

Katri Puputin muistelmia

26.7.1910 - 24.10.2005

<i>Katri Puputin muistelmia</i>	1
PERHE KARJALASSA ENNEN TALVISOTAA 1939 JA SOTIEN JÄLKEEN	1
LAPSEN SYNTYMÄ	1
ROTINAT	1
RISTIÄISET	1
LAPSEN NIMI	1
KUMMIT	1
SUKULAISNIMISTÄ	2
RIPPIKOULU JA KONFIRMAATIO	2
NIMI- JA SYNTYMÄPÄIVÄT	2
KOSINTA JA KIHLAUS.....	2
KIHLAUTUMISISTA ENTISINÄ AIKAINA.....	3
KUULUTUKSET	3
LÄKSIÄISET MORSIAMEN KOTONA.....	3
HÄÄT SULHASSEN KOTONA.....	3
HÄÄHUONE JA KORISTELU. TARJOILU, HÄÄASU.	4
NYKYHÄÄT.....	4
AVOLIITOT	5
OPPIMISET JA SYYSOLJAMET	5
KUOLEMA JA HAUTAJAISET	5
VANHA TARINA	6
SANKARIVAINAJAT JA KARJALAN JÄÄNEET VAINAJAT	6
NYKYINEN VAINAJIEN MUISTAMINEN	7
PERHEEN JA SUVUN MERKITYS SIIRTOVAIHEESSA JA MYÖHEMMIN	7
LIITE SUKU- JA PERINNEKIRJOITUKSEEN.	7
TALVISODASTA TOISEEN EVAKKOMATKAAN	9
TALVISODAN ALKAMIS-AAMU 30 PV MARRASKUUTA 1939.....	9
PALUU KOTIIN KARJALAN v.1942.....	16
KUN PUSKARYSSÄT KÄVIVÄT VARASTAMASSA.	17
KOLME KESÄÄ JA KAKSI TALVEA KOTONA KARJALASSA	18
TOISEN EVAKKOMATKAN VAIHEITA.....	20
KOSINTA ENNEN	22
ERÄS MORSIAMEN KYSYNTÄREISSU.....	22
POUTASEN TÄDIN (OS. PUPUTTI) KOSINTA	22
TUPPI-JUHLAT.	22
MERKIT.....	23
MAINOSTAMISESTA	23
MUISTELUKSIA	24
ANTIN NORPPASAALIS.....	24
HEVOSEN ETSINTÄ NIEKNIEMESTÄ JUHANNUSAAMUNA	24
KO HÄTÄ KÄI LÄVIHE.	24
KOHTALOKKAAKSI KÄYVÄ RATSASTUS.	25
MIELEEN JÄÄNEET "LEHMISSÄ" KÄYNNIT.	25
RANTASOMER SOUDETTIIN KIRKON PIHAN PÄÄLLYSTEKSI	25
RIUTTOIN LAHDESSA ONGELLA	26

SORMUS.....	26
TIEDONANNOSTA ENNEN AIKAAN.	27
ÄIDIN RAHAKUKKARO.	27
LUONTOKUVAUKSIA.....	29
JOS TÄSSÄ LÄHTISIN KIRKOLLE, MAALIKYLÄÄN (RYSSÄKSI:LOPOTTIIN)	29
KEVÄÄN TULO NÄHTYNÄ KOTONA KARJALASSA.....	30
NUOTTASAARI.....	30
OJAMÄEN PETÄJÄN NÄKEMÄÄ JA KUULEMAA	30
LAPSUUSAIKAA	32
ISÄTÖN POKA.....	32
PIKKUPOIKIEN AJATUSMAAILMA.....	32
VARHAISLAPSUUDEN PELOT.....	33
TARINOITA	33
ISO-ISÄNI, "UKON", KERTOMAA.	33
JÄRKYTTÄVÄ MURHA.....	33
SURULLINEN KIRKKOMATKA.	34
TARINOITA ENTISAJAN SUUTAREISTA	34
VOINVIENTIREISSU KÄKISALMEEN.....	35
YKSINKERTAISUUTTA.....	35
USKOMUKSIA, TAIKOJA.....	36
KAUNIKKI.....	36
KUN EMÄNTÄ TAIKASUOLOILLA MIELUISTA VÄVYPOIKAA YRITTI.	36
NORPPA KUOLEMIEN ENNUSTAJANA.	36
TAIOILLA IHMEELLINEN TEHO	37
VANHOJA TYÖTAPOJA	38
PELLAVA, PELLOVAS SIEMENISTÄ KANKAAKSI	38
PIISKOISTA JA PIISKAN VARSISTA.....	39
PUUAIJOISTA JA AIJAN PANOSTA (TEOSTA).....	39
REEN TEOSTA.....	40
RUISAHOS.	40
SUORIEEN RUISOLKIEEN ERILAISIA KÄYTTÖTAPOJA.	41
KUMMITÄDIN MUISTOLLE JA HAUTAJAISIA PERHEESSÄ	42
KUMMITÄDIN MUISTOLLE	42
MIELENI MINUN TEKEVI AIVONI AJATTELEVI MUISTELEMAAN MENNEIDEN VUOSIKYMMENIEN TAPAHTUMIA	42
POUTASE TÄT.	44
VUOTUINEN TÖIDEN AIKATAULU MAALAISTALOSSA.	45
MURRESANOJA KURKIJOELTA.....	47
SANONTOJA.....	64

Perhe Karjalassa ennen talvisotaa 1939 ja sotien jälkeen

Perheen asuinpaikka oli Kurkijoen pitjä. Lapinlahden kylä, Jääskeläisen mäen tila RNo 29, sukunimi Puputti.

Perheeseen kuului talvisodan alkaessa kuusi henkilöä: leskiäiti, neljä poikaa ja yksi tytär. Toinen tyttäristä oli avioitunut v. 1937. Perhe evakuoitiin talvisodan päätyttyä Viitasaarelle. Vuoden 1942 keväällä Karjalaan palasivat äiti, vanhin tytär ja nuorin poika. Kolme poikaa olivat jo siellä jossakin. Toisen, v. 1944 syksyllä tapahtuneen evakkoon lähdön määränpää oli Kurikka Etelä-Pohjanmaalla. Sieltä muutettiin varsinais-suomeen Oripään pitjään, mikä oli lopullinen sijoituskunta. Siellä perhe jatkoi elämäänsä puolella pienentyneenä.

Sotavuosina perheenjäsenistä ei ketään kuollut tai kaatunut.

Lapsen syntymä

Lapsen syntymää pidettiin luonnollisena tapahtumana, eikä siitä sen kummempaa numeroa tehty. Synnyttäjän äidillehän tapaus tietysti ensimmäiseksi ilmoitettiin. Jos nuorenparin ensimmäinen lapsi oli tyttö, sanottiin: "Hyvä on tyttökin tyhjään käteen."

Rotinat

Synnyttäneen vaimon äiti kiiruhti ensimmäiseksi viemään rotinat ja jotain vaatetavaraa vauvalle. Lähinaapurien emännät olivat myös ensimmäisiä rotinoiden tuojia. Lähiomaiset tulivat sitten vähän myöhemmässä vaiheessa. Rotinoiksi tuotiin tai vietiin rotinarinkeli, piiraita ja muuta hyvää. Niistä sai muukin perhe nauttia. Naapurit toivat toisilleen vain pullaletit ja tietysti piirasta. Ennen sotaa elettyinä hyvinä vuosina sukulaiset toivat jo täytekakkujakin, Hammasrahaa oli myös tapana antaa.

Ristiäiset

Ennen sotia Karjalassa, mikäli tämän kirjoittaja muistaa, lapset kastettiin kotona, kuten meilläkin. Tuotiinpa naapuristakin lapsi kastettavaksi, kun pappi oli kerran tullut kylään. Kummit käyttivät lapsia myös pappilassa kasteella. Mitään kastejuhlia ei pidetty, mutta läsnä olleille tarjottiin tietysti kahvit.

Lapsen nimi

Vanhemmat tietysti etupäässä valitsivat nimen lapselle. Sanottiinhan: "Kenne laps, sen nimi." Siihen aikaan, kun tämän kirjoittaja on syntynyt, eli v. 1910, kuului asiaan, että vanhimmista lapsista, työstä ja pojasta, kastettiin mummon ja ukon kaima. Omassa sisarusparvessani ensimmäinen poikalapsi oli elänyt vain kaksi päivää ja saanut hätäkasteessa nimen Antti. Toinenkin poika sai nimen Antti. Enimmäkseen käytettiin vain yhtä etunimeä. Kolmekymmenluvulla ruvettiin jo käyttämään useimmiten kahta nimeä. Nykymaailman aikaanhan niitä on jo pitkät rimpsut peräkkäin. Olisikohan tuo ihan mielekästäkään, vaan kyllähän almanakassa nimiä riittää.

Kummit

Kummeiksi pyydettiin ensimmäisille lapsille tietysti molempien vanhempien lähiomaisia, veljiä ja sisaria. Kun perheeseen karttui jo useampia lapsia, kummeiksi pyydettiin naapureita ja hyviä ystäviä. Sanontahan kuului: "Ruumista hautaan ja lasta ristille, kummastakaan ei sovi kieltäytyä." Kummeja oli kahdetkin, heistä sylikummi oli tietenkin läheisempi. Lahjoja ei varsinaisesti taidettu antaa; ei ainakaan tämän kirjoittaja antanut, kun on ollut kummina, mitä nyt sukkapari tai jotain muuta pientä. Kun sitten kummilapset eli "ristilapset" avioituivat, antamiset olivat jo vähän arvokkaampia. Siihen aikaan, kolmekymmenluvulla, kun tämän kirjoittaja kelpuutettiin jo kummiksikin, ei ollut tapana ostaa

kummilusikoita eikä muutakaan rihkamaa. kuten tähän maailmanaikaan. Se tietysti riippui niin sanotusta alhaisesta elintasosta. Ei ollut rahaa millä ostaa. eikä ollut sellainen tapakaan.

Kummilapsihan on kummille erikoisasemassa. totta kai. Lapsellehan kummi on kummi, mutta aikuisena kummia arvostetaan jo enemmän. Tietysti näissä kummisuhteissa kuten kaikessa muussakin pätee sanonta: "Ei sääntöä, ettei poikkeusta."

Sukulaisnimistä

Kun morsian oli tullut tai tuotu miehelään. miniäksi miehen kotiin. ja syntyi lapsia, nämä sanoivat isovanhempia mummoksi ja ukoksi. Sedän ja enon puolisoita sanottiin täätinäksi tai tädiksi. Miehen veli oli kyty ja sisar nato, mutta näitä nimityksiä ei tavallisesti puhekielessä käytetty. Olihan jokaisella oma ristimänimensä.

Rippikoulu ja konfirmaatio

Rippikoulu käytiin 15-16 vuoden ikäisenä. Kun oli käynyt rippikoulun. sanottiin: "Saat lusikan pois pappilan pöytälaatikosta." Tytöille pidettiin rippikoulu keväällä neljän viikon ajan yhtäjaksoisesti. Poikien koulu oli syksyllä. Tällainen oli käytäntö v. 1927. Kotipitäjässäni Kurkijoella rippikoulua pidettiin hautausmaan välittömässä läheisyydessä olleessa tuvassa, joka oli iso ja hyväkuntoinen, Mahtoiko sillä siihen aikaan muuta käyttöä ollakaan? Kylän nimi oli Otsanlahti ja matkaa sieltä kirkolle oli 5 kilometriä. Pitkistä matkoista. ison pitäjän syrjäkylistä tulleiden rippikoulunuorten täytyi olla koulukortteeria lähitaloissa. Silloin 67 vuotta sitten ei ollut polkupyörääkään yhdelläkään tytöllä. Meitä oli kaikkiaan 73. Rippileningit olivat valkoiset melkein kaikilla. Vain äiti oli mukana kirkkoreissulla. Ajoimme hevosella 15 kilometriä. Siellä maalla ei ainakaan ollut tapana pitää mitään juhlia tai antaa lahjoja. Perheessämme ei olisi silloin ollut mitään juhlamieltäkään. kun isä sairasti kuolemantautia ja nukkui pois jo syksyllä 1927.

Mitään vapauksia tai velvollisuuksia ei tullut yhtäkkisesti rippikoulusta päästyä.

Nimi- ja syntymäpäivät

Karjalassa ei ennen sotia vietetty syntymäpäiviä. eikä muitakaan kekkereitä, Nimipäivän aamuna käytiin joskus laulamassa ja laulut olivat aina tilanteen mukaan. Mikään yleinen tapa se ei ollut. Kansakouluaikana käytiin vappuaamuna laulamassa opettajalle vappulaulu "Nyt iloitkaa. nyt laulakaa" tai jokin muu kevätlaulu tai virsi. Tultuamme evakoiksi tänne varsinais-suomeen täällä oli tapana pitää syntymäpäiväjuhlia. missä sukulaiset. naapurit ja ystävät olivat koolla, Oli kuulema ollut sellaistaakin käytäntöä, että ensimmäisenä päivänä kävivät paremmat ja arvokkaammat ihmiset ja toisena päivänä vähemmän arvokkaat. Nykyisinhän juhlitaan jo kaikkia tapauksia, jopa vuoden täyttävää lastakin. Pienemmät juhlat pidetään kodeissa. isommat, kuten syntymäpäivät. isommissa tiloissa. Karjalaiset ovat mukautuneet samoihin tapoihin.

Mekin, koko lapsikratras, jälkikasvu. lähiomaiset ja naapurit kävimme tervehtimässä äitiä hänen kotonaan Oripäässä, kun hän täytti 70 vuotta v. 1958.

Maassa maan tavalla tai maasta pois.

Kosinta ja kihlaus

Kun nuoret olivat keskenään sopineet kihloihin menosta. lähetti sulhanen isänsä. tai jos ei ollut isää. jonkun muun vanhemman sukulaisen kysymään morsianta tämän vanhemmilta. Myönteisen vastauksen saatuaan hän antoi kysyntärahan. Tätä morsiamen kysyjää nimitettiin "pitkiksi virsuisiksi". Sen jälkeen mentiin kihlojen oston. Pari, josta tässä kerron, Ida Puputti ja Viljo Kuokkanen. kävi ostamassa kihlat Viipurista. karjalaisten kaupungista v, 1937.

Sitten pidettiin kihlajaiset. Vanhempina aikoina niistä käytettiin nimitystä "tupakat" tai "tupakaiset". Oli varattu tupakkaa talon puolesta ja niitä sitten tupakaisvieraat polttelivat. Kihlajaiset pidettiin sulhasen kotona. Sulhanen kävi mieskumminsä kanssa hakemassa morsiamen ja tämän naiskummin uutta kotia katsomaan. Sanottiin, että morsian meni katsomaan rukin eli vokin paikkaa tai "ketrappuun sijoille". Siellä yövyttiin ja maanantaina sulhanen toi morsiamen kummeineen takaisin. Morsiamen kummille tämä reissu oli käynti "pehmeillä piiraila" tai "valkiita unta nukkumassa". Tupakoilla ja kihlajaisissa oli myös tapana tanssia. Myös kuokkavieraat kuuluivat aina kuvioihin. Kuokkavieraille ei tarjottu talon puolesta mitään, ei häissä eikä kihlajaisissa, mutta tanssia he saivat. Kihlatusta tytöstä käytettiin nimitystä "toivikki" tai "morsei".

Tämän kirjoittaja muistaa käyneensä 1930-luvulla naapurin tytön mukana "toivikin avuilla" hänen sukulaisissaan toisissa kylissä. Kuljettiin apostolin kyydillä eli jalkaisin. Morsiamen seuralaista, tässä tapauksessa siis itseäni kutsuttiin "päistärsäkiksi" Saaliiksi saatiin muun muassa villaa ja lankoja. Morsiamen tavaroilla oli montakin nimitystä. "Orsikot" oli tavallisin nimitys.

Kihlautumisista entisinä aikoina

Tässä yhteydessä kerron mummoni muistitiedon 1800-luvun loppupuolelta.

Pitäjässä oli kuulu tyttö, rikas ja tietysti kauniskin, poikien omakseen mielimä. Tyttö otti sormuksen monelta pojalta ja antoi sen sitten aikanaan takaisin, jos ei tätä sulhasekseen kelpuuttanut. Poika puolestaan lähti koittamaan onneaan toisaalle antaen sormuksen jollekin toiselle. Mutta jos käytiin jo kysymässä tyttöä tämän vanhemmilta ja annettiin sormus, siis jo kosimassa, mutta tyttö ei hyväksynyt poikaa sulhasekseen, oli sormus palautettava ennen seuraavaa perjantaita. Muussa tapauksessa poika tuli hakemaan tytön perjantaina kuulutuksille ja asia oli sitä myöten selvä.

Kuulutukset

Kuulutukset käytiin ottamassa pappilassa, tavallisesti perjantapäivänä. Sillä matkalla sulhasella oli mukanaan läheinen sukulaismies. Sisareni sulhasella oli mukana hänen enonsa. Häntä sanottiin "eessäajajaksi". sillä hän todella ajoi hevosellaan edellä ja morsiuspari ajoi hänen perässään. Karjalassa tai ainakin Kurkijoella käytettiin eessäajajaa niin hääkulkueessa kuin hautajaissaatossakin. Varmaan sekin vanha perinne on jo jäänyt unholaan.

Kihlapari kävi yhtenä pyhänä kirkossa kuulutuksia kuulemassa. Kuulutus luettiin kolmena pyhänä peräkkäin. En tiedä, enkä ole kuullut, että siinä yhteydessä oli mitään tapoja tai rituaaleja ollut.

Läksiäiset morsiamen kotona

Jatkan kuvaustani siskoni Ida Puputin ja hänen sulhasensa Viljo Kuokkasen naimisiinmenosta, läksiäisistä ja häistä v. 1937. Omistani ei ole kerrottavaa, kun olen niin kutsuttu ylijäämänainen, vanhapiika.

Morsiamelle ei pidetty mitään erikoisia rituaaleja, ei kylvetetty eikä kenkitetty. Läksiäispäivän säästä kyllä sanottiin, että jos satoi, niin jäljet peittyivät. Se tiesi muka hyvää onnea, tai sitten päinvastoin. Sulhaset saapuivat vielä siihen aikaan hevosilla ajaen morsianta hakemaan läksiäistalosta ennen puolta päivää. Kun oli juotu tulokahvit, morsiuspari lähti kirkkoon vihittäväksi. Tämä matka tehtiin jo silloin autolla. Muu läksiäisväki, nuoret tytöt ja pojat, kosiomiespojat eli "kossoimiehet" sekä myös kuokkamiehet tanssivat sillä aikaa. Morsiusparin palattua vihiltä syötiin ja juotiin lähtökahvit ja alettiin tehdä lähtöä häätaloon. Morsian hyvästeli vanhempansa ja muut kotiin jäävät ja laulettiin morsiamelle tähän tilaisuuteen sopiva lähtölaulu tai virsi. Morsianta saattamaan lähtivät hänen pyytämänsä "nuuvemiehet", jotka olivat lähisukulaisia,, naapureita ja hyviä ystäviä. Niin lähdettiin taas hevosilla matkaan kohti sulhasen kotia häitä viettämään ja läksiäisvieraat, pääasiassa morsiamen sukulaiset poistuivat koteihinsa.

Häät sulhasen kotona

Hääkulkueen saavuttua sulhasen kotitalon pihaan olivat siellä vastassa sulhasen vanhemmat, mutta mitään haastatteluja eikä muitakaan rituaaleja ollut. Juotiin tulokahvit. syötiin ja tanssittiin. Toisena hääpäivänä. joka oli tavallisesti maanantai. oli tavanomainen tarjoilu syömisineen ja juomisineen. Tällöin morsian jakoi omat lahjansa. "lahjukset" kuten sanottiin, anopille. apelle ja sulhasen lähisukulaisille. Naimisissa olevat naiset nostivat morsiamen joukkoonsa, samoin tekivät ukkomiehet sulhaselle. Näissä siskoni häissä ei juotu "kertaa". Tämä kerran juonti kuului muutoin toisen hääpäivän menoihin.

Muistan enoni Juho Lukan ja hänen morsiamensa Selman omaa sukua Kojo. häät kesällä 1933. Näissä häissä juotiin kertaa. Pöydissä oli monenlaista juotavaa. kahvia. limonaadia ja tietysti "miestä väkevämpääkin" määrättyssä mielessä. Pöydillä oli astioita. joihin hääväki laittoi lahjarahaa morsiusparille. Joissakin häissä oli kuulema luvattu jopa lehmäkin kertalahjaksi. Morsian jakoi lahjukset kerranjuonnin aikana. Kosiomiespojat saivat villasukat, ukkomiehet saivat paidat. Pojat tanssivat sukat kaulassa. Sulhasen sukulaisnaiset saivat esiliinat. samoin kuin emännätkin. Huivejakin taisi olla lahjusten runsaassa joukossa, Siihen aikaan piti morsiamella olla todella paljon lahjatarveta. sillä jopa hääparin hevosen riisujallekin piti olla nenäliina varattuna, Tässä tapauksessa tämä hevosen riisuja eli valjaista päästäjä oli sulhasen sisaren poika eli oma veljeni. Muistan äitini kertoneen. että kun hän tuli w. 1908 miniäksi. piti anoppi ja appi vaatettaa paidasta päällysvaatteisiin. Kaikki kankaat kudottiin kotona. ei silloisilla tyttärillä ollut vapaa-ajan ongelmia.

Sulhasella ei ollut paljon perinteisiä lahjavelvoitteita. Äitini sai roturein koristellun paidan kummipojaltaan. kun tämä avioitui

Tanssin alettua häätalossa morsian ja sulhanen tanssivat häävalssin. Sen aikana ei muita pareja ollut lattialla. Tanssipaikkana saattoi kesäiseen aikaan olla jokin siihen tarkoitukseen kunnostettu ulkorakennus, liiteri, tai sitten varta vasten tehty tanssilava. Häävalssin jälkeen tanssiin. useimmiten haitarimusiikin säestyksellä. yhtyi hääväki kuin myös kuokkavieraat. Ei siis ollut orkestereita soittamassa. mutta tanssi sujui hyvin viisirivisen harmonikan soittajan tahdittamana.

Häähuone ja koristelu. Tarjoilu, Hääasu.

Maalaistaloissa läksiäis- ja häähuoneena oli tupa. jossa pöydät olivat ympäriinsä. Pöydillä oli valkoiset liinat ja kesäaikaan luonnon kukkia sekä sireeneitä ja ruusuja maljakoissa. Tanssitiloista edellä jo kerroinkin.

Ammattitaitoista pitokokkia ei käytetty, ei ainakaan kotonani. Sukulais- ja naapurin emäntiä oli pyydetty laittamaan pitoja. Kaikki ruoat tehtiin kotona kotoisista aineista: kalja. syltyt eli "tyytinä", karjalanpaistit. leivät, pullat. kakut ja pikkuleivät eli yleensä kaikki, mitä tarjottiin. Läksiäis-, hää- tai hautajaisvieraat toivat tullessaan pullalatteja ja voita, jopa piiraitakin.

On ollut iso ero karjalaisten ja länsisuomalaisten tavoissa. Niin katoaa vanha karjalainen perinne ja monet työtävät ainiaaksi. Karjalasta lähtöisin oleva ja jo harventunut vanhempi sukupolvi niitä enää haikain mielin muistelee. Karjalanpiiraat ja Säkkijärven polkka lienevät sentään vielä nuoremman sukupolven tietoisuudessa.

Minun muistini aikaan en ole nähnyt kansallispukua vihkipukuna edes valokuvissa, lottapukuja kyllä jatkosodan aikana. Valkoinen puku morsiamella oli melkein yleinen minun muistini. eli noin 70 vuoden aikana. Pukuun kuului hunttu myrtykkoristeineen. Hunttu oli useimmiten pitkä. Miesten puvun värillä ei muistaakseni ollut mitään tarkkaa määrittelyä Takin rintapielessä oli pieni valkoinen rusetti ja kukka.

Nykyhäät

Totta kai on paljonkin tapahtunut muutoksia nykyisissä häissä verrattuna edellä kuvaamiini karjalaisiin häätapoihin. vaikka eräitä vanhoja perinteitä onkin alettu kiinteämmin vaalia. Useimmiten lauantaina iltapäivällä käydään kirkossa vihittävä. minkä jälkeen siirrytään esimerkiksi seurojentalolle tai ravintolaan häitä viettämään. Tavallisesti morsiuspari lähtee vihkimisen jälkeen valokuvaamoon. Kun he

sitten saapuvat häähuoneeseen, alkavat häämenot maljojen juonnilla. Sitten syödään ja juodaan kahvia hääkakun kera. jonka morsian ja sulhanen yhdessä leikkaavat. Häävalssi kuuluu nykyhäidenkin kuvioihin. Menot kestävät puoliin öihin. Lahjapaketit asetellaan niitä varten varatulle pöydälle jonnekin sivummalle. Tarjoilun ja tanssia loputtua hääväki hajaantuu kukin taholleen omaan yökorteeriinsa. Häissä on oltu ja käyty.

Avoliitot

Tämän kirjoittaja ei muista kuulleensa kotikylässäni olleen avoliittoja eli "susipareja" muuta kuin kiertelevän mustalaisparin, Jannen ja Sofin. Kun joku oli kysynyt Sofilta, onko teidät vihitty, oli Sofi vastannut. että vesisade on kesällä vihkinyt. Olin kyllä kuullut puhuttavan susipareista, että nainen meni miehen kanssa asumaan "leipäsudeksi". Tällaisia henkilöitä mollattiin melkeinpä roskaporukaksi. Olen vanhanaikainen hyväksymään avoliittoja ja katson ne moraalittomiksi, muotivillitykseksi, "taudiksi", etenkin naissukupuolta ajatellen. En voi muuta kuin todeta: Voi maailmaa pahennusten tähden!

Oppimiset ja syysoljamet

Tähän yhteyteen. asianomaisen työryhmän laatiman kyselyn lisäksi haluan liittää tietoja "oppimisista" ja "syysoljamista".

Karjalassa ja ainakin Kurkijoella oli vuosisatamme ensimmäisinä vuosikymmeninä sellainen tapa, että käytiin oppimassa ja oltiin opiksissa. Sulhasen puolelta kosio- eli kossoimiehet ja morsianta saattamassa olleet nuuvmiehet, siis lähimmät omaiset. tulivat pyytämään nuortaparia kylään sovittuna aikana. Oppija tuli pitkästä matkasta jo perjantai-iltana. omasta kylästä lauantai-iltana. Saman päivän iltapuolella mentiin oppijan mukana kylään. josta palattiin pyhäiltana tai vasta maanantai-iltana. Olin pieni tyttö. mutta muistan. kun minun Antti-setääni sukulaismies oppimaan. Tuvan oven avattuana tämä sanoi: "Nyt on oppija ovella ja vieras veräjällä." Myös ensimmäiseksi jouluksi nuoripari käytiin oppimassa morsiamen entiseen kotiin. Oppija oli isä. tai jos ei ollut isää elossa, niin veli. Toisena jouluna vävy puolestaan kävi oppimassa anoppinsa tämän tyttären uuteen kotiin. Tällä oppimisreissulla vävy toi anopille kengät,

Ensimmäisenä syksynä kesäisten häiden jälkeen. kun kaikki kesän työt oli saatu maalaistalossa tehdyksi. tuli morsian isänsä kotiin kahdeksi viikoksi syysoljamiin. Tämä aika kului oleskellessa ja käsitöitä tehden. Sanontahan kului: "Tytär se on isän kotona kuin kuningas linnassaan2, Kun sitten mies tuli hakemaan nuorikkonsa pois oljamista, tytär sai mukaansa niin sanotut "rittoainelläimet" (ritanat, ritanit), lehmän. lampaan ja sian.

Kuolema ja hautajaiset

Kuolemahan on luonnollinen tapaus. joka kohtaa meitä kaikkia vuorollaan. Jokainen kai kokee sen omalla tavallaan. kuka pelottavana, kuka vapauttavana. kuka luonnollisena tapahtumana,

Kotini perheyhteisössä Kurkijoen Lapinlahdella syntyi vuosina 1910-1927 yhteensä 12 lasta ja kuoli 8 henkilöä. neljä aikuista ja neljä lasta. Kaikki syntyivät ja kuolivat kotona.

Pappi kutsuttiin sairaan pyynnöstä hänen luokseen ja sairas tietävästi nautti Pyhän Ehtoollisen. Kyllä kai lähiomaiset valvoivat vuorollaan heikon sairaan vuoteen vierellä. Kotonani kävi myös diakonianeiti hoitamassa heikkoa sairasta. Muistini mukaan vainaja pestiin välittömästi. puettiin ja pantiin laudalle. Aikuiset ihmiset vietiin riiheen ja lapset aittaan. Kotonani oli vakituinen ruumislauta. minkä päälle vainaja asetettiin. Tätä lautaa säilytettiin aitan parvella. Se joskus vähän kammotti aitan parvella käydessä.

Nämä kaikki syntymiset ja kuolemiset tapahtuivat. kun tämän kirjoittaja oli vielä lapsi. paitsi isän kuollessa v. 1927 olin käynyt rippikoulun. Toiset sisaruksistani olivat nuorempia.

Muistan mummoni mustassa arkussa musta huivi päässä. Pikkuveljeni valkoinen arkku oli siinä vierellä. Olin silloin kuusivuotias. kun yhtenä ja samana yönä kuoli samasta talosta. kodistani, kaksi ihmistä.

Isoisäni eli ukko sekä isäni oli puettu valkeisiin vaatteisiin. sukat jalkaan ja kintaat käteen, Kädet oli laitettu rinnan päälle. Ukolle laitettiin kansakoulun käsitöissä tekemäni valkoinen paita kuolopaidaksi. Isä oli pyytänyt kuolinvuoteellaan tekemään hänelle valkoiset kuolovaatteet. jotka naapurin tyttö kävi ompelemassa.

Arkut ja ristit tehtiin kotona tuvassa. Aikuisten ihmisten arkku eli kirstu sekä risti maalattiin mustiksi ja lasten valkoisiksi. Kylän puuseppä teki kirstut. Läkkipeltiin tekstattiin eli rykättiin vainajan nimi sekä syntymä ja kuolinaika. samoin muistovärssy. Läksi naulattiin ristiin. Kirkonkylässä eli lopotissa oli "ristläkin" ammattitekstaaja,

Ennen talvisotaa ei syrjäkylissä ollut vielä puhelimia. eikä postikaan kulkenut joka päivä. Hautajaisiin ja muihinkin pitoihin käytiin käskemässä suullisesti. Sukulaisetkaan eivät olleet silloin niin hajallaan kuin mitä ne ovat karjalaisten keskuudessa tänä päivänä. Mustareunaiset hautajaiskutsukirjeet tulivat muotiin sotien jälkeisinä vuosikymmeninä.

Totta kai kaikki kutsutut tulivat hautajaisiin kuten muihinkin pitoihin. jos ei voittamatonta estettä ollut, Karjalassa oli tapana, että vainaja pidettiin kotona riihessä tai aitassa hautajaispäivään asti. Hautajaispäivän aamuna arkku tuotiin pihalle, sisäpihaan. arkun kansi avattiin ja peite poistettiin vainajan kasvoilta. Omaiset. naapurit ja ystävät saivat nyt omassa mielessään ja sydämessään heittää viimeiset jäähyväiset vainajalle. Muita rituaaleja ei tässä yhteydessä ollut ennen kuin lähdettiin hautausmaalle. Arkun kansi suljettiin ja naulattiin kiinni. Olen vieläkin kuulevinani korvissani, kun isoisän arkun kantta naulattiin. niin vaikuttavalta ja järkyttävältäkin se lapsesta tuntui. Lähtövirtenä laulettiin tavallisesti virrestä 592 jae: "Nyt lähdän matkahani, jääkääte rakkaimpani. nyt haltuun Jeesuksen..."

Vanha tarina

Olen kuullut sellaisen tarinan. että kun kirstun tekijä oli pyydetty taloon. hän kävi narun kanssa mittaamassa vainajan pituuden, Jos tämä naru sitten vedettiin poikki tien, kun vainajaa lähdettiin viemään hautaan. ei siitä kohdasta hevonen ollut jaksaa vetää ruumisajoneuvoa. vaikka veti "pistkapiossa" ja vaahto valui kyljistä. Niin painavaksi muuttui vainaja. Lienee ollut muitakin merkillisyyksiä. ei vain ruumiin mittaamiseen käytetyn narun ylitys. Miksi niin meneteltiin. mene ja tiedä?

Sankarivainajat ja Karjalaan jääneet vainajat

Sankarivainajien hautajaiset eivät juuri erottuneet muista hautajaistilaisuuksista. paitsi talvisodan kestäessä. jolloin siunaustilaisuudet pidettiin illan jo pimetessä. Näin meneteltiin ilmavaaran vuoksi.

Siirtokarjalaisilla ei ole sittemmin ollut tilaislutta käydä sankarihaudoilla osoittamassa kunnioitusta vainajille. eikä viedä kukkia haudoille. kun ryöstäjän rautainen esirippu sen esti. Jokainen sentään sai tai saa omissa ajatuksissaan muistella vainajiaan. eivätkä sitä toki mitkään rajat voi estää. Olen kuullut. että muutamia vainajia on siirretty kotipitäjän sankarihautaan.

Kotipitäjäni Kurkijoen sankarihauta-alue on ollut autojen pysäköintipaikkana. Sitä törkeyttä ei voi sanoin kuvata. Kävin ensi kerran sitten vuoden 1944 Kurkijoella ja kotipaikallani Lapinlahden kylässä kesällä 1991. Seuraavana kesänä oli vuoden 1918 sankaripatsas saatu suomalaisten toimesta nostetuksi pystyyn paikallisten viranomaisten luvalla. Patsaan ympärillä on pieni aitauksen "koppoli". Sinne on voinut itse kukin kukkansa jättää. Aluetta on kuulema edelleen kunnostettu. minkä olen kuvistakin nähnyt.

Kaikilta evakoilta jäivät omaisten haudat Karjalaan. missä ne ovat samassa alennus- ja hävitystilassa kuin kaikki muukin. Juuri kukaan ei voi omaistensa hautapaikkoja tarkalleen tunnistaa. Hautakivet on viety muihin tarkoituksiin ja kaikki on yhtä läpipääsemätöntä ryteikköä. Niin on se hyvä naapuri kaiken ryöstämänsä hoitanut.

Onhan joka kunnassa. mihin karjalaisia on sijoitettu. pystytetty Karjalaan jääneille vainajille muistokivi, Niiden juurelle viedään karjalaisten juhlien yhteydessä seppele ja yksityiset henkilöt vievät kukkansa ja kynttilänsä.

Nykyinen vainajien muistaminen

Nykyisin vainajia muistetaan. kuten tapana on. Merkkipäiviksi viedään kukkia ja kynttilä. Myös jouluaattona ja vainajien päivänä viedään haudoille kynttilät. Kesäksi omaiset antavat haudat seurakunnan hoitoon. lähinnä siksi. ettei voi itse hautaa hoitaa. Valitettavasti on sellaisiakin ihmisiä. jotka eivät hoida omaistensa hautoja.

Perheen ja suvun merkitys siirtovaiheessa ja myöhemmin

Kun karjalaiset häädettiin kodeistaan muualle Suomeen, vieraille paikkakunnille outoihin oloihin. vieraisiin nurkkiin, niin totta kai pidettiin paljon yhteyttä toisiin karjalaisiin. Käytiin toinen toisensa luona kylässä ja kukin haasteli omista elämisistään. olemisistaan ja kokemuksistaan. Olihan sekin jonkinlainen taakan kevennys. kun sai pitää yhteyttä saman kohtalon alaisiin ja haastella huoliaan. Niistä huolistahan ei silloin ollut karjalaisilla puutetta.

En ole seurannut tai pitänyt lukua muiden suomalaisten sukuloinnista tai kanssakäymisistä. enkä kaikkien karjalaistenkaan. Omassa sukulaispiirissä pidetään yhteyttä puhelimitse ja käynneillä pitkistäkin matkoista. kun entiset perheemme jäsenet ovat hajaantuneet useaan lääniin. kuten on laita melkein kaikkien karjalaisten kohdalla.

Äidillämme oli tapana sanoa meille lapsille: "Jos toinen juoksee tuleen tai veteen. ei teijän tarvihe männä perässä," Tällä hän tarkoitti. että piti olla oma itsensä. eikä mennä kenenkään tai minkään houkutus perään. Toinen äidin sanonta kehoitti säästäväisyyteen: "Sammakkokin sanoi pojalleen: syö säästären savvii poikain. moalima sivu on pitkä."

Liite suku- ja perinnekirjoitukseen.

VAATTEEN, NUTUN TAI RYTKÄN VETÄJÄ.

Yhdeksännnen vuosisadan alkukymmenillä ja tietysti sitä ennen. mummon ja äitini kertoman mukaan, kuului morsiamen läksiaisiin myös nutun, eli vaatteenvetäjä. Tämä vaatteenvetäjä oli joku morsiamen lähisukulainen, joka vei morsiamen tavarat "orsikot", piironkin, pito- ja sänkyvaatteet häätaloon, sulhasen kotiin. Niitä vaatteitahan oli tietysti morsiamen varallisuuden ja ahkeruuden mukaan pari, kolme postel- eli patjasäkkillistä. Tämä nutunvetäjä lahti jo ennemmin läksiäistalosta kuin sulhaset ja morsiamen saattoväki: nuvemiehet ja, saapuikin ennen sulhasien tuloa häätaloon, jossa sitten ruvettiin olemaan varuillaan ja odottamaan sulhasien tuloa. Siihen aikaan ei ollut morsiamilla kamareita, johon laitella tavaroitaan, mutta nimikkoaitat kylläkin. Äitiniikin tuli miniäksi suureen perheeseen 1908, jossa oli käly, jo ennemmin tuotu miniä, appivanhemmat ja sulhasen nuorempia veljiä. Talossa oli vain yksi kamari. jossa appivanhemmat nukkuivat. Tupa oli kylläkin kohtalaisen suuri, jonka seinävierustoille mahtui monta sänkyä. Äitin ja setän emännän, kummitätini piironkitkin olivat aitoissa. Oli tätin aitta ja äitin aitta. Sitten kolmekymmenluvulla, kun setän poika, serkkuni meni naimisiin, remontoitiin kamari nuorelle parille, vaikka pienikin. Sulhanen kävi serkkupoikansa kanssa hakemassa morsiamen tavarat. Morsian tuli mukaan ja laittoi kamarinsa kuntoon. Siihen aikaan, kun äitini meni naimisiin, miniäksi, oli morsiamella varattu niin paljon vaatetta, että niitä riitti jopa kymmeniksi vuosiksi. Silloinhan ei muotikaan juuri vaihdellut niinkuin nyky maailman aikaan. Siihen aikaan ja vielä myöhemminkin eivät naiset käyttäneet leninkiä. Oli vain pusero (röjy) ja hame samasta kankaasta. Tätä yhdistelmää sanottiin pariksi. Äitilläni oli vielä monet parit aitan seinällä nauloissa minunkin muistini aikoina, enimmäkseen Itse kudottuja, sieviä ja kauniita, ruudullisia ja yksiväristä sarssipareja.

Sen ajan hameissa oli paljon kangasta. Niistä sai tehdä lapsillekin vaatteita. Muistan, että itselläniikin oli kaksi hametta tehty äitin hameista. Kummitätini antoi tummanvihreän sarssihameensa, josta tehtiin minulle leninki, kun kävin kansakoulua. Hänellä kun ei ollut omaa tyttäätä elossa. Vielä niinkin pitkän ajan

perästä, kun meidänkin lapaikatraasta nuorin veli kävi alakoulua, oli äitillä vielä pitämätön tummansininen sarssihame, josta tehtiin pojalle housut. Toki ne vetivät vertoja ostokankaalle, vaikka poika oli vähän nyrpeissään, kun tehtiin äitin hameesta housut. Että silleen siihen aikaan. Oltiin tyytyväisiä, ei ruikutettu kuten tähän maailmanaikaan.

Talvisodasta toiseen evakkomatkaan

TALVISODAN ALKAMIS-AAMU 30 pv marraskuuta 1939.

Olin karjanhoitokoulussa Talissa, lähellä Viipuria, jossa sijaitsi Etelä-Karjalan tietopuolinen karjanhoitokoulu. Oli sumuinen marraskuun viimeisen päivän aamu 1939. Menimme aamulla kahdeksaksi tunneille, kun näimme ensimmäiset punatähtiset ryssän pommikoneet matalalla lentäen, minkä jälkeen alkoi kuulua hirvittävä jyrynä, kun Viipuria pommitettiin Ryssä oli aloittanut sodan, talvisodan. Koulun johtaja Eero Nikoskelainen tuli tuntia pitämään suojeluskuntapuku päällä kivääri vierellä. En muista enää, mitä hän sanoi, mutta häipyi välittömästi sotapoluille, enkä sen koommin johtajaa enää koskaan nähnyt. Opettaja Lyyli Puhakka yritti jatkaa vielä tuntien pitämistä, mutta eihän siitä enää mitään tullut. Luokkahuone huone huojui kuin pärekori, niin kovin ryssä Viipuria pommitti. Itkimme kaikki. Lauoimme virsiä. Samana iltana oli pappi pitämässä hartautta koulun ruokasalissa. Sinä iltana itkettiin ja rukoiltiin. Ostin pienen virsikirjan siinä tilaisuudessa. Se, on säilynyt mukanani muistona tuosta päivästä.

Seuraavana päivänä läksimme kukin tahoillemme. Harjoittelutoverini Ella Lerkki Kuolemajärveltä ei voinut enää mennä kotiinsa Kannakselle, joten pyysin häntä lähtemään mukanani kotiin Kurkijoen Lapinlahdelle, josta sitten taas lähdimme taivaltamaan tahollemme kohti tuntematonta tulevaisuutta, kun ryssä tuon katkeran pakkorauhan ehdot saneli maaliskuussa 1940.

KOTI KARJALASSA

Kurkijoki, Lapinlahti, Jääskeläisenmäen tila n:o 29.

Koti sijaitsi Laatokkaan kuuluvan Kurkijoen väylän varrella, Tukalahden rannalla, erittäin kauniilla paikalla. Tilalla oli peltoalueita yhteensä 13 hehtaaria ja metsäpinta-alaa 50 hehtaaria kalliit ja mäet mukaan luettuna. Rantaviivaa oli 45 kilometriä. metsät ympäröivät peltoja ja Laatokka metsiä.

LÄHTÖ

Illalla 12. päivänä maaliskuuta 1940 kuultiin radiosta, että sinä päivänä oli taisteltu Talin suunnalla Vielä samana iltana kello 21-22:n aikoihin naapurin poika Reino Heinonen toi sanan. että huomisaamuna, joka oli keskiviikkoamu, pitää vanhojen ihmisten ja lasten olla kello 10 Alhon kansakoululla. Meiltä ei lähtökäsky koskenut kuin nuorinta, 13vuotiasta Erkki veljeä. Pojan jo nukkuessa emme herättäneet häntä. vaan annoimme nukkua rauhassa aamuun asti. Minä rupesin äidin kanssa valmistelemaan poikaa matkalle eväiden kanssa. Äiti alkoi paistaa ja minä laitoin muita varusteita kuntoon. Olin pessyt päivällä pyykkiä ja toin Erkin alusvaatteet ulkoa sisälle kuivumaan. Vielä samana yönä neuloin naapurissa asuvan pienen kummipoikani Pertin sukat valmiiksi ja vein ne omistajalleen matkaa varten. Sitten 13. päivän aamuna toiseksi nuorin veli. 17-vuotias Yrjö lähti viemään Erkkiä määräpaikkaan Alholle. Samaan kyytiin kävivät naapurissa asuva Immosen äiti kolmen nuorimman lapsensa kanssa. Kun nämä lähtijät oli saatu matkaan ja jälkiä vähän korjailtu, ajoi saman kylän asukas Matti Heinonen. naapurin isäntä, ylös Rantarinnettä ja toi uuden sanan: Vielä samana iltana kello kuuden eli kahdeksantoista maissa pitää olla karja tiellä.

Lähtökäskyn vaikutusta ja syntyneitä tunteita ei juurikaan löydy sanoja kuvaamaan. Tämän kirjoittajan osaksi tuli lähteä lehmiä ajamaan. Rupesin laittelemaan reppuun evästä ja vähän vaatteita; mitä nyt lehmien ajaja jaksaa repussa mukanaan kantaa. Äiti lähti kuitenkin päivällä käymään kylän kansakoululla, jonne oli majoitettu sotilaita, kysymään tarkemmin tilanteesta. Hän saikin alustavasti kuulla rauhanehdoista. Nyt olikin muutama päivä aikaa lopulliseen karjankin kanssa.

Yrjö veli kyydittävineen oli ehtinyt ajaa -Uhon koululle ja kuuli siellä radiosta lopulliset raskaan rauhan ehdot. Hän palasi kanssa takaisin kotiin masentunein mielin. Masentuneita olimme me muutkin. Yrjön tultua tupaan hän istui 11einutuoliin ja sanoi: "Pääsisi vain sellaiseen paikkaan missä saisi uida. Tämä rauha on pahempi kuin sota." Tällä hän tarkoitti, että vaikka oli sota, sai olla kotona, mutta kun tuli rauha, oli lähdettävä kotoa pois.

Arvi veli tuli kotiin linnoitustöistä Kannakselta 15. päivänä. Hän kertoi kokemuksistaan matkan varrelta. He olivat joutuneet naapurin pojan Pajun Taunon kanssa kävelemään melkein koko pitkän matkan. Hän istahti väsyneenä pöydän päähän penkille 1 e ja huokasi. "Nyt ei meillä ole kuin kaksi tervettä kättä."

Pakkaaminen aloitettiin siitä, että pojat rupesivat säkittämään viljoja ja tekemään laatikoita, mihin tavaroita sullottiin Eihän tällaiseen oltu osattu ennakkoon varautua, joten ei siinä oikein ymmärtänyt, minkä ottaa, minkä jättää.

Tavarat ajettiin Korpisaaren selälle. Jäät olivat vahvoja sinä talvisotatalvena 1940. Sieltä sitten autot ajoivat tavaroita edelleen minkä kerkesivät Loput lienevät Laatokan pohjassa tänäkin päivänä, jos eivät ryssät kaikkia korjanneet omaan Käyttöönsä.

Meillä ei ollut naapurien kanssa juuri mitään yhteistoimintaa evakuoinnissa, paitsi että lehmät lähtivät sakissa toisen Puputin lehmien kanssa.

Milloin asukkaat lähtivät ja millä tavalla?

Pienkarjan, vasikat, lampaat ja kanat Yrjö otti hengiltä. Sotilaat kävivät teurastamassa siat, emakon ja lihotussian yhtenä iltayönä. Kaikki ruhot ajettiin pinoon sinne Korpisaaren selälle, jäätien varteen. Kyllä se oli murheellista katseltavaa. Jätjärven ympärystalojen jo vanhemmat miehet, Kojon Kaapro, Pajun Paavo ynnä muut ajoivat kovalla työllä hankittua irtainta tavaraa kodeistaan. He käyttivät Korpisaaren selälle ja edelleen Lopottiin menevää talvitietä, joka näkyi kotimme ikkunaan. Nämä vanhat isännät olivat uhranneet parhaat vuotensa ja -voimansa ja uurastaneet kotiensa hyväksi ja kasvattaneet pojat sotaan, ja nyt oli itse lähdettävä mieron tielle.

Minä läksin ajamaan lehmiä. Nuorin veli Erkki lähti mukaan, siis jo toisen kerran kotoa. Meillä oli kaksi hevosta ja hän lähti niistä toisella. Heinähäkki pantiin täyteen heiniä, myös kaurasäkki pantiin mukaan ja tietysti myös muuta evästä ihmisille. Kuorma osoittautui hankalaksi pysyäkseen pystyssä, kun jäätiellä piti väistellä kuorma-autoja.

Niin me läksimme alas Rantarinnettä taivaltamaan talvipakkaseen jäätä myöten sunnuntaina 17. päivänä maaliskuuta 1940 kohti tuntematonta päämäärää. Katsoin taakseni Nuottasaaren salmella, kun koti häipyi näkyvistä. Ei ollut vara tunteiluun, täytyi vain mennä eteenpäin, kun pyövelin käsky oli käynyt. Kun olimme päässeet vähän matkaa Varpasaaresta eteenpäin, hiihti rintamalta tulossa oleva Antti veli vastaan erään toisen sotilaan kanssa kiväärin olalla. Hän oli menossa kotona käymään. Ei ollut aikaa pitkiin puheisiin. Antti sanoi vain: "Sie jo mänet." Vastasin: "Nii." Ei siinä tilanteessa pystynyt muuta sanomaankaan, sillä sanat olisivat takertuneet kurkkuun.

Olimme saapumassa Lopotin kirkkorantaan. Oikealla näkyi valtava tulipalo, kun rovestin pappila roihusi tulena taivaalle. Lopotista jatkoimme matkaa Alholle, jossa oli ensimmäinen yöpyminen. Koko ajan oli nähtävissä sanoinkuvaamaton kaaos. Tiepuolet olivat täynnä tavaraa ja viljoja oli valunut hajonneista säkeistä pitkin tietä. Lehmiä ja hevosia ajajineen oli tien täydeltä. Kun saavuttiin Alholle, purettiin Erkin kanssa heinäkuorma lehmien aitaukseen ja Erkki lähti ruunan kanssa takaisin kotiin. Sekin osoitti, ettei ollut ymmärrystä, eikä tilanne hallinnassa. Sitten maanantaina 18.3. 1940 lähti äiti kolmen nuoren poikansa, Arvin, Yrjön ja Erkin kanssa matkaan kotipihasta kohti tuntematonta päämäärää ja tulevaisuutta. Kaksi rekeä oli sovitettu täyteen tavaraa ja eväitä hevosille ja ajajille.

Millaiset olivat lähtötunnelmat?

Kuka mahtaisi tulkita ne tunteet, kun häädetään pois kotoa, ilman minkäänlaista omaa syytä, kun painaa kotioven kiinni ja joutuu kolkuttelemaan ja anelemaan vieraille oville ja veräjille? Muistan hyvin, kun en meinannut mielessäni sulattaa sitä rosvoutta ja vääryyttä. minkä hyvä naapuri rauhanehdoissaan saneli. Enkä sulata sitä vielääkään, vaikka aikaa on kulunut jo 54 vuotta. Itkin, enkä oikein osannut ruveta lähtöä valmistamaan. kunnes äiti sanoi: "Ei se meillä nyt muu auta, kun ruveta lähtöä tekemään." Olen usein,

nyt jo vanhempana ihmisenä ajatellut äidin henkistä vahvuutta. En muistaakseni nähnyt äidin itkevän nuo järkyttävät rauhanehdot kuultuaan. Olihan hän jo siihenastisella elämänsä taipaleella joutunut näkemään ja kokemaan yhtä ja toista: tullut nuorena suureen perheeseen miniäksi, jäänyt melko nuorena leskeksi kuuden alaikäisen lapsensa kanssa. Perheyhteisöön oli syntynyt 17 vuoden aikana 12 lasta ja kuollut 8 henkilöä. Olihan ,siinä jo kouliintunut ottamaan vastaan ilot ja surut sekä sopeutumaan.

Kuten edellä olen jo maininnut, läksin ajamaan lehmiä sunnuntaina 17. päivänä maaliskuuta 1940. Ensimmäinen yöpaikka oli Alhon asemalla. Siitä lähdettiin jatkamaan matkaa kohti uutta rajaa Parikkalaan Alhon aitaukseen jäi jo monta lehmää. Kun yöllä oli kova pakkanen, jotkut lehmiä olivat niin puhaltuneet, etteivät päässeet enää liikkeelle Toinenkin yö oltiin vielä rajan pahemmalla puolella. Parikkalassa, jossakin meijerin henkilökunnan asunnossa, josta asukkaat olivat jo lähteneet. Meitä oli siinä muutamia oman kylän naisia; Häklin vanha emäntä oli yhtenä. Toisia en enää varmasti muista. Lämmitimme uunia. Pihassa kuivia halkoja. Häklin emäntä paistoi lihaa uunissa. Hänellä oli matkarahat tulitikkulaatikossa. Pihassa oli iso liiteri, johon saimme yöksi haalituksi muutamia kymmeniä lehmiä satojen joukosta. Aamulla taas jatkoimme matkaa.

Kolmantena päivänä olimme jo niin -sanotusti Suomen puolella. Parikkalassa. Metsän reunassa näkyi iso Nenosen talo. Meni aikaa tuntikaupalla ennen kuin pääsimme taloon, sillä kaikki tiet ja joka paikka oli täynnä lehmiä. Olimme kuulleet, että siinä ruvetaan lehmiä teurastamaan. Pihassa oli niin ikään iso liiteri. Se ajettiin lehmiä täyteen. Löysin enää kolme omaa lehmää kahdeksasta. Ne tyyräsin liiteriin ja ajattelin, että siitä aletaan teurastus. että pääsevät pois kärsimästä. Viittä muuta omaa lehmää en enää tavoittanut. Jälestäpäin sain kuulla, ettei siinä tapettu yhtään lehmää. vaikka meille niin sanottiin. Lehmiä oli ajettu vielä Savonlinnaan ja ties mihin asti. Ajattelin monta kertaa perästä päin, että olisipas Antti kerinnyt vähän ennemmin kotiin, kun tuli niin lähellä vastaan minua ja lehmiä. Olisi ampunut joka lehmän kytkyelleen. Niin surkea oli lehmien kohtalo niiden tarpoessa lumisohjossa ja pakkasessa päiviä ja jopa viikkoja utareet jäässä, ilman vettä ja ruokaa.

Meitä oli 3-4 oman kylän naista. Nenosen Lyyli oli ainakin yksi, toisia en enää ihan varmasti muista. Siinä Nenosen, talossa me sitten jonkin aikaa lepäsimme ja söimme eväitä. Tunnistin liiteristä vielä oman Varma nimisen lehmän, josta lypsin vähän maitoa palan painikkeeksi.

Läksimme siitä sitten Parikkalan asemalle, kun kerran kuulimme, että lehmiä ei enää etemmäksi ajeta, vaikka niin ei ollut sitten käynytäkään. Olimme Parikkalan asemalla yhdessä talossa yötä.

Siitä sitten jatkoimme -seuraavana päivänä matkaa junalla härkävaunussa. Meidät vietiin Jämsänkoskelle. Pidettiin sitten ne niin kutsutut orja- eli evakkomarkkinat. Sikäläiset hämäläisisännät olivat hevosineen ja rekineen valikoimassa, kenet ottaa, kenet jättää. Yksi isäntä otti meidät Nenosen Lyylin kanssa parireen lavoille. Olimme siinä talossa monta päivää. Oli vaan pieni talo, perhettä isäntä ja emäntä. Muuta ei ole juuri talon väestä ja talossa olosta mieleen jäänyt kuin että isäntä höyläsi pienellä höylällä kovaa leipää itselleen syötäväksi. Kävimme monena päivänä Lyylin kanssa Jämsänkoskella huollossa kyselemässä jotain omaisista, mutta tuloksetta. Käytiinpä kerran rättihuollossakin, johon sikäläiset ihmiset olivat tuoneet vanhat lumppunsa; vaihtaneet tietysti uusiin, ulkomailta tulleisiin. Otin tai valikoin minäkin parhaat päivänsä ja juhiansa nähneen ruskean sorsettileningin. En tosin sitä kertaakaan päälleni pannut; äiti teki siitä alushameen itselleen. Sen olen eläissäni ilmaista saanut, vaan aina olen nähin päiviin joten kuten omillani toimeen tullut.

Sieltä Jämsänkoskelta me jouduimme Jyväskylään ja edelleen Petäjävedelle pieneen, hyvin ystävälliseen Ruorosen taloon. Tässä talossa oli jo ennestään Nenosen Lyylin täti, Riikka Kojo tyttärensä Hiljan kanssa evakkona. Täältä käsin tuli sitten jotenkin tietooni, että äiti on joutunut kahden nuorimman poikansa, Yrjön ja Erkin kanssa Viitasaaren syvänmaille, Keihärinkoskelle Tyvelä nimiseen taloon, sukunimeltään Huuskonen. Arvi oli jäänyt pois joukosta jo ennemmin. En muista aivan tarkalleen tämän tapahtuman kulkua, mutta joka tapauksessa tapasin Arvin Jyväskylässä aivan sattumalta. Yhdessä me matkustimme täpötäydessä linja-autossa Jyväskylästä Viitasaaren kirkolle. Oli jo iltamyöhä, kun saavuimme perille, ihmiset jo nukkumassa. Rupesimme hakemaan yökortteeria. Arvi kolkutteli monelle ovelle. Jäin aina siksi aikaa istumaan matkalaukun päälle. Ei annettu kodittomille kulkijoille yösijaa. Yhdestä ovenvälistä mies neuvoi talon. missä on evakoita ennestään. Sinne pääsi kolistelematta, ei ollut ovi rampissa. Nukkuja oli

lattia täynnä ja kai mekin johonkin nurkkaan kytsähettiin. Aamulla päivän valjettua huomasimme, että oli siinä lattialla monta meidänkin kylän ihmistä nukkumassa. Sittenhän siinä piti ruveta ajattelemaan, miten ja millä jatkaa matkaa Keihärinkosken Tyvelään Maamatkaa oli kuulemma 30 kilometriä ja jäätä myöten 20. Jäät olivat vielä vahvoja, vaikka huhtikuu oli jo yli puolen välin. Olisin saanut yhdestä talosta potkukelkan lainaksi, millä meinasin suunnistaa tuon kymmenen kilometrin jäätäipaleen Keihärinkoskelle. En tiedä, mihin rantaan olisin mahtanut päätyä. Oli ihmeellinen sattuma, johdatus: Kun kävelin siellä kirkolla, yht'äkkiä Yrjö ja Heinosen Johannes tulivat vastaan. He olivat tulleet käymään kirkolle hevosella jäätä pitkin, joten sain heiltä kyydin kortteeritaloon Tyvelä. En yhtään muista, mutta kyllä kai Arvi veli oli samassa kyydissä ja lähti käymään äidin luona. Arvi ei muista tapahtumaa itseään, kun olen sitä häneltä kysynyt. Muistan hyvin sen hetken, kun avasin oven Tyvelän talon suureen tupaan. Erkki oli nikkaroimassa kottaraispönttöä tuvan uunin edessä ympärillään talon pikkupojat, Jussi ja Pentti.

Viitasaaren Keihärinkosken Huuskosen taloon päättyi evakkomatka toistaiseksi. Olin tehnyt matkaa ja taivalta kuukauden ajan siitä, kun suljin kotini oven.

PERILLÄ

Sijoitustalomme oli pienenpuoleinen kylä. Keski-Suomessahan taloja sanotaan kyliksi. Peltoa oli kymmenkunta hehtaaria. Tupa oli iso ja iso oli leipäuunikin nurkassa. Asukkaina oli isäntä ja emäntä, samoja ikiä äitini kanssa, poika Väinö vaimoineen ja heillä kaksi pientä poikaa, noin viisi- ja kolmivuotiaat. Mikä lienee ollut syy, kun nuori ja terveen näköinen Väinö ei ollut mukana talvisodassa. Sitten oli tytär Vieno ja sodassa ollut poika Heikki. jota en nähnyt.

Kun äiti ja Yrjö olivat menneet taloon hevosineen ja kuormineen, heidät oli otettu ystävällisesti vastaan. Niin otettiin minutkin. Erkki oli erotettu äidin ja Yrjön sakista Jyväskylässä ja viety muutamien vanhojen lapinlahtelaisten mukana Karstulaan kolmeksi viikoksi. Sieltä hän sitten etsiytyi aikanaan Keihärinkoskelle. Outo tapaus tuo erottaminen muusta joukosta, kun oltiin jo lähellä lopullista sijoituspaikkaa.

Olimme vähän aikaa talon ruuassakin ennen kuin saimme elämämme vakiintumaan. Talon emäntä oli oikein hyvä ihminen, antoi äidille aina ison ruisleivän lämpimäisiä, kun paistoi leipää, samoin voita, kun kirnusi. Talonväen kanssa ei ollut minkäänlaista sekaannusta eikä erimielisyyttä, ei myöskään murre tuottanut hankaluuksia puolin tai toisin. Hyvin me toisiamme ymmärsimme. Olimme ja asuimme Keihärinkoskella kesän, äiti, Erkki ja tämän kirjoittaja. Antti oli kotiutettu. sotahommista, mutta ei asunut vakituisesti kortteerissamme, vaan kuljeskeli mikä missäkin, koditon karjalaispoika. Arvi joutui sotaväkeen ja Yrjökin lähti jo alkukesästä Keiteleelle laivamieheksi.

Olimme keväällä Yrjön ja Erkin kanssa talon töissä, halon teossa polttopuuksi valtion metsästä isännän ostamalla palstalla. Yrjön lähdettyä laivamieheksi teimme Erkin kanssa vielä kahdestaan 80 mottia, á 10 markkaa motti. Halonteon ja palstankin loputtua kävin Erkin kanssa Luotolan saarella halon nostossa ja lavonnassa. Matkaa kortteeritalosta Tyvelästä tuli Paanalán rantaan kolmisen kilometriä. Paanalán talosta saimme lainata venettä, jolla soudimme saareen. 2 000 kuutiota metrissä oli uitettu lautassa jostain syvänmailta Keiteleeseen. Ne nostettiin vedestä ja pinottiin Luotolan saaren rantaan Pinojen piti olla 1_5 metrin pituisia ylös rinnettä sekä 2 metriä 15 senttiä korkeita. Se ei ollut mitenkään kevyttä ja huvittavaa hommaa ainakaan 13-vuotiaalle pojalle, eikä palkkakaan päätä huimannut: 3,5 markkaa motti. Ladoimme muistaakseni kolme pinoja eli 90 kuutiota. Oli siellä monta porukkaa paikallistakin väkeä, naisiakin nostamassa ja latomassa halkoja. Sitten olin myös heinätoissá kauppias Lyytikäisen maatilalla. Kauppias maksoi minulle itse puolestaan miehen palkan, 30 markkaa päivältä, kun rautakangen kanssa löin heinäseipäät pystyyn.

Siirtoväen huollosta ei paljon apua herunut. Äiti oli kerran kutsuttu käymään. kun hän ei käynyt mitään pyytämässä. Oli annettu viltin retku ja Erkille Amerikasta tullut uusi puku, vähän väljä sillä kertaa. Mutta poikahan kasvoi. niin että vaate tuli aikanaan sopivaksi. Minulle annettiin vaatekengät. Siinähän sitä olikin jo huollon antia kerrakseen. Erkki lähti jatkamaan oppikoulua Viitasaaren kirkolle ja sai yhdestä pikkutalosta ankean ylliskamarin asunnoksi. Olin häntä sinne saattamassa. Läksin pois pahoilla mielin siitä, minkälaiseen koulukortteeriin kuopusveli jäi, mutta pääasiaahan oli silloin, että sai katon pänsä päälle.

Sain sitten siskoltani, Kuokkasen Iidalta kirjeen. Hän oli nähnyt jostain lehdestä ilmoituksen kesken jääneen karjanhoitokouluni alkamisesta Joutsenossa. Niin läksin jatkamaan ammattiin kouluttautumistani, mikä keskeytyi talvisodan takia Talissa v. 1939. Antti oli myöhemmin saanut vuokratuksi asunon Viitasaaren kirkolta Kennään talosta. kaksi kamaria ja keittiön, jonne sitten äiti muutti Keihärinkoskelta ja Erkki kylmästä vintti kamaristaan. Toiset Puputtilaiset eli toisilaiset muuttivat Myös pois Keihärinkosken Kunnarista samaan huoneistoon. Heitä oli neljä henkeä, äiti Riikka ja hänen anoppinsa Elisa sekä lapset Martta ja Lauri, joiden isä oli tuberkuloosiparantolassa. Martta ja Erkki kävivät yhteiskoulua ja Lauri kansakoulua. Minä en valitettavasti kerinnyt siinä kodissa käymäänkään, mutta kuulin, että kovin hatara oli asunto. Talvella 1941 oli keittiön lämpötila joskus hyvin lähellä nollaa, kun lämmönantajana oli vain puuhella eli liitta.

Keväällä 1941 Antti oli muuttamassa äitiä ja Erkkiä lapinlahtelaisten uuteen sijoituskuntaan, Varsinais-Suomen Oripäähän, Hannes Kössin taloon Myllykylään. Tänne oli vastaanotto ollut erittäin asiallista ja ystävällistä. Tällä ensimmäisellä evakkoreissulla ei vielä ehditty saada omaa maapaikkaa Oripäältä.

KARJA

Karjan kohtalosta ja sen ajamisvaiheista olen jo seikkaperäisesti kertonut. Yhdestä lehmästä saatiin teuraskorvaus valtiolta, mutta koskaan ei selvinnyt, mikä oli ollut seitsemän muun lehmän kohtalo sen jälkeen, konsa olin ne viimeksi nähnyt.

PALUU

Palasin takaisin kotiin Karjalaan Kurkijoen Lapinlahdelle 5. päivänä toukokuuta 1942. Äiti oli palannut vähän aikaisemmin Oripäältä, mistä oli ostanut ja tuonut tullessaan lehmän, ja lampaan. Erkki oli jäänyt vielä lopettamaan koulunkäyntiään, nyt Loimaan yhteiskoulussa. Hän palasi sitten kun koulu päättyi toukokuun loppupuolella. Siinä sitten meidän perheen paluumuuttajat olivatkin, äiti, vanhin tytär ja nuorin poika. Kolme poikaa, veljeä oli siellä jossakin, kun Yrjökin oli jo kutsuttu sotaväkeen.

Kuinka paluu tapahtui

Olin karjakkona Kymin pitäjän Ylänummen kylässä Eino Poutasen tilalla, lähellä Juurikorven asemaa. Olin sanonut itseni ylös paikasta Karjalan kotiin lähtöni vuoksi, kun Kurkijokikin oli vallattu takaisin syksyllä 1941. Ostin talosta lehmän kotiin vietäväksi. Olin ostanut sen jo syksyllä ja se oli ruuvilla talven yli. Tiedustelin sikäläisestä siirtoväen huollosta Elisenvaaraan päin menijöitä, että olisi päässyt samaan kyytiin lehmän kanssa, mutta en onnistunut aikeissani. Olin jo huolissani lähdöstä, kun toukokuu oli jo alussa. Menin Juurikorven asemalle ja tilasin vaunun omaan laskuuni. Toukokuun neljännen, päivän iltana läksin lehmineni ja nyytteineni kohti Elisenvaaraa ja seuraavana päivänä aamupuolella olin perillä. Kun purkauduin asemalle oli siinä laiturilla kaksi valkoista arkkua matkalla kotipitäjän sankarihautaan. Niiltä pojilta tai miehiltä oli sodan kurimus päättynyt Mutta miten olikaan nyt hyvä naapurimme hauta aluetta hoitanut? Tehnyt siitä autojen parkkipaikan!

Lehmän lisäksi minulla oli mukana paalu heiniä, pari säkkiä perunaa ja vaatenyyttejä. Sain tavarat jonkin kuorma-auton lavalle Lopottiin vietäväksi ja edelleen jonkun Lapinlahden isännän, taisi olla Kuosan (Laason) Martti, hevoskyydillä kotiin. Kävelin lehmani kanssa tuon 30 kilometrin matkan, tai ensin toisille, jossa äiti oli lehmineen ja lampaineen kortteeria, kun kotona oli vielä kaikki siivoamatta. Tosin siivousporukat olivat käyneet enintä roinaa polttamassa.

Missä kunnossa koti oli palatessanne?

Koti oli suurin piirtein ehjässä kunnossa. Riihestä oli vesikatto pudotettu levynä alas asuinrakennuksen tuplalasit säretty, kamarien ovista viety lukot ja seinistä revitty pahvit. Joka paikassa oli likaa ja saastaa, mutta likahan lähti pesemällä ja muut paikat saatiin kuntoon muuten siivoamalla.

Kuinka pääsitte elämän alkuun?

Toki alku oli hankalaa sillä kaikki oli aloitettava alusta, reen aisoista viikatteen varteen. Lapinlahdelle olivat kai enimmäkseen asukkaat palanneet jo syksyllä 1941, kun Karjala oli vallattu takaisin. Kyllä naapureiden kanssa oli tai täytyi olla paljon yhteistoimintaa, kun työvoima taloissa oli kovin heikkoa, kuten meilläkin esimerkiksi. Pidettiin talkoita. Käytiin väkilaanissa ja yritettiin saada töitä tehdyksi sillä vähällä työvoimalla, mikä meilläkin oli. Muistelen vieläkin lämmöllä niitä monia, jo poissuokkuneita hyviä naapureita, jotka olivat auliita apuaan antamaan monissa töissä ja hevosta oman hevosemme pariksi.

Pääsivätkö lapset kouluun?

Kyllä kai kansakoulu aloitti toimintansa Lapinlahdella syksyllä 1942. Veljeni Erkki ja toisiin Martta kävivät yhteiskoulua Parikkalassa lukuvuoden 1942-43. Elisenvaaran yhteiskoulu oli palanut, mutta kaksi alinta luokkaa aloitti kuitenkin. Sitten lukuvuoden 1943-44 koulu toimi jo viisiluokkaisena ja sitä pidettiin niin sanotussa maitokaupan talossa Hiitolan radan varressa. Ahdasta kuului olleen, mutta hyvä sopu antoi täälläkin lisää tilaa.

Millaiset palvelut oli kylässä?

Lapinlahdella ei ollut minkäänlaisia palveluita kansakoulua lukuun ottamatta. Kaikki asiointi kauppamatkoja myöten tapahtui kirkonkylässä eli Lopotissa.

UUSI LÄHTÖ

Miten saitte tiedon, että on lähdettävä uudelleen?

Naapurin mies, sotainvalidi Toivo Heinonen toi sanan. Ensiksi oli lähdettävä niiden, joilla oli varsaniekat hevoset. Meillä oli kaksikin varsaa, edelliskeväinen ja sen vuoden 1944 keväällä syntynyt. Lisäksi meillä oli vielä yksi lehmäkin kotona. Niin me läksimme maanantaiaamuna 18. päivänä syyskuuta 1944 kotoa, ylös Ojamäen rinnettä. Aamu oli kaunis ja lahden pinta tyyni. Meitä oli nyt kolme lähtijää, äitini, minä ja nuorin veli joka oli onnistunut pääsemään evakointilomalle Hämeenlinnasta Hän oli joutunut Sotaväkeen Lappeenrantaan keväällä, kun vuoden 1926 loppupuolella Syntyneet koulupojat oli kutsuttu armeijaan. Emätamma oli valjastettu lavakärryjen eteen, isompi varsa oli kiinni kärryjen perässä ja pieni varsa sakarassa. Äiti talutti lehmää ja minä olin ohjaksissa. Erkki oli liikkeellä risalla Arvi veljen "matalapaine" polkupyörällä. Niin piti jälleen jättää koti ryssälle, rosvoille, ryöstäjälle.

Miten uusi lähtö erosi edellisestä lähdöstä?

Nyt oli lämmintä ja vielä kesäaika tässä syyskuun kahdeksastoista. Lähtö ei myöskään nyt tullut niin suurena yllätyksenä, kuten 13.3.1940.

Oliko mahdollisuus saada enemmän tavaroita mukaan?

Tavaraa ei ollut nyt ehtinyt paljon kertyäkään, koska siitä suurin osa oli hävinnyt ensimmäisellä evakkoreissulla. Mitä nyt taloustavaroita ja eväsmuonaa saatiin yhden hevosen lavakärrikuorman sopimaan. Rukiit oli puitu ja säkit ajoin tien varteen, muistaakseni Lankisen riihen tienoilta kansakoululta vähän eteenpäin. Olihan sitä tietysti jonkin verran muutakin tavaraa. mitä i t ajoin tien varteen. Pellavaskuvot ja ison emakon laatikossa muistan varmasti vieneeni, koska ne saimme takaisin Kurikassa, Etelä-Pohjanmaalla. Sinä kesänä ostettu uusi haravakone jäi pihalle. Haimme sen Erkin kanssa vähää ennen lähtöä erillään olevasta Harviin pellon sarraimesta. Siellä oli viimeksi heinä tehty. En enää ehtinyt viedä sitä tien laitaan. Ajattelin, että jos jälkijoukot ehtivät puida meidänkin seipäille saadut viljat ja viedä samalla haravakoneenkin kokoamispaikalle mutta eivät ne kerinneet. Ei ollut haravakone kuitenkaan enää pihalla kesällä 1991, kun kävin siellä. Ohrasta ja vehnästä oli saatu enin osa seipäille kartanon ympäruspelloilla. Heinät oli tehty ja saatu hyvinä korjuuseen. Kaura oli valmistunut niitettäväksi. Mutta kaikki kevätiljat jäivät puimatta, peruna- ja juurikasvit maahan. Kaikki oli jätettävä ja vain todettava,, että väliin voimin ja kovin uurastuksin tehdyt kesätyöt olivat olleet turhia.

Oli sinne naapurin hyvä mennä ja ruveta Puintiöljytkin olin varannut aittaan ja säkit osoitteella Kurikka Tupa oli siistiksi laastuna, äidin piironki paikallaan ja seinäkopeli seinällä. jossa lause: Sortumatta souda, vaik ois vastatuulta. Hellalle jätettiin punainen kasari siinä toivossa, että mahdolliset viljanpuintimiehet saavat kuumentaa siinä vettä. Mutta eipä ole hyvä naapuri vielä edes kiitoskorttia lähettänyt.

Kuinka matkaa tehtiin? Miten karja vietiin?

Matkaa tehtiin kävellen, hevosta ajaen. Ei ollut kuormassa juuri enää tilaa ajajalle. Lehmät ja pienkarja oli lähetetty jo ennemmin. En tiedä. kuka ajoi lemiä ja mihin asti.. Lehmät ja pienkarja olivat joka tapauksessa jo Pohjanmaalla, kun me joskus lokakuulla sinne kerkesimme. Meillä oli äidin kanssa yksi lehmä mukana, mistä saimme maitoa pitkän matkamme aikana. Erkki veli oli kotiutettu kodittomuuteen sotapalveluksesta ja hän oli saanut kortteerin siirtoväen huollon kai-ilta Kurikan Tuiskulan kylästä. Äiti oli myös jo Kurikassa. kun pääsi henkilöjunaan Parikkalan Särkisalmelta.

Meitä oli enimmäkseen vain naisia hevosmiehinä, minun ja äitini lisäksi Bertta Häkli, Eriikka Puputti ja Aino Kuokkanen Matkanteko oli vaivaloista. kuormat olivat raskaita, mäet pitkiä ja jyrkkiä. Kuormat oli saatettava mäkien päälle yksitellen, kapulaa apuna käyttäen. ettei kuorma lähtenyt luisumaan mäkeä alas hevosen pysähtyessä. Olimme ajaneet neljä päivää ja päätyneet Parikkalan Särkisalmelle yhteen pieneen, erittäin ystävälliseen taloon. Siinä oli meitä lapinlahtelaisia Pajut, Kuokkasen Aino. toisiin Riikka ja minä äidin kanssa. Siinä me sitten vartuimme kuljetusvaunuja parisen viikkoa. Haalimme kyliltä heiniä hevosille ja lehmille, mistä milloinkin sai pienen tarakan ostaa. Kaivoimme myös talon perunan. Kiirettähän meillä ei ollut, sillä ei meitä tajettu liiemmästi sinne Kurikkaankaan vuoteella.

Vihdoin saimme vaunut, umpivaunut eläimille ja niiden hoitajille, avovaunut tavaroille. Niin lähti matkamme jatkumaan kohti tiettyä määränpäättä, Kurikan asemaa ja pitäjää Etelä-Pohjanmaalle. Saavuttuamme kaikkien vaiheiden jälkeen perille oli matkamme kestänyt kuukauden siitä. kun suljimme kotioven.

Mihin teidät vietiin?

Kuten edellä jo kerroin, meillä oli jo kotoa lähtiessä tiedossa sijoituskuunta, Kurikan pitäjä.

Kuinka selvisitte taloudellisesti?

Kurikassa ollessamme hoidin talvipuolella ne vähäiset eläimet. hevoset ja lehmät, haalin eläimille rehut ja keräsin polttopuut ja turpeet, "konnot", kuten Pohjanmaalla polttoturvetta nimitettiin. Kudoin tai neuloin naapureille sukkaa ja käsineitä. Voita myytiin mustaan pörssiin. mikä nyt niistä kahdesta lehmänkantturasta maitoa herui huonoilla syönnöksillä. Onneksi separaattori oli saatu mukaan. Kevätkesästä kävin Kurikan kirkolla Hakolan kukkakaupan puutarhassa töissä. Sieltä tultuani syöttelin hevosia maantien laidoilla. Pitkät olivatkin siellä laitumet. Joten kuten oli toimeen tultava.

Keväällä 1945 saimme sitten vuokratuksi vähän laidun-, heinä- ja kylvömaata, niin että oli jo parempi lähteä toista talvea vastaanottamaan, kun oli heinää ja viljaa vähän omastakin takaa. Edellissyksynä. kun menimme Pohjanmaalle. ei ollut kourallistakaan rehua omasta takaa, vaan kaikki oli ostettava. Niin oli, kun kaikki jäi sille isolle naapurille. Eikä se ollut yhtään huolissaan, miten me pärjäämme, vaikka meidät mieron tielle ajoi. Oli pantava suu säkkiä myöten. Silloin ei luukulta saanut markkaakaan, kuten tähän maailmanaikaan. Oli käytävä itse itselleen avuksi. Ei naristu, kuten tänä päivänä tehdään. Käveltiin puukengissä ja oltiin onnellisia. kun rakas isänmaa jäi sentään vapaaksi.

Minkäläisten vaiheiden kautta pääsitte lopulliseen sijoituspaikkaan?

Oltuamme Kurikassa parisen vuotta tuli muutto jälleen Varsinais-Suomeen, kuten jo keväällä 1941. Kylä ja talokin olivat samat: Myllykylä ja Hannes Kössin talo Oripään pienessä pitäjässä. Se oli nyt kotikyläläisten lapinlahtelaisten lopullinen sijoituskuunta.

Millaiset suhteet olivat paikalliseen väestöön?

Kuinka sen nyt sanoisi? Kokemukset ja muistikuvat ovat voittopuolisesti myönteisiä. Mutta rehellinen ollakseni myös kielteisyydellä on sijaa aivan riittämiin. Ennen kuin pääsimme omalle tilalle ja omaan kotiin Myllykylän Närälle. saatiin kokea todellista ynseyttä sijoitustalossamme tapahtuneen sukupolvenvaihdoksen jälkeen, Äitini käyttämän ilmaisun mukaan "loppuaika täytyi elää ihan väkisin". Mutta onpahan sekin talo nyt tyhjänä, joten taitaisi olla tilaa evakoille ja heidän eläimilleen. Mitäpä voisi ajatellakaan ja sanoa noista ajoista ja vuosista? Ensimmäiselle evakkoreissulle lähdettiin talvella 1940. Karjala vallattiin takaisin 1941 ja päästiin kotiin. Vuonna 1944 tuli uusi lähtö. nyt myötämöisin. Vieraisa nurkissa läkseimenä asumista kertyi kaikkiaan seitsemisen vuotta maita vuokraillen, koittaen säilyttää ja hoitaa muutamia kotieläimiä ja viedä elämää eteenpäin. Omaan uuteen kotiin pääsimme asumaan vuonna 1950. Nyt vain kyselee: Kuinka ne vuodet oikein jaksettiin? Mutta Pyhä Kirja vakuuttaa: Miten on sinun päiväsi, niin on sinun voimasi.

Kuinka korvaukset vastasivat menetyksiä?

Vastaan tähän kysymykseen omalla perustelullani. Viljelysmaata ja metsäpinta-alaa oli vähemmän kuin Lapinlahdella. Metsät olivat kahdessa palstassa, toinen kahden ja toinen kahdeksan kilometrin päässä talouskeskuksesta. Karjalassa metsät olivat aivan pellon reunoilla. Puusto ei vastannut läheskään kotimetsiä. Ei ollut myöskään niitä rakkaita kotirantoja ja lahtia, eikä niitä rahalla korvaamattomia tunnearvoja. Näin ollen näpit eivät mielestäni täyttäneet lähellekään vastakkain.

Kuinka saitte uuden tilan viljeltäväksi ja mistä? Pitikö siellä rakentaa ja raivata?

Uuden tilan saimme viljeltäväksi maanhankintalain nojalla jo mainitsemastani Oripään pitäjstä, lapinlahtelaisten sijoituskunnasta. Tilalla ei ollut muita rakennuksia kuin vanha ja lahonnut, puoliksi maan sisään painunut hirsilato. Raivata ei tarvinnut ja 12 hehtaarin suuruinen viljelysmaa oli yhdessä lohossa. Pelto oli Oripään kunnan maata, jota kunta oli vuokraillut milloin kenellekin. Siitä johtuen maan kunto oli erittäin huono.

Kuinka kauan perheenne pysyi koossa? Milloin ja miten se hajosi?

Alkuperäinen perheemme hajosi itse asiassa jo talvisodan päätyttyä. Meitä oli siis leskiäiti, minä vanhin tytär sekä ne1jä poikaa. Nuorempi tyttäristä oli avioitunut v. 1937 samaan kylään. Eihän sellainen perhe voinut enää pysyä koossa pienellä maatilalla Oripäässä. Lasten oli lähdettävä etsimään einettään kenen mistäkin. vaikka olihan meitä aina joku siinä maatakin viljelemässä vuoteen 1955. Silloin perikunta päätti vuokrata tilan, mutta äitimme jäi asumaan tilan päärakennuksen vieraskammariin. Tila oli vuokralla muutaman vuoden ajan, minkä jälkeen perikunta ilmoitti sen myytäväksi. Tila meni Kaupaksi. Näin perhe hajosi melkein lopullisesti, vaikka tietysti niin kauan kuin äiti eli, me lapset menimme hänen luokseen käymään kuin kotiin, asuipa hän missä tahansa. Kuten kaikki muut, niin mekin kodistamme karkotetut Karjalan heimon jäsenet elämme ja asumme hajallaan ympäri tätä kalliisti lunastettua, rakasta isiemme maata. Meidänkin alkuperäisen perheen kuudesta lapsesta riittää asukkaita viiteen eri läänisiin: Tämän kirjoittaja asuu Turun ja Porin läänissä. veljet Antti ja Arvi perheineen Keski-Suomen läänissä, Yrjö perheineen Hämeen läänissä, Erkki perheineen Mikkelin läänissä sekä sisko Iida Kuokkanen Kymen läänissä. Kyllä kohtalo on veljet ja sisaret kauas toisistaan hajottanut.

Milloin ja mihin tapahtumaan katsot varsinaisen siirtolaiskauden osaltasi päättyneen?

Omalta osaltani ajattelen ja katson sen päättyvän viimeiseen iltahuutoon, haudan poveen.

PALUU KOTIIN KARJALAAN v.1942

Voimakkaana palaavat mieleen muistot ja tapahtumat tasan 50 vuotta sitten, niinkuin tuo aika vasta äsken olisi elettävänä ollut. Olit) koulusta määrättyssä ensimmäisessä karjakon paikassa Kymin pitäjän Ylänummen kylässä R. Heikkilän 16 lehmän ja pienkarjan käsittävällä tilalla lähellä Juurikorven asemaa. Tulin tilalle 1 pv marraskuuta v.1940. Jo seuraavana keväänä tämä tila vaihtoi omistajaa. R. Heikkilä osti

kotitilansa Elimäeltä ja myi tämän Juurikorven tilan niin sanotusti täysineen siseen karjoineen ja karjanhoitajineen päivineen; otti vaiti yhen nuoren hevosen ja yhen sian karjasta lähtiessään. Uusi isäntä, ostaja, oli Parikkalasta Virolahdelle mennyt vävy E. Poutanen. Uusi isäntä tuli myös kaikkineen karjoineen päivineen, joten syksyllä entisiä lehmäiä tuli myytäväksi tilan ahtauden ja rehun vähyyden vuoksi. Jatkoin työtäni edelleen uudenkin isännän aikana. Kun sitten Karjala ja Kurkijokikin oli vallattu takaisin syksyllä -41, sanoin isännälle lähteväni keväällä -42 kotiin Karjalaan. Kun isäntä pääsi käymään lomalle sodasta, pyysin ostaa ruskeaa nupopäätä, kaksi kertaa poikinutta Heli-nimistä lehmää.

Toki kaupat sovittiin heti. Isäntä sanoi lehmän maksavan 4000 mk, mutta sanoi antavan lehmän minulle 3500 mk:lla. Palkkani oli 600 mk kuukaudessa, joten lehmän eteen sai tehdä työtä melkein puoli vuotta. Mutta sittenhän alkoi lehmän kanssa seikkailut. Minun piti ruveta hakemaan lehmälle ruokapaikkaa, ruuville ottajaa. Lehmä oli poikunut ja astutettu ja lypsi hyvin. Sitten ilmaantuikin halukas ottaja Juurikorven aseman läheltä, oli tieteenki puhetta, että pitävät keväeseen saakka. Vaari toisin kävi. Taisi olla vasta joulun tienoilla, kun huomasivat rehun vähyyden, etteivät voikaan pitää kahta lehmää keväeseen saakka. Heillä oli yksi oma lehmä ja se oli sillä kertaa ummessa, kun ottivat minun lehmäni ruuville. Mutta syyhän oli aivan luonnollinen. Kun oma lehmä poiki, saivat lapset maitoa, joten ruokkolehmä jouti pois. Että sillä lailla. Jouduin taas pulaan lehmän kanssa, mutta löytyihän toinen ruokkopaikka Ylänummen kylästä. Kävin kerran talvella lehmää katsomassakin. Lehmää oli vain lypsetty; oli vain luuta ja nahkaa. Mutta enhän sitä surrut, pääasia, että henki säilyy keväeseen. Mutta sitten pääsiäisenä soitettiin sieltä Ylänummen talosta, että lehmä pitää tulla hakemaan pois, rehut on loppu ja lehmä ori kiimassa. Lehmä oli syksyllä astutettu. Sain isännältä luvan tuoda lehmä navettaan ja antaa sellua ja olkia syötäväksi. Lehmästä en olisi luopunut, olisin lähtenyt vaikka rehua kelkalla kerjäämään. Niin sitten pääsiäissunnuntaiamuna, kuri olin saanut työni tehdyksi, lähdin lehmää hakemaan. Oli oikein kaunis ilma. Hanget oli maassa pääsiäisenä armon vuonna 1942. Tietysti yritin astuttaa lehmän talon valtavan isolla Eyrshire-sonnilla, mutta se ei onnistunut, lehmä ei kestänyt sonnien painoa, kun oli niin loppulaiha. Vaan en hellittänyt. Kuri sain iltatyöt tehtyä, kokeilin uudestaan. Vein lehmän toiseen paikkaan, jossa oli jo vähän sulaa maata, ja sitten onnistui, vaikka molemmat kaatuivat. Luulin, että lehmältä meni luut poikki, vaan ei sattunut mitään vahinkoa, muuta kuin sonni sai sen siinä hötäkässä astuttua ja lehmä poiki kotona Karjalassa lehmävasikan ja annoin sille nimen Alku.

Palaan nyt vasta varsinaiseen lähtöön. Soittelin sikäläiseen siirtoväen huoltoon useamman kerran vaunusta, vaan sanottiin, että kunhan ilmaantuu sieltä päin toisiakin lähtijöitä, niin sitten samassa vaunussa voi kuljettaa useampia eläimiä, vaan ei sieltä päin ilmaantunut Elisenvaaraan matkaajia. Olin jo huolissani lähdöstä, kuri oli jo toukokuun alkupäivät, eikä vaunusta mitään kuulunut. Meriin asemalle, tilasin vaunun omalla kustannuksellani ja seuraavana iltana pääsin lähtemään kohti Elisenvaaraa ja kotia. Ei ole eläissäni niin paljon paleltanut, kuin silloin yöllä. Oli oikein kylmä toukokuun yö. Isossa härkävaunussa oli vain se yksi lehmän kapsukka, paalu heiniä, pari säkkiä perunaa, minä itse ja vähäiset vaatenyyttini. Niin olin sitten seuraavana päivänä Elisenvaarassa. Jäi mieleeni: asemalaiturilla oli kaksi valkoista arkkua. Niiltä pojilta oli jo sota loppunut. En yhtään muista, millä kyydillä sai ne vähäiset tavarat lopottiin, tietysti jossain kuorma-auton lavalla. En tarkalleen muista sitäkään, kuka ka toi ne tavarat lopotista kotiin, tietysti hevosella, oisko ollut Kuosan Martti. Lehmän kanssahan me kaputeltiin tuo kolmenkymmenen kilometrin matka ilman muuta. Oli toukokuun 5. pv v.1942, kuri tulini toisiille. Äiti oli tullut jo vähän ennemmin Oripäästä. Oli ostanut Oripäästä "Pilkaksen", lehmän, taisi olla lammaskin. Rehua ei ollut äitilläkään lehmälle muuta kuin Antti Heinonselta tuotu kuorma haisevia ohran olkia, kuri muutamat olivat menneet jo silloin syksyllä Lapinlahdelle, kuten toisiilaisetkin ja olivat puineet ryssän kylvämiä ohran mötjyjä. Olimme äitin kanssa toisiissa kortteeria ja lehmät oli heijän navetassa, kunnes olin siivonnut kotona joka paikan; tuvan, aitat, kellarin ym. Olihan siellä jotain siivousporukkaa käynyt enintä roinaa polttamassa. Sitten muutettiin omaan kotiin. Uuni oli sentään ehjä tuvassa, vaikka muuten ei ollut hurraamista. Pahvit oli revitty kamarin seinistä, lukot pois ovista ja tuplat säretty, vaan oltiin sentään kotona. Lahti lainehti yhtä kauniina kuin ennenkin ja kesähän oli edessä, ei ainakaan paleltanut, vaan syksy ja talvi onkin jo toinen asia.

KUN PUSKARYSSÄT KÄVIVÄT VARASTAMASSA.

Ensimmäisenä kesänä kotona 1942 evakosta tulon jälkeen. Taisi olla heinäkuuta, kun läksimme pyhänä äitin kanssa hevosella ja kieseillä Rummonsuolle Martti-enon ja Aina-tädin hopeahääpäiville. Ilma oli mitä kaunein. Erkki jäi kotiin. Oltuamme aikamme heidän vieraanaan (oli oikein rattoisaa), läksimme illan suussa ajelemaan kotiin Lapinlahdelle. Ajoin pihaan. Jäin tietysti riisumaan hevosta äitin mennessä ensin tupaan. Ounastelin jotakin, kun kärriliiterin ovet olivat auki, se kun ei kuulunut Erkin, eikä toistenkaan tapoihin, että jätetään ovet auki, kun lähdetään pois kartanosta. Mutta ei me äitin kanssa hoksattu mitään erikoista tuvassa, ennenkuin Erkki tuli kotiin Erkki oli tietysti nälkäinen, kun tuli kyliltä. Meni tavottamaan leipäkoria ruoksuojasta (äiti oli paistanut leipää lauantaina), tuli samassa tupaan ja kysyi: Mihis naiset on leivät lymyttänniet? Silloin vasta alkoi selvitä. Olihan muutakin poissa. Olin käynyt juuri lauantaina kirkolla, ostanut korttiannokset, sokerit ja korvikkeet. Siitä huomasinkin, ketkä olivat asialla olleet, kun korvikepaketit oli revitty auki, mutta ei olleet korvikkeet kelvanneet; olihan niissä suomalainen teksti, ettei olisi tarvinnut auki repiä. Sokerit oli kyllä viety. Aitasta oli viety kaksi isoa palaa läskiä, kastikelihaa, iso kulhollinen kuivattuja särkiä. Ei ollut kelvannut äsken suolatut muikut pienessä puupytyssä. Porstuan komerosta oli viety nahkareppu, poikien nahkasaappaat, sarssipalto ja äitin sukat tuvan orrelta.

Olihan ne joka paikan nuuhanneet, tarko kellarissakin. Oli avattu mustikkapurkit, vaan ei ne olleet kelvanneet, kun oli säilötty ilman sokeria. Porstuan ovesa oli vahva sieppilukko. Liiteristä oli haettu sorkkarauta, millä oli saatu koppi pois. Sorkkarauta oli viskattu pihalle heinikkoon, sentakia liiterin ovet olivat auki. Sokerit harmitti eniten. En muista, Saatiinko toiset annokset tilalle, vai olimmeko kuukauden ilman sokeria. Olihan ne saatu pidätetyksi. Yksi oli osannut suomea ja sanonut, että kävivät sellaisessa talossa, mistä poika lähti viimeksi. Olihan onni, että Erkki oli lähtenyt. Ties vaikka mitä olisivat tehneet, nälkäiset ryssät. Lähellä ovat olleet kyttäämässä, koska näkivät, mitä pihassa tapahtui. Sarssipalto saatiin takaisin, ei muuta.

Seuraavava keväänä, kun naapurin isäntä, Heinosen Heikki tuli laittamaan rysiä mejän ojansuuhun, meni hakkaamaan rysän vaajoja Keskismäen rinteestä lepikosta, löysi hän mejän leipäkorin ja jotain ryssien vaateriekaleita, olivat siinä pukeutuneet meiltä varastamiinsa tamineihin. Leipäkorillehan ei yhen talven alla ollut juuri kuinkaan käynyt, minkä vähän mustunut. Ei tunnettu minkäänlaista pelkoa, olihan meitä sentään kolme ihmistä, äiti, Erkki ja minä. Ei ollut naapuriakaan näköetäisyydellä. Jatkettiin vaan työn touhussa elämää eteenpäin tietämättä, kuinka lähellä ryssät oli kyttäämässä, mitä talossa tapahtui.

KOLME KESÄÄ JA KAKSI TALVEA KOTONA KARJALASSA

Elämä oli melkein aasta alotettava. Kuri mentiin kotiin, ei ollut halon karttua liiterissä, että olisi saanut korvikkeen keitettyä, vaikka jäi paljon halkoja liiteriin lähdetessä. Kaikki olivat ryssät polttaneet. Antti sattui olemaan lomalla ja käi toisiin ruunalla hakemassa kuorman, pari entisiä röykyttyjä rankoja ja löysi pellon perältä metsästä mejän rautakattilan ja puuämpäriin. Puskaryssät olivat siellä majailleet ja keitelleet tietysti padassa mitä sattuiivat saamaan. Meillä ei ollut alkuun hevosta, koska molemmat hevoset oli myyty Viitasaarella. Jussi Kuokkanen oli hevosparissikka; kävi ostamassa hevosia muualta Suomesta ja toi Kurkijoelle. Mekin oli äitin kanssa tilattu hevonen. Oli taas ollut monta hevosta kirkolla, mistä riitti meillekin. Martti-eno oli valinnut meille tuotavan hevosen (ei me itse oltu valikoimassa), 3-vuotiaan ajamattoman punaisenruskean Riemo-nimisen tammasalkeevän, hinta 35.000 mk. Jussi Kuokkanen toi sen meille helluntailuantaina 1942. Oli alkuun vähän vikuri, vaari luontui hyväksi hevoseksi. Toukokuu oli pitkällä ja vähiä siemeniä piti saaha kylvetyksi Äiti oli ostanut lähtiessään Oripäästä Kössin isännältä 60 kg ohran siementä. Ruotsista tullutta kauran siementä saatiin 200 kg. Käin ne veneellä hakemassa lopotista kotiin. En yhtään muista, mistä oli saatu vehnän siementä, mutta syylltykalliin viereisissä saroissa oli vehnää kasvamassa ensimmäisenä kesänä 1942, sen muistan ihan varmasti. Kun kävelin Piimäen pellolla, mihin kaura piti kylvää, syksyn 1939 kynnökseen, oli rikkaruohoa jo puoleen sääreen. Ajattelin: jos ei niitä tähän hän kylväisi, olisi 200 kg kauraa, jos kylvää, on kyseen alaista. Vaan toisin kävi. Saatiin sitten häkäpönttoraktori, millä oli joku hevosvetoinen harikmo perässä, ajoi vähän lakoon niitä rikkaruohoja ja siihen sitten kylvettiin ne kauran siemenet. Martti Kylliäinen lainasi vankkaa Tomi-ruunaansa ja Juho-eno tammaansa, kuri omasta hevosesta ei ollut kunnon pariksi. Oli siinä sitten vankka hevospari, jolla hankmosin siemenet mullan sekaan ja kasvoi hyvän kauran, tuli lähemmäs 100 sakkia kauraa syksyllä. Niin saatiin hyvin naapurien turvin vähät siemenet ja vähät perunat maahan. Erkkikin tuli sitten kotiin kuri koulu loppui Loimaalla. Taisivat olla vielä peltotyöt vähän kesken, ainakin

vieruumatta, kun Erkki tuli. Sittenhän meitä olikin jo kolme ihmistä. Me äitin kanssa haravoitiin käsiharavalla isolta alalta kulot pois heinämaalta, että saatiin hyviä heiniä. Ei ollut kulon haravointi mitään kevyttä työtä. Vanha lato tuli melkein täyteen kuloheiniä kuivikkeiksi. Pidimme sitten talkootkin touonteon jälkeen. Naapurien isännät, ne ikämiehet, tulivat hevosineen ja vehkeineen talkoisiin, ajoivat sonnan pois navetasta rantapellolle ja kyntivät. Oli siinä kesantomaata. Muistaakseni siihen syksyllä ruista ja vehnää kylvettiin. Kaikki ovat jo nukkuneet pois, silloiset naapurien isännät. Pääsivät kuin jäähyväisille kotona käymään. Kovin olisikin järkyttävää katseltavaa entiset kotipaikat, mihin he olivat parhaat vuotensa uhranneet. Kyllä sinä ensimmäisenä kesänä oli harmia harmin päälle. Lehmät, mitä sai ostaa muualta Suomesta, eivät kestäneet terveenä Karjalan ilmastossa, melkein poikkeuksetta kaikki sairastuivat punatautiin ja paljon kuoli lemiä, Kurkijoeltakin 200 lehmää, vaikka ei ollut jos pari -kolme lehmää taloutta kohti. Meiltä kyllä selvisivät molemmat lehmät henkissä, vaikka toisen eri luullut kuolematta selviävän. Tämä ensimmäinen kesä oli oikein kaunis ja lämmin. Heinät saatiin hyvänä korjuuseen. Viljat kasvoivat hyvin ja kerkisivät valmiiksi, vaikka kylvöt olivat myöhässä, ja saatiin korjatuksi ja puiduksi.. Me käytiin äitin kanssa Häklissä ruista leikkaamassa ja Erkin kanssa puintihommissa "väklaanissa". Mikko sitten huolehti puintivehkeillään meidänkin viljat puijuksi. Omat miehet, kolme veljeä, olivat sodassa "siellä jossakin". Joskus pääsivät lomilla pistäytymään. Niin meni kesä 1942 kaikkine huolineen ja murheineen. Tuli syksy. Erkki lähti jatkamaan koulua Parikkalaan. Me jäätiin äitin kanssa ottamaan talvea vastaan. Talvihän oli marraskuusta lähtien tavattoman kylmä; 3040 asteen pakkaset. Meillä ei ollut tuplia ikkunoissa, joten aamulla oli lasit sisältä paksussa jäässä ja rupesivat vuotamaan vettä, kun uunia lämmitettiin. Muistaakseni joulun tienoilla saatiin jonkunmoiset tuplat. Muutenhan oli hyvä lähteä talvea vastaan: oli ruokaa ihmisille ja eläimille, kun oli kesällä työtä tehty; oli pojillekin, mistä panna evästä reppuun, kun kävivät lomilla. Taisi joku pakettikin tulla lähetetyksi ja liikenä vielä yleiseen kulutukseenkin. Minä siinä talvella hoisin sen vähäisen karjan; 1 hevonen, 2 lehmää, taisihan se olla lammaskin ja Erkki haki jostain naapurista kesällä kissan pennun, hommasin puut metsästä, että tupa pysyi lämpimänä. Äiti lämmitti uunia, hakkasin halot, kävin myllyssä, ajelin heinät ja olet ja hoitelin muutkin asiat. Niin meni talvi ankaruudesta huolimatta 40 asteen pakkasineen. Navetassakin oli varmaan 10-20 astetta pakkasta, mutta lehmät pysyivät silti hyvin terveinä. Tuli uusi kevät ja kesä 1943. Sai alkaa toukutyötkin vähän paremmissa merkeissä edelliseen kevääseen verrattuna, kun oli hevonen kummassakin talossa, meillä ja toisiissa. lehtiin peltotyöt porukassa. Meillä oli sitten ja kaksikin hevosta, kun tamma varsoi. Toukutyöt oli keritty saada jo loppuvaiheeseen. Edelliskevään talkoissa naapurin isännät totesivat näet, meidän tamman olevan oriin puutteessa. En toki olisi asiaa itse ymmärtänytkään. Tein työtä käskettyä. Valjastin tamman seuraavana päivänä kieseihin ja ajoin Rummunsuon kylään, jossa Veikkolaisessa oli talli-orit. Oriin hoitaja astutti tamman ja seuraavana keväänä siis tamma varsoi kauniin vaaleanruskean tähti-otsa orivarsan, jolle annoin aalla alkavan nimen: Aappo, josta sitten myöhemmässä vaiheessa tulikin toisiin Laurin hevonen He ostivat sen meiltä. Kevät oli taas jo niin pitkällä, että koulut loppuivat ja Erkki tuli kotiin koulusta. Sittenhän ei ollut enää hätäpäivää töihin kanssa. Kesä 1943 oli jälleen hyvin suotuisa. Saatiin heinät tehtyä ja viljat korjattua. Kolme veljeä oli vaan jatkuvasti sotahommissa, minkä joskus pääsivät lomilla pistäytymään. Näin oli mennyt tämä toinen kesä 1943. Olihan siinäkin ollut monta mainitsematonta mutkaa matkassa. Tuli syksy. Erkki lähti jatkamaan koulua. Koulu taisi alkaakin jo Elisenvaarassa jossain maitokaupan tiloissa. Niin me äitin kanssa jäätiin taas kahestaan, minkä Erkki ja toisiin Martta kävivät koulusta kotona pyhän tienoilla. Oli vähän vaihtelua arjen harmauteen ja pistäytyväthän tai pääsiväthän veljetkin joskus lomalle käymään. Mie hoitelin eläimet. Olihan sitä nuorta karjaakin jo kertynyt viime talvesta. Ajelin hevosajot ynnä muut. Hevosen kanssa ajellessa kaikin puolin piti olla varovainen, kun oli toista talvea kantavana. Ja mikä vastus varsoista kahtena kesänä. Sitten kevättalvella 1944 joutui jo Erkin ikäluokkakin, 17-vuotiaat pojat sotaväkeen kesken lukukauden. Kovin oli poika hiljainen, kun oli pyhän tienoolla kotona käymässä tiedon saatuaan. Tuli taas kolmas kevät ja kesä. Erkki oli sotaväessä, toiset 3 sotakentillä. Ei elämä enää kovin toivorikkaalta näyttänyt. Tamma varsoi toisen kerran huhtikuun lopulla jälleen vankan orivarsan. Viljat olin saanut hyvin maahan ja heinätkin tehtyä. Oman kylän tykistö patterilta lähettivät miehen, joskus kaksikin sellaisiin taloihin, missä ei miehiä ollut, vaikka ei kaikista juuri apua ollut, kuri ei hevosta ajaa osanneet, vaan ainahan jotain vähän avuksi olivat. Sitten syksykesällä, taisi olla heinä-elokuuta, kun tuli evakuointimääräys. Rantakylistä piti karja siirtää lähemmäs Elisenvaaraa, kun pelättiin ryssän mairinnousua. Äiti ja toisiin täti ja joutokarja vietiin evakkoon Aromäen Hämäläiseen, sukulaistaloon lähemmäksi Elisenvaaraa. Jäin yksin kotiin 1 lehmän ja kolmen hevosen kanssa, äiti tosin kävi Aromäestä käsin jalkaisin (matka 20 km) kotona ruista leikkaamassa. Täti hoiti sillä aikaa meidänkin eläimet.

Kyllähän se viimeinen kesä 1944 oli jo tavattoman riitillistä aikaa siellä kotona, tykkien jyske kuului yli Laatokan, niinkuin ryssät olisivat jo Kurkiniemessä maihinnousseet. Pommikoneet ja hävittäjälaivueet tulivat Laatokalta. Ensin pommittivat Hiitolaa, sitten Elisenvaaraa ja Lahdenpohjaa. Aina vain jatkettiin työhommia. Eihän osannut eikä jaksanut uskoa siihen järkyttävään lopputulokseen. Olen usein vuosikymmenien perästä ajatellut sitä aikaa. Vaikka olin yksin kotona, en koskaan tuntenut minkäänlaista pelkoa. Kaipa koti, missä oli syntynyt ja kasvanut, oli luonut sen turvallisuuden tunteen ja ilmapiirin. Olin kirkossa syyskuun 3 pnä. Kirkkoherra Kujala asetettiin virkaansa ja saarnansa lopussa ilmoitti kapteeni Pusalla olevan tärkeää sanottavaa sankarihaudalla puhuessaan, jossa ilmi toi aselevon ja rauhan ehdot ryöstäjä ryssän sanelemana. Arvata saattaa, millä mielellä silloinen Kurkijoen kirkkorahvas koteihinsa palasi. Kun tulin kirkosta pyörällä, poikkesin Kuokkaseen. Isäntä-Jussi istui pöydän päässä, kysyi kirkkokuulumiset. Vastasin: kuulumiset ei ole nyt hyvät. Ei ollut sanoja pitempiin puheisiin, riensin kotiin.

Olihan siinä sitten annettu armonaikaa vähän, oliko peräti puoleen väliin syyskuuta, en muista tarkalleen, mutta missä oli vain naiset ja varsaniekat hevoset, annettiin lähtömääräys.

Ja matkan pääkin annettiin tiedoksi: Kurikan pitäjä Etelä-Pohjanmaalla. Sittenhän alkoi kuumeinen kiire viljankorjuussa ja muussa lähtötouhussa. Erkki oli saanut ensimmäisen loman armeijasta. Niinä päivinä mekin saatiin sitten ohra ja osa vehnää seipäille ennen lähtöä. Olin varannut paperisäkit osotteella: Kurikka ja moottoriöljyt aittaan, jos ja kuri olisivat kerenneet meidänkin viljoja puimaan, vaan eivät kerinneet. Kahen päivän perästä meidän lähdöstä piti Kurkijoki olla tyhjä. Oli jätettävä kesän työn tulokset. Heinät oli saatu hyvänä korjuuseen, viljat jäi valmiiksi ja osa seipäillekin. Ainoastaan rukiit oli puitu, mitkä ajoin tien varteen. Oli oikein kaunis syyskuun aamu, päivämäärää en ihan tarkalleen muista, kun kolmisin lähtöä teimme, äiti Erkki ja mie. Lahti oli tyyni ja kaunis kuin postikortti, ikkuna auki järvelle päin, tupa laastuna. Äitin piirunki jäi tuvan keskiseinälle, seinäkopeli piirunkin yläpuolelle, jossa sanat: "Sortumatta souda, vaik ois vastatuulta". Kasarikin jätettiin hellalle siinä mielessä, että saavat puintimiehet vettä kuumentaa. Mistä ja minkälaiset mahtoivat ne miehet olla, mitkä jälkeemme ensimmäisenä tupaan astuivat. Jäi mm sinä kesänä ostettu uusi haravakonekin pihalle. Niin sitten valjastettiin emätamma lavakärryihin. Kärryihin sovitettiin tavaraa, mitä suinkin saatiin sopimaan. Pienen varsan panin sakaraan. Olin sen ennemmin opettanut sakarassa kulkemaan. Isomman varsan kärrin perään. Äiti otti lehmän talutettavaksi. Niin läksimme kolmisin kotoa ylös Ojamäen rinnettä kuusikkoon. Koti lahtineen ja saarineen häipyi näkyvistä. Tuossa edellä muistelmistani osa niistä hankaluuksista ja vaikeuksista, mitä me saimme kokea omakohtaisesti äitin ja Erkin kanssa ollessamme kotona noina kolmena kesänä ja kahtena talvena. Aina vain selvisi eteenpäin jotenkuten, kun takaisinpäin ei pääse. Jokaisella ja joka perheellähän oli omakohtaiset kokemuksensa ja murheensa. Eihän niitä kotirintaman vaikeuksia voi verrata, mitä veljet, sotilaat saivat kokea taistelukentillä. Monet vuodet ainaisessa kuoleman pelossa ja vaarassa kurjissa olosuhteissa. Kyllä niinä aikoina oli ihmisten kestäkyky ja voimavarat niin ruumiillisesti kuin henkisestikin huippuunsa kuormitettu. niin koti- kuin sotarintamallakin.

"Mutta miten on sinun päiväsi,
niin on sinun voimasi",

Vakuuttaa pyhä kirja.

TOISEN EVAKKOMATKAN VAIHEITA.

Kodin häivyttävä näkyvistä, alkoi tuo pitkä evakkotaival kohti Etelä-Pohjanmaata. Ensimmäinen yöpaikka oli Aromäen Hämäläinen, sukulaistalo, jossa saatiin hevoset ja lehmät äpärikköpeltoon. Tässä ensimmäisessä yöpaikassa toisiin Laurille sattui tapaturma. Ruunan kompastuessa Laurin jalka loukkaantui ja hän joutui sitä päätä Seinäjoen sairaalaan. Me siinä yön seutuna ajateltiin Riikan kanssa, että me palataan hänen kanssaan vielä takaisin viljoja korjaamaan. Hän pistäytyi aamulla kirkolla sitä esikunnasta kysymässä. Siellä sanottiin, että huomenna pitää olla Kurkijoki tyhjä. Saimme "huoletta" lähteä jatkamaan matkaa. Tulimme Parikkalaan yhteiskoululle, jossa yövyimme, syöttelin nurmikoilla hevosia ja lehmää. Erkki erkani sakistamme, kun lomansa loppui ja kiiruhti yksikköonsa. Meidän matkan jatkaminen oli vaivaloista. Kuormat olivat painavia, mäet jyrkkiä ja pitkiä. Yksitellen oli kuormat mäen päälle saatettava "naisissa" kapulaa apuna käyttäen pyörän alla, ettei olisi kuorma lähtenyt alaspäin

luisumaan hevosen vähääkään levähtäessä. Saavuimme kolmannen päivän iltana Särkisalmen aseman lähelle, erääseen pienen talon pihapiiriin ja rajan paremmalle puolelle. Oli meitä siinä monta mejjän kylän matkalaista hevosineen, varsoineen, lehmineen ja kuormineen. Siitä sitten emme enää jatkaneet matkaa hevosilla ajaen, vaan jäimme vuottamaan rautatievaunuja. Oli kauniit ilmat, kaivoimme talon perunan ja haalimme heiniä hevosille ja lehmille, mistä milloinkin sai pienen tarakan ostaa. Talon väki ja emäntä oli tavattoman ystävällinen. Lämmitti joka ilta saunankin meille kulkevaisille. Aikamme vuoteluamme, ainakin viikon verran, saimme vaunut, avovaunut tavaroille ja umpivaunut eläimille. Meillä oli yhteinen umpivaunu Riikan kanssa. Hänellä oli kaksi lehmää ja yksi hevonen, minulla kolme hevosta ja yksi lehmä. Niin sitten ruvettiin asumaan härkävaunussa. Juna lähti hitaasti jyskyttämään kohti Pohjanmaata. Äiti ja muistaakseni Pajun Iita ja Paavo lähtivät henkilöjunassa, Ainin jäädessä hoitelemaan heidän tavaroitaan. Sattui siinä alkumatkasta jo ikävyyttäkin. Toisiin ruuna tuli kipijäksi, ähkyyn. Oli siinä "hätettä myyväkki", vaan selvisi ruuna ähkystä, kun tuntikaupalla pidimme sitä liikkeessä siinä pienessä vaunun osassa. Mejjän tamma ja pieni varsa piti ahtaa vaunun toiseen päähän, missä oli jo kolme lehmää ja mejjän isompi varsa, vaan kaikesta aina selvisi. Oli jo lokakuun puolta, kun saavuimme määränpään Kurikan asemalle. Näytti kovin ankealta, vaan oli ruvettava vaunuja purkamaan. Hevosilla oli jalat turvoksissa. Pieni varsakin oli kuin sahapukki. Erkki oli päässyt siviiliin ennen mejjän tuloa. Oli saanut kortteerimääräyksen Tuiskulan kylän Salo-Tuiskuun pieneen syytinkikamariin. Oli haalinut jo lehmän, hiehon ja sian kortteeritaloon ja siellähän jo äitikin oli, kun oli tullut ennemmin henkilöjunassa. Erkki ja Lauri olivat meitä vastassa kun tulimme Kurikkaan. Kyllähän asunto oli vähän ahtaanpuoleinen kuudelle hengelle, kun veljetkin alkoivat palaila sotapoluilta. Oli muutenkin vähän hankalaa, kun teki tulen hellaan, tulivat savut sisälle, eikä ulos. Talon emäntä oli oikein mukava ja välitön ihminen. Lapsia heillä oli silloin vain yksi alle kouluikäinen poika. Isäntä kotiutui sodasta aikanaan. Heillä oli viipurilainen neiti jo evakkona; tullut ennen meitä, asuen yhdessä kamarissa. "Kyllä ei mieli mettä keittänyt", niinkuin sananparsi sanoo. Oli kolme hevosen päätä, kaksi lehmää, hieho ja vasikka; talvi vastassa, eikä heinää kourallistakaan. Näissä merkeissä piti aloittaa eteenpäin eläminen Pohjanmaalla. Kotiin jäi heinät tehdyksi. Sillä vaivalla olisi riittänyt heiniä isommallekin karjalle. Asumiset, muutot ja elämiset siellä Pohjanmaalla. Lopullinen muutto varsinais-Suomeen sijoituskuntaan Oripään onkin taas jo luku erikseen.

Kosinta ennen

ERÄS MORSIAMEN KYSYNTÄREISSU

(Kummini, Erik-sedän emännän, Elissa-tädin kertomana)

Vanhaan aikaan oli tapana, että kun nuorella miehellä oli mielitietty katsottuna, tai joku oli neuvonut talon, jossa piti oleman sopiva vaimoehdokas, piti sitä käydä julkisesti tytön vanhemmilta kysymässä. Tähän tehtävään pyydettiin tavallisesti sulhaskanditaatin isää, setää, veljeä tai jotain muuta vanhempaa miestä. Tätä kysyjää sanottiin nimellä: "Pitkät virsut". Sulhanen oli tietenkin kysynyt ja sopinut asian etukäteen mielitiettynsä kanssa, ennen kuin lähetti "Pitkät virsut" matkaan.

Tässä kyseisessäkin tapauksessa oli pojalla mielitietty pitkässä matkassa, toisessa -kolmannessa pitäjässä, joten kun ei siihen aikaan ollut kulkuneuvoja, joutuivat "Pitkät virsut" kysyntäreissulla yöpymään matkalla. Mutta tässä yökorteerissa puhuttiinkin pahaa kyseisestä työstä. Tämä morsianehdokas olisi muka pieniin päin jollekin toiselle pojalle ja muutenkin löylyn lyömä, "päreitä kainalossa". Mutta ei kysyjä takaisin kääntynyt, koska oli asialle käsketty. "Akka tieltä kääntyköön, ei mies pahainenkaan."

Mentyään tänne morsiamen taloon, pani kysyjä kysyntärahan pöydän nurkalle ja sanoi: Karvaraha on tässä sillä ehdolla, että meille tullessa ei saa olla valmiiksi tiine, eikä nuoriin pantava. Meillä on pelit kotona.

Muistitieto ei kerro, mitä jatkossa tapahtui.

POUTASEN TÄDIN (os. Puputti) KOSINTA

Poutasen täti oli ryhdikäs, huumorintajuinen, elämänmyönteinen ihminen. Hän oli pidoissa vakituinen kahvin keittäjä ja morsiamille lähtövirren laulaja. Kun oltiin nuoria, oltiin uteliaita, kyseltiin tädiltä, missä hän tutustui Kangaskylän poikaan. Ennenvanhaanhan pojat ajelivat hevosilla vieraisissa kylissä tyttötaloissa.

Niin oli myös Kangaskylän poika ajellut Lapinlahdelle Nenoseen, joka oli lähinaapurimme. Täti oli nähnyt Nenosen pihalla komealla hevosella ajelevan Kangaskylän pojan, Poutasen.

Seuraavana pyhänä tuli Poutanen pyytämään tyttären kättä, eli "kysymään" ja tietysti kihloja tuomaan. Ikuinen kauppa oli niin pikaisesti päätetty. Niin me nuoret sitten tädiltä udeltiin, että koskas te sitten riijasitte, kun heti kihloihin menitte. Täti sanoi, että olihan siinä aikaa riijata, kun Poutasen kanssa yhteistä leipää syötiin 40 vuotta.

TUPPI-JUHLAT.

(Kirvesmies Juho Riita kertonut lapsena ollessani)

Vanhaan aikaan oli ollut sellainenkin tapa naimisiinmenoaikeissa, että pidettiin ns. tuppjuhlia. Tytöt ja pojat kokoontuivat kirkonmäelle. Tarjolla olevilla tyttölapsilla oli tyhjä puukontuppi vyöllä ja mukana joku vanhempi naisihminen mukana mainostamassa: "Täss on tyttö tupelle tullut, ken tahtoo, ni tampatkoo"

Ja jos poika oli puukon tytön tuppeen pistänyt, sai seuraavana pyhänä mennä katsomaan, oliko hänet vävypojaksi kelpuutettu.

Jos puukko oli lyöty tuvan oven kamanan yläpuolelle seinään, tiesi se sitä, että asia oli rauennut ja sulhaskokelas sai lähteä pois niine hyvineen. Mutta jos puukko oli korjattu talteen, oli poika tulevaksi vävypojaksi kelpuutettu. Silläkin tavalla siis entisaikaan elämäkumppania haettiin.

MERKIT

(Mummoni kertomaa)

Tämä tapaus kertoo jostain Rummonsuon Varjuksenmäen alaskylältä.

Emännällä oli juuri keväällä rippikoulun käynyt tytär, joten kosijoita sai ruveta odottelemaan. Silloinhan oli tapana, että pojat veivät merkit, eli sormuksen sellaiseen taloon, jossa olivat kuulleet tai nähneet olleen kelvollisen morsianehdokkaan. Jos merkkejä tai sormusta ei tuotu viikon kuluessa takaisin, tiesi se sitä, että seuraavana perjantaina sai poika viedä tytön pappilaan kuulutuksia ottamaan.

Niin nytkin. Tyttäreille oli tuotu merkit jostakin toisesta kylästä, parinkymmenen kilometrin päästä. Mutta äiti tulikin katumapäälle, kun tytär oli vielä niin nuorikin. Niin päätti emäntä lähteä viemään tytölle tuodut merkit takaisin. Emännällä oli vielä toinenkin tytär, ihan pieni, jonka äiti vei naapuriin ja sanoi menevänsä Marianvaaraan, jonne oli parikymmentä kilometriä matkaa. Kun emäntä sitten tuli sen talon pellon perälle, josta merkit oli tyttäreille tuotu ja näki hyvät kartanot eli rakennukset, kääntyi takaisin.

Kotiin tultuaan hän sanoi tyttarelleen, että kyllä sinne passaa mennä kun kartanotkin olivat niin hyvät. Sillätavalla naimakauppoja ennen tehtiin.

MAINOSTAMISESTA

Ei mitään uutta auringon alla, sanotaan. On mainostettu entisaikaan, mutta varsinkin nykyisin. Tänään ovat toiset konstit mainostamisessa; ennen se kävi vain suullisesti. Kuka mainosti hevosiaan, kuka tyttäriään, kuka mitä keksiä saattoi. Äidihän tietysti kehuivat tyttäriään sulhaskandidaateille. Eräskin äiti kehui pojalle, kuinka kova hänen tyttärensä on keträämään, kehräämään. Kehrää muka yöllä yhdeksän ja päivällä kaheksan kuontaloa. Työhän ennen oli tärkeintä elämässä ja sen mukaan arvosteltiin koko ihmistä. Poikaa alkoi epäilyttää moinen ahkeruus ja päätti kokeilla äidin kehumia saavutuksia. Lähtiessään piilotti talon aitan avaimen vokin lavan ja kuontalon väliin, niin että sieltähän se sitten löytyy kun kuontalo loppuu.

Viikon perästä poika palasi taas tyttöä tapaamaan. Äiti alkoi kovasti pahoitella, että heiltä katosi pojan viime käynnin jälkeen aitan avain, eikä sitä ole mistään löytynyt. Nyt huomasi poika äidin mainostukset valheeksi eikä sen kerran perästä poikennut tapaamassa äidin mainostamaa ahkeraa tyttöä .

Muisteluksia

ANTIN NORPPASAALIS

Oli kaunis heinäkuun aamu joskus kolmekymmenluvun tietämissä. Oltiin lähdössä heinäntekoon (heinälle) Tilkkuuseen, jonne oli matkaa n.3 km. Heinäntekovälineet: haravat, hangot, viikatteet sekä eväät ym mahdollisesti tarvittavat välineet oli lajiteltava kärrikuormaan. Kuorman laittohan oli aikuisten hommia. Hevosten haku (ehtiminen) metsästä taas oli lasten tai nuorten töitä. Tällä kertaa oli Antin hevosenhakuvuoro. Hevoset olivat Harviissa.

Löydettyään hevoset, Antti ratsasti kotiin päin. Huomasi Varpsaaren kalliolla kiven juuressa norpan, joka paistatteli päivää ja läpsytteli vettä pyrstöllään. Nyt Antille tuli kiire, ratsasti kotiin, kertoi serkku-Pekolle näkemästään ja pyysi haulikkoja lainaksi. Pekko antoi haulikon lainaksi ja niin Antti souti veneellä Varpsaareen. Siellähän Norppa vielä kellotteli auringossa. Ja niin Antti otti haulikon kohteeksi norpan pään, laukaisi ja niin oli saalis saatu. Saalistahan ei sillä kertaa ehditty nylkemään, joten se upotettiin laiturin alle veteen.

Illalla, kun heinänteko oli Tilkkuussa lopetettu, tultiin kotiin ja nyljettiin saalis. Siitähän saatiin paljon rasvaa, jota kai käytettiin kenkien ja hevosvaljaiden voiteluun. Nahka käytettiin nahkurissa ja tehtiin rukkasiiksi. Norppa lienee ollut Antin ensimmäinen saalis, eikä ollut turhaan onnellinen asiasta.

HEVOSEN ETSINTÄ NIEKNIEMESTÄ JUHANNUSAAMUNA.

Oli varhainen, kaunis juhannusaamu. Isä oli luvannut hevosen kirkkomatkaa varten. (Miksi ei veneellä tai moottorilla, niinkuin usein kirkkomatkat tehtiin?) Näin kesällähän hevoset olivat metsässä Ja koska kirkkoressu hevosella oli luvattu, läksin innoissani hevosia etsimään. Pitkän kirkkomatkan takia olin varhain liikkeellä. Tultuani Niskamäelle, kuulinkin hevosen kellon Häklin rajalta Niekniemen notkosta. Laskeuduin notkoon ja polkua pitkin kohti kellon ääntä. Polun varressa, pari - kolme metriä sivulle oli tuuhea kuusi, alaoksat melkein maassa. Ohittaessani tuon kuusen, kuulin sen alta omituisen äänen, ikäänkuin koira olisi "rykäissyt" luun kurkustaan. Kuljin eteenpäin katsomatta taakseni, lähtikö kuusen alta jokin otus tai ei. Löysin hevoset ja laitoin ruskealle ruunalle päitset päähän ja kapusin selkään ja niin köröteltiin kotiin ja kirkkomatka saattoi alkaa. Ketä kanssani kirkkoon lähti, ei ole jäänyt mieleeni.

Usein on mieltäni askarruttanut tuo kuusen alta kuulemani ääni ja olen tullut siihen tulokseen, että se mahtoi olla kettu repolainen, joka aamuateriallaan jäniksellä tai muulla otuksella herkutellessaan "syljeskeli" luita, josta tuo ääni aiheutui.

KO HÄTÄ KÄI LÄVIHE.

Kauniina kevätkesän päivänä kotona Karjalassa oltiin Harviin pellon laidalla talvella kaadettujen koivujen oksia ja risuja kasaamassa pois lehmien jaloista ja heinän kasvua haittaamasta mukanani oli lakananpitsin virkkaus, jota ruokalevon aikana sai virkata. Pitsin virkkaus kun niihin aikoihin oli niin kutsuttuja virapelitöitä. Muuna aikana piti tehdä tärkeämpiä töitä. Ripustin virkauspussin puun oksaan ruokataukoa odottamaan. Annas olla. Lehmät kulkivat siitä ohi hiekkalahteen päin. Yksi lehmistä otti oksassa riippuvan pussin suuhunsa ja alkoi sitä pureskella. Pussin nauhat vain roikkuivat suupielestä.

Minulle hätä käteen. Läksin juoksemaan lehmän perään saadakseni pussin pois sen suusta, siinä kuitenkin onnistumatta. Ehdin siinä jo hätäpäissäni ajatella, kuinka lehmän käy, jos se terävän virkkuukoukun nielee. Ajattelin jo senkin, ettei sentään ollut paras lehmä. Aikamme lehmän kanssa kilvattua, pudotti se pussin suustaan hiekkalahden rantaan juostessaan. Koukulle ei juuri käynyt kuinkaan, vähän vääntyi. Pitsiin oli tullut muutamia pureskelureikiä, jotka oli helposti parsittavissa. Pitsi on vieläkin tallessa muistona seikkailustaan, yhden lakanan ajan jo kestäneenä. "Olha siin hätettä jo vähä myyväkki".

KOHTALOKKAAKSI KÄYVÄ RATSASTUS.

Olen usein ajatellut, kuinka isä uskoi keskenkasvuiselle tytön räpäleelle nuoren hevosen ajettavaksi.

Toukokoikana vanhemmat hevoset olivat parina hankmon edessä ja nuoremmalla hevosella vieruttiin, joka oli särkevälle kevyempää työtä. Ja tämän vieruumisen isä uskoi minulle. Vierutessani Katajakallion ja vanhan ladon välisellä pellolla nuorella 3-4vuotiaalla Oiva-nimisellä liinaharjaruunalla ja saatuani työn valmiiksi, riisin ruunan vanhan ladon luona ja laittelin valjaat kuntoon hevosen selässä kotiin vietäväksi. Kuljettaissa ratsastin aina, jos vain jostain kannon tai kiven päältä pääsin selkään. Niin nytkin Vanhan ladon kynnykseltä, joka oli sopivan korkea, kapusin ruunan selkään ja sitten lähdettiin. Mielestäni ruuna lahti vähän liian rivakasti ja pidätelin ohjaksista vauhdin hiljentämiseksi, mutta näin ei käynyt. Kuolaimien keskilenkki oli niin kulunut, että nykäistyäni ohjista, se katkesi. Nyt ruunan vauhti vain kiihtyi kovaksi neliksi. olin rähmälläni hevosen niskan päällä ja pitelin kiinni harjasta, enkä pudonnut. Isä oli pihalla vastassa ja taltutti hevosen. Vauhti oli niin kova, että jos olisin pudonnut, ei tiedä, kuinka olisi käynyt, kirjoittelisinkohan näitä muisteluksia nyt.

MIELEEN JÄÄNEET "LEHMISSÄ" KÄYNNIT.

Lehmissä käynniksi sanottiin sitä, kun haettiin lehmät metsästä ja ajettiin lypsypaikalle Ojamäelle tai Piimäelle. Näistä lehmissä käynneistä on pari erikoisesti jäänyt mieleeni.

Kerran lehmiä hakiessani seisoin Niskamäellä, josta näkyi aava meri, Laatokka. Meren päällä oli mahtava ukkosilma. Taivas ja meri olivat mustia, salamet löivät yhteen. Näky oli niin mahtava, ettei sitä osaa sanoa kuvata. Laskeuduin Niekniemen notkoon, josta löysin lehmät. Ajoin ne kotiin Ojamäelle. Tuo ukkospilvi ei ylettynyt mantereelle asti, näytti vain mahtavuutensa meren yllä.

Toinen mieleeni jäänyt lehmässä käynti on vastakohta edelliselle. Silloinkin suuntasin hakumatkani Niekniemeen, mutta eivät lehmät siellä olleet, joten ei auttanut muu kuin lähteä rantaa pitkin, polun tapaista, rapajamaan Harviiseen. Oli oikein kaunis illansuu. Taivas oli pilvetön ja järven pinta vähän virehti. Korpisaaren rannan tuntumassa naiset soutivat merelle päin, ehkä Torosaaren tai muualle, missä lehmien laitumet olivat. Kaksi naista valkoiset huivit päässä souiti ja kolmas piti perää; maitokannut keskellä venettä. Se näky oli niin sykähdyttävän kaunis, etteivät sanat pysty sitä tulkitsemaan. Taidemaalari olisi näkymässä ollut hyvä taulun aihe. Eiväthän Korpisaaren naiset toki aina saaneet niin hyvää lypsylimaa. Kesässä on monenlaista säätä, on tuulta ja työntä, sadetta ja poutaa, mutta lypsylle on aina lähdettävä ajallaan.

RANTASOMER SOUDETTIIN KIRKON PIHAN PÄÄLLYSTEKSI

Marjasaari kuului Hiitolan pitäjään. Mantere ja saaren väli lienee ollut pari kilometriä vesimatkaa. Kurkiniemestä Marjasaareen olin kuullut matkaksi seitsemän kilometriä. Lapinlahden kyläkuvauksen kirjoittaja oli arvioinut matkan viideksi kilometriksi. Kartasta katsoen ja sen mittakaavalla arvioiden seitsemän kilometriä on melko lähellä totuutta.

Äitini Miina Puputin kertomana on mieleeni jäänyt kuvaus, että syntymäkodissani Lapinlahden Puputissa oli iso vene, "Saima", jonka kokoa ja näköä en muista. Tällä veneellä setäni Eerik Puputti oli soutanut niitä Marjasaaren pieniä rantakiviä Lopottiin kirkon pihalle. Mikä valtavan raskas työmäärä siitä kertyikään käsi- ja hartiavoimin lastattaessa ja purettaessa. Soutumatkaakin tuli Marjasaaresta Lopotin rantaan reilut kaksikymmentä kilometriä.

Tämä kiven kuljetus kirkon pihalle ei ole tapahtunut kirkon rakentamisen aikoihin. Kirkko oli rakennettu vuosina 1878-80 ja Eerik-setäni eli vuosina 1879-1919. Näin ollen kiviaineksen kuljettaminen on tapahtunut loppuillaan olevan vuosisatamme ensimmäisellä vuosikymmenellä.

Itse Marjasaaresta minulla ei ole muuta muistitietoa, kun en ole saarella käynyt. Kartasta katsoen se näyttäisi olevan pari kolme kertaa leveyttään pidempi.

Mihin somerikko on sitten kirkon pihalta hävinnyt? Ilmeisesti se on painunut maan uumeniin, kun pihassa on kymmenet vuodet liikuttu raskailla autoilla ja traktoreilla, kuten suuren talon myllyn ja viljavaraston pihassa tavallisesti liikutaan. Vaan eihän luulo ole tiedon väärsti. Saattaisi vastauksen tähänkin kysymykseen saada sieltä nykyisiltä eläjiltä, jos vain ei olisi muisti- tai kielivaikeuksia.

RIUTTOIN LAHDESSA ONGELLA

Kauniina kesäsunnuntaina oli lähdetty ongelle; ei niinkään saaliin, vaan ajankulun vuoksi. Meitä lapsia oli neljä ja yksi aikuinen. Meiltä oli kolme: Antti alta kymmenen, Iita 5-6-vuotias ja minä 11-12-vuotias. Nenoselta oli Elisa, joka oli aikuinen ja Mari keskenkasvuinen. Oli menty Riuttain lahteen, jossa yleensä harvoin käytiin. Ongittiin Riuttain lahen kalliolla. Kun minun onkipaikassani ei oikein "nykinyt", muutin paikkaa. Kalliossa, aivan vesirajassa oli pieni kolo, johon polkasin ja kun kallio oli liukas, saapas lipesi ja suistuin veteen. Vettä oli siinä kohdassa niin syvästi, etteivät jalat yltäneet pohjaan ja kun lisäksi uimataito oli ihan olematon ja saappat jalassa, aloin huutaa vieressäni olleille, että ojentakaa vapa.

Mutta he hatääntyivät siinä määrin, etteivät ymmärtäneet tehdä mitään ja niin painuin upoksiin. Nenosen Pekko oli hevosta uittamassa ja oli juuri lähtenyt kotiinsa päin, kun kuuli itkun ja huudon rannalta ja palasi takaisin.. Näin vielä sen kun Pekko työnsi veneen vesille ja Antti juoksi kauempaa ja sitten vajosin lopullisesti.

Nenosen Pekko sai nostetuksi minut vedestä veneeseen ja muistan kun hän käski oksentaa veden pois. Kuitenkaan en ollut ehtinyt vetää vettä keuhkoihin.

Pekko Nenonen olisi ansainnut hengenpelastusmitalin, vaikka lienenkö edes ymmärtänyt kiittää häntä, saati muulla tavalla palkita.

Kotiin tultuani laitoin vaatteet kuivumaan. Ukko tuli Nenosesta, jossa oli ollut käymässä ja tapauksesta kuultuaan sanoi: Mite siul laps rukka meinas käyvä.

Kyllä se oli niin järkyttävä kokemus, ettei sitä koskaan voi unohtaa. Alkuun en saanut yöllä nukutuksi. olin aina suuressa hädässä, hukkumaisillani. Päivälläkin piti hakeutua toisten ihmisten lähettyville, yksin en voinut olla. Riuttain lahtea kohtaan jäi vuosiksi kammo. Vain kerran kävin em. jälkeen siellä. Olin serkku-Pekon venettä työntämässä tuulastettaessa. Silloin kierrettiin Riuttain lahti.

SORMUS.

Kerron äitini kihlasormuksesta. Äidin ja isän kihlautumisajankohtaa en tiedä, mutta heidät oli vihitty kesäkuussa 1908.

Talvella 1940 evakkoon lähdettäessä äitini laittoi toisen sormuksensa pöydän kulmalle ja sanoi: Se on kihlasormus. Pie sie tätä. Myöhä ei tiijetä, mihi myö jouvutoa. Siitä asti se on ollut sormessani, nyt jo paljon yli 50 vuotta. Joskus jälkeinpäin tarjosin sitä hänelle takaisin, mutta ei hän sitä ottanut. Äidin kuoleman jälkeen sai toisen sormuksen siskoni. Meitähän olikin vain 2 siskosta. Veljiä oli tosin 4 kappaletta.

Kuten usein asioilla on oma tarinansa, niinkuin näillä sormuksillakin. Äidiltä nämä sormukset olivat kaksi kertaa ns. "mänevillä mättäillä". Ensimmäisellä kerralla olivat pudonneet kirkkomatkalla kirkkorantaan saavuttua järveen. Onneksi oli kirkas vesi, hyvä pohja ja matalaa, että ne ylettyi ottamaan kädellä pois.. Toisesta tapauksesta on kerrottu rahakukkaron katoamisen yhteydessä.

Tarinansa on ollut minunkin hallussani olevalla sormuksella. Kaksi kertaa on kadoksissa ollut.

Sotien välillä, jatkosodan aikana, Karjalassa olin ollut myllyreissulla koko päivän. Kotiin tultuani riisuin hevosen, korjasin jauhot liiterin laatikoihin, menin tupaan, söin ja aloin lukea lehteä. Samassa huomasi sormuksen olevan poissa. Olin kovasti pahoillani ja kerroin äidille sormuksen katoamisesta. Kertasin mielessäni kaikki päivän tapahtumat ja otin jo yhteyttä mylläriin emäntäänkin, jos sattuisi myllyn tienoilta löytämään.. Kotona mylläsin jauholaatikot moneen kertaan, mutta eihän sormusta löytynyt. Oli kevättalvi. Arvi-veli oli sodasta lomalla. Yhtenä aamuna tuli ulkoa (Arvi) sormus pienen kepin nenässä ja kysyi: onks naisilt mitä hävint? Äiti ehätti sanomaan, että eihä miult ole mitteä hävint, mut Katrilt on hävint sormus. Oli pudonnut liiterin eteen, jossa olin riisunut hevosen ja kuormaa purkaessa kintaat ottanut pois kädestä.

Ei ollut vaan silmiini sattunut, vaikka monta kertaa päivässä siitä edestakaisin kuljin. Oli painunut jään sisään, josta Arvi sen kepillä irti tokotti.

Toisen kerran hävisi sormus ollessani työpaikassa Högvallan opistolla Porvoon pitäjässä. Huomatessani kerran sormuksen olevan poissa, aloin miettiä, mihin se oli mahdollisesti joutunut. Kyselin ja hain. Oli enää vain yksi mahdollisuus. Edellisenä iltana olin laittanut kukkamultaa ruukkuihin asuntoni rappusilla. Varmuuden vuoksi kumosin kukkaruukut ja sieltähän sormus löytyi. Mullan kanssa oli sormus ruukkuun solahtanut.

TIEDONANNOSTA ENNEN AIKAAN.

Sanan viemisestä, "antamisesta", siihen aikaan, 1920-luvulla, kun ei ollut vielä puhelimia maaseudulla, eikä postikaan kulkenut joka päivä.

Erik-setäni kuoli joulukuun 12 päivänä 1919. Äitini lähti viemään kuolinsanomaa Hiitolan pitäjään muuttaneelle Antti-sedälle ja hänen vaimolleen. Matka, jota oli kolmisenkymmentä kilometriä, piti tehdä hevosella. Oli pyryinen, lyhyt syystalven päivä. Jossain Kurkijoen ja Hiitolan välisellä maantiellä tuli iso heinäkuorma vastaan. Heinäkuorman päältä hevosta ajava mies oli sanonut, että onpas näin pahalla säällä naiset liikkeellä. Sedän vaimo, Anni-täti oli nimittäin tulossa hevosella Kurkijoen Lapinlahdelle ja äiti menossa Hiitolaan - vaihtuivat heinäkuorman kohdalla, tapaamatta toisiaan. Kun äiti saapui sedän taloon, ihmetteli setä, että eikö se Anni tullut vastaan.

Setä kertoi enteestä, joka oli tuonut heille kuolinsanomaa. Sinä iltana, kun setä nukkui pois, olivat Antti setä ja Anni-täti istuneet iltaa ja juoneet kahvia naapuripariskunnan kanssa vierashuoneessa. Yht'äkkiä oli lampun yläpuolella oleva pieni kello ruvennut kilkattamaan ilman minkäänlaista syytä.

Antti-setä oli sanonut, että nyt on varmaan veli kuollut Kurkijoella. Ja juuri sillä kellonlyömällä oli Erik-setä todellakin nukkunut pois. Muistan tuon illan. Tulin Pekon kanssa tupaan mäenlaskusta. Tuli oli lampussa ja Erik-setä, Pekon isä kuolleenä sängyssä.

ÄIDIN RAHAKUKKARO.

Isän kuoltua ja sedän pojan perheen muutettua omaan taloonsa- erottua- jäi asioiden hoito äidin huoleksi. Niin silloinkin. Äiti lähti Lopottiin kaupalle ja asioille. Lie ollut tyyni ilma, kun valitsi kulkuneuvoksi soutuveneeseen. Muuta mahdollisuuttahan ei juuri ollutkaan. Kävelen tai hevosella oli matka paljon pidempi. Lähti yksin soutamaan tuon kahdeksan kilometrin matkan.

Toimitettuaan asiansa hän lähti kotimatalle. soutuun taas tuon kahdeksan kilometriä. Aikamoinen urakka asioillakäyntimatkaksi. Kotiin palattuaan alkoi järjestellä ostoksiaan, huomasi rahakukkaron olevan poissa. Olihan kukkarossa tietysti vähän rahaakin, mutta myös sormukset, joita ei voinut soutuessa pitää, joten ne olivat kukkarossa. Siitä paikasta äiti lähti uudelleen Lopottiin, soutuun taas tuon kahdeksan kilometrin matkan. Lopottiin päästyään hän alkoi kysellä, oliko kukaan nähnyt kukkaroa. Ensimmäiseksi hän meni Palorannan kauppaan, jossa oli asioinut ja sattuihin niin onnellisesti, että kauppiaan pikkupojat olivat löytäneet äitin kukkaron laivalaiturilta ja näin äiti sai kukkaronsa takaisin rahoineen ja sormuksineen.

Ja niin äiti lähti neljännen kerran soutamaan tuota kahdeksan kilometrin matkaa. Aikamoinen urakka yhden päivän osalle, kun oli vielä muutakin askareita toimitettava samana päivänä, huolehtiminen lapsikatraan ruuasta ym.

Kuntolenkille ei tarvinnut illalla enää lähteä ...

Luontokuvauksia

JOS TÄSSÄ LÄHTISIN KIRKOLLE, MAALIKYLÄÄN (ryssäksi:Lopottiin)

Valjastan hevosen kotipihalla oikein kiessikärrilöihe, avaan Ojamäen portin aitan päädyssä ja nouse kärrille. Ajan ylös Ojamäen rinnettä riihen ja puimalan ohi. Vähän matkaa kuusikko kukkulan luo ja siitä Kivikojan rinnettä alas sillalle. Toisiin talon jäädessä oikealle Marjamäen rinteeseen, josta tie Hurstnurmen pellon laitaa ja pieni nousu, niin olenkin mejän tai toisilaisiin ja Nenosen, nykyisen Heinosen rajaportilla. Rajaportilta lähti tie hiukan ylöspäin, oikealle Murolahteen, äitin syntymäkotiin Lukalle (Savolaiseen) ja perä-Kuokkaseen ja vasemmalle kirkolle Meroshalmeen niskaa Samulin pellon päähän, jossa muistan vielä olleen solasiit (ei tainnut olla enää, kun minä tätä matkaa tein). Tulin sillalle ja Nenosen Heikin talon alapuolta vähän matkaa, olinkin Nenosen pienen nurmen kolkassa; siitä edelleen ala-Nenosen, nykyisen Heinosen pihan läpi ylös Kontiinmäen rinnettä (ennen oli Nenosen solasetkin) mummon omenamaan sivuitse, käännös vasempaan ja pieni metsätaival, toinen käännös, nyt oikealle, myötälettä Heinosen rajaportille. Taas pieni matka, niin olin Rist'ahossa, josta erkani tie Jätjärven ympärystaloihin. Matka jatkuu Heinosen pellon viera; olenkin jo Heinosen riihen luona. Siitä pieni rinne ylös onkin jo Kartmäen kasa johon näkyy kansakoulu. Taas vähän matkaa Heinosen pellon syrjää, olen koulun portilla. Portti on avattava, niinkuin edellä mainitut portitkin; koulun ohi ja alas koulun rinnettä. Lyhyt tasainen taival ja alas likasolasiin rinnettä sillalle ja portille. Siinä sitten mäki edessä. Muistan kuulleen sanottavan Nenämäeksi. Mäen alta erkani tie vasemmalle sauvelälle, Martikaiseen ja Suniin. Siitä rinnettä ylös, Lankisen pellon niskaa, olinkin jo Lankisen (entisen Huittisen Kotran) riihen kohdalla. Jälleen pieni metsätaival ja portti. Portilta pieni kallion nyppylä, josta alas Ämmännurmen päähän. Siitä erosi huono kärritie vasemmalle Tiilkuun peltoloille. Edelleen rinnettä ylös ja vähän matkaa, olinkin jo Ryhmän tienhaarassa, Laason sarraimen luona. Jälleen pitkä myötämäki alas Tiilkuun notkoon, josta taas pieni mäki ylös, olinkin jo Kuokkasen (paikan nimi Pippuri) pellon niskalla. Taas tie teki mutkan oikealle pellonlaitaa, oikeastaan peltojen läpi. Vasemmalla puolella oli Kuosan pelto. Kuokkasen talo jäi oikealle. Kuokkasen talon kohalta pitkä alamäki Kauppohjiin sillalle ja edelleen peltojen halki toista pitempää ja jyrkempää Kauppohjiin rinnettä ylös. Sitten alkoikin taas kappale metsätaivalta; taisi olla jo osittain soskuulaisten hakamaita.. Tulin Roinisen pikku tilan maisemiin, jossa pikku tilan ja mökin vanha isäntä raatoi valkealla hevosella pieniä peltotilkkujaan.

Oli Kankaan, eli Nenosen räätälin punainen talo. Nämä molemmat talot olivat tien oikealla puolella. Räätälin talon paikkeilta alkoi pitkä myötämäki. Tulin Kukonsilmiin, josta tie kulki näiden soskuulaisten peltojen halki. Jälleen metsätaival ja olin Ahhoinmäessä, jossa maa kumisi hevosen kävellessä ja etenkin juostessa. Tästä Ahhoinmäestä jatkui kirkolta tuleva tie oikealle Tervuun, Vätikkään, Ihojärvelle ja osaan Rummunsuon taloja. Tätä paikkaa lapinlahtelaiset nimittivät Tervuntien haaraksi. Tämä Tervuntie oli vähän isompi Lapinlahdelle menevää tietä. Jälleen pitkää myötämäkeä alas tätä Tervuntietä Kenkhautoihin, peltoaukealle, josta erkani tie vasemmalle Soskuan kylään. Jälleen kappaleen matkaa. Ylitinkin jo Soskuanjoen Mants'sillan. Seuraava etappi olikin sitten Tereskän Jaakon paja ja Hartikan mylly. Tereskän pajalle noustessa tien vasemmalla puolella olevan mäen nimeä en tiedä, en muista kuulleen. (Mäen nimi on selvinnyt lehtikyselyn perusteella. Nimi on Mokotsan mäki). Matka jatkuu ensin pientä myötälettä ja sitten peltojen halki Pirhosen rinteeseen, mikä oli aika pitkä ja jyrkkä nousu. Kappaleen matkaa mäen päällystä ja toista pitempää ja mutkikasta rinnettä alas. Nyt olinkin Ohtalahaan pohjassa, Lahdenpohja-Sortavala valtatiellä. Tätä valtatieta edelleen Revon mäelle, Piilisen talo oikealla (entinen Kauppinen). Tien vasemmalla puolella etempänä oli rovastin pappila, joka roihusi parhailaan savuna ilmaan, kun teen taivalta lehmien perässä kirkolle menevällä jäätieellä kovassa pakkasessa v. 1940 ensimmäiselle evakkoreissulle. Sitten saavuinkin jo Uuteenkylään, pian mejärin tiehaaraan, turkulaisen kalterille ja ylös apteekin rinnettä. Sivuutan apteekin, kansakoulun, Kilpisen, nimismiehen talot ja alas post'konttooriin rinnettä, jossa kahtapuolta taloja: lääkärin, Kaupin ym. Niin olenkin kirkolla lopotissa. Olihan siinä monta mutkaa matkassa, myötä ja vastämäkiä, notkoja, peltoaukeita, pellonniskaa ja metsätaipaleita. Puhuttiin matkan pituudeksi 15 km. En tiedä, kuka olisi matkan mitannut, oliko vaan arvioitu, kun kilometritolppia ei ollut. Eipä siitä valiteltu koskaan, vaikka päivä hupenikin hevoselta ja ihmiseltä kirkolla asioilla käydessä. Aikaa oli riittävästi. Elettiin tyytyväisinä, ei osattu paremmasta unelmoida. Olin tehnyt em matkan todellisuudessa viimeksi ja viimeiseksi syyskuussa v.1944, josta tulee

pian kuluneeksi 48 vuotta; en tosin silloin tehnyt matkaa kiessikärryillä. Tämä muistelumatkani on paljon aikaisemmilta vuosilta, joten muistivirheitä on saattanut tulla useitakin.

KEVÄÄN TULO NÄHTYNÄ KOTONA KARJALASSA.

Kevään tulo on voimakkain kaikista vuodenaikojen vaihteluista. Kylmä talvi väistyy, ilmat lämpenevät, päivät pitenevät ja luonto saa vihreytensä. Ihmisen mielikin piristyy ja herkistyy. Kotona Karjalassa olivat kevään merkit ja näkymät kevään tulosta toisenlaiset kuin esim länsi-Suomen lakeuksilla. Ensimmäinen merkki kevään tulosta oli se, ettei enää ajettu hevosilla lahden poikki kulkevaa talvitietä rinnettä ylös "kartanoon" Rannat alkoivat sulaa niin, ettei jäälle enää ollut menemistä, vaikka keskemältä olisi jää vielä kantanutkin. Pikkuhiljaa jäät sinistyivät ja heikkenivät päivä päivältä auringon paistaessa tai vesisateessa. Leikillisesti sanottiin: "Jäi avannot korjaamatta talteen, ettei olisi tarvinnut syksyllä hakata uusia". Yks'kaks' lahdelta vilkaistaessa huomattiin jäiden olevan jo lauttoina ja pian lahti lainehti taas jäistä vapaana. Aina se oli, joka kevät, yhtä uusi, mielestä lähtemätön elämys. - "Konnat" kurnuttivat ojansuun suvannossa - kuului pihalle saakka tämä konnien lemmentaika. Pojat laittelivat siipirattaita myllyjojaan, jossa virta niitä pyöritti. Serkku-Pekko oli erittäin taitava kaikkeen. Laittoi sellaisen myllyn, jossa olivat jonkinlaiset palikat, jotka naputtivat vuoronperään, kun virta antoi vauhtia siipiin. Naputus kuului pihalle asti, kuin myllyn kolke konsanaan. Lehtipuitten alettua puhjeta hiirenkorville, huomasi sen ensimmäiseksi lahden toisella puolella Nenosen opotan rinteellä olevista haavoista, kun ne rupesivat punottamaan. Sinipunaiset kylmänkukat ilmestyivät ojaortaan yläpuolelle ja sinivuokot aitavierille ja Umpkalliin haavikkoon. Tuntuu kuin ei sen jälkeen olisi kevättä tullutkaan.

NUOTTASAARI.

Nuotsaar, niinkuin kotimurteella sanottiin, samoin kuin Varpasaarta sanottiin Varpsaareksi, oli kotilahden suulla, kasvoi pitkää haapaa ja pajupehkoja, kalliorantaakin saarella oli. Tämä saari näkyi aina, kun vain lahdelta päin katseli. Nimi: Nuottasaari lienee johtunut siitä, kun siellä oli entisaikaan olleet nuottapuut, tai telineet, joihin oli nuotta ripustettu kuivumaan. Muistan vielä niistä nuottapuista lahonneita jäännöksiä. Saaren uloimmassa päässä oli sopiva kallioranta, johon pääsivät rantautumaan isommatkin nuottaveneet. Harvoin olin itse saarella käynyt. Metsän ja Nuotsaaren väliin jäi kapeampi salmi, joka oli matala, pohja näkyi ja pohjassa simpukoita. Nenosen niemen ja saaren väliin 3ai suurempi salmi, joka oli myös syvä, joten Nenosen niemessä oli hyvä lastauspaikka, johon voivat tulla proomut ja "pukseerit", eikä tarvinnut pohjakosketusta pelätä. Pienemmän salmen kautta kulki aina talvisin jäätie Lopottiin. Talvella -40 loin sieltä viimeisen silmäyksen kotiin, lähtiessäni lemmiä ajamaan 20-30 asteen pakkasessa. Jatkosodan aikana kotona ollessa ei päässyt ollenkaan soutelemaan, kun "naapuri" oli korjannut veneemme parenpaan valkamaan. Olen ollut unessa kolme kertaa huvilantekopuuhissa mainittuun saareen. Ensimmäisellä kerralla olin raivannut rakennuksen paikan, mutta sitten huomasin, että eihän tähän voikaan rakentaa, kun tämä onkin ryssän puolta. Toisen kerran myöskin oli raivattu paikka mökille. Antti ja Yrjö olivat myös paikalla. Oli tehty jo laiturikin pienen salmen puolelle, johon mökkikin oli ajateltu tehdä. Ajattelin siinä unessa, että pitänee tuoda vaikka vanhoja "hyyskän" lautoja vanhalta paikalta, kun ovat rakennusmiehetkin paikalla. Mutta tulin kuitenkin siihen tulokseen, että kannattaahan minun tehdä rakennus uusistakin laudoista. Kolmannessa unessani ko mökki oli jo valmis, kun lähdin soutamaan vanhan ystäväni kanssa sinne. olin olevinani kovin ylpeäkin siitä, että minulla on hirsimökki. Mutta emme koskaan päässeet saaren rantaan - uni katkesi...

OJAMÄEN PETÄJÄN NÄKEMÄÄ JA KUULEMAA

Siellä seisot ylväänä tuuheana lakkapäänä, jykevät alaoksasi kai surusta ja kaihosta kuivuneina. Olet seisonut ja seisot edelleen mäellä, ikäänkuin vartijana katsellen alempana olevaan pihapiiriin ja kotilahdelle.

Monet sukupolvet olet nähnyt pihapiirissä ja pellolla työskentelemässä. Monet ovat olleet ne pienet jalkaparit, jotka ovat pihalla juosseet ja riihaholla palloa lyöneet. Monen sukupolven pienet pojat ja tytöt Niekniemestä lemmiä ajaneet Ojamäelle lypsypaikalle. Kuinka monta vainajaa olet nähnyt riiheen kannettavan? Pitkä olisi se arkkurivi ja hautajaisaatto, mitkä olet nähnyt kesäaikana pihasta ylös

Ojamäen rinnettä nousevan ja talvella talvitietä rantarinnettä alas menevän hautausmaan rauhaan Otsanlahdelle.

Kuinka monet nuorikot on tuotu rinnettä alas hyvillä hevosilla pihapiiriin häitä viettämään. On toki tuotu miniöitä vettä myötenkin kotirantaan. Ja kuinka nuori tytär on viety rinnettä ylöspäin miniöiksi toisiin taloihin.

Mitä kaikkea oletkaan sukupolvien saatossa nähnyt ja tuuheiden oksiesi humistessa kuullut. Ei ole aina ollut onnen päiviä pihapiirissä, kuten ei rakkaassa Karjalassamme ja koko isänmaassammekaan.

Mitä oletkaan nähnyt viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana? Viimeisen siellä syntyneen sukupolven pojat reput selässä lähteneet kotia ja isänmaata puolustamaan hirmuvallan hyökkäystä alistuttavan hirvittävän vääryyden sanelemaan pakkorauhaan.

Näit laskettavan lehmikarjan ulos lämpimästä navetasta 30. asteen pakkaseen, rantarinnettä alas ajajineen. Näit äidin kolmen nuoren poikansa kanssa, vanhimman ollessa jo siellä jossakin, laittavan kuormia kuntoon kotipihalla ja valjastavan hevoset kuormien eteen ja lähtevän ajamaan rinnettä alas jäätielle, kohti tuntematonta päämäärää.

Kaikkea olet nähnyt. Näit vielä, että rippeet asujista ja tavaroista saivat palata vielä takaisin kotiin ikään kuin jäähyväisille käymään. Näit kolmena kesänä sangen puutteellisissa oloissa heikolla työvoimalla aherrettavan pelloilla, kolmen pojan ollessa siellä jossakin.

Sitten näit sen viimeisen lähdön. Kauniina syyskuun aamuna, lahti melkein tyynenä, puut kuvastuivat lahden pintaa vasten, kuin postikortissa, kesän työn tulokset ja uurastukset, kaikki oli jätettävä.

Lähti kuorma ylös Ojamäen rinnettä viimeistä kertaa. Äiti, tytär, nuorin poika, lomalla, hevosen, kahden varsan ja yhden lehmän kanssa ajamaan, häipyen kuusikkoon näkyvistäsi.. Mitä olet sen jälkeen nähnyt, on suorastaan järkyttävää. Vuosisatoja esi-isien asuma kotipiha runneltu ja kaikki sen rakennukset hävitetty. Ei sentään ole mahdettu mitään peruskalliolle, jolle talo oli rakennettu, eikä kotilahdelle, eikä saarelle, jonka silhuettia sai lapsuudessa ja nuoruudessa katsella.

Vielä sait nähdä 46 vuoden jälkeen kahden eri sukupolven edustajan syleilemässä runkoasi. Sinua ei ole unohdettu vuosikymmenien vierieessä.

Ja mitä vielä näet ja kuulet oksiesi huminan kuiskaillessa, ennenkuin olet maaksi maatonut? Jos ei sitä ennen ole sahaa ja kirvestä juurellesi pantu.

Paksu olisi se kirja ja mielenkiintoinen, jos näkemäsi ja kuulemasi kuiskaukset kertoisit. Vaan kun olet puu, et kerro. Me elossa olevat sukupolvien jäsenet muistellemme vain pieneltä suppealta osalta, mitä kaikkia vaiheita on tapahtunut aikanas, monien sukupolvien saatossa pihalla, pelloilla, kotilahdella ja koko rakkaassa isänmaassa.

Lapsuusaikaa

ISÄTÖN POKA.

Tämä poika, josta kerron, oli syntynyt syksyllä, jolloin hänen isänsä oli jo sairastunut parantumattomaan tautiin ja seuraavana syksynä, pojan ollessa alun toisella vuodella, menehtyi isä syövän uhrina. Niin jäi poika ilman omaa isää, kuten viisi muutakin sisarusta. Isä ei ehkä kertaakaan ottanut tätä nuorinta poikaansa polvelle.

Talossa oli muutakin perhettä. Tämän isättömän pojan serkku, joka oli jo perustanut perheenkin; oli kaksi lastakin: tyttö ja poika, asuivat myös samassa talossa. Tytär, vanhempi lapsista oli kahdeksaa kuukautta nuorempi isättömästä pojasta ja olivat hyvät leikkiverit keskenään. Tosin joskus tuli erimielisyyksiäkin. Kun esimerkiksi tyttö sanoi isäänsä isäksi, alkoi poikakin sanomaan tytön isää isäksi. Tyttöpä olikin asiasta selvillä, että se olikin vain hänen isänsä ja antoi pojan ymmärtää, miten asia oli, ja oikeassahan hän olikin. Niin oli pojan luovuttava sanomasta tytön isää isäkseen. Mutta kun tämä tytön isä oli pojan kummi ja niin poika rupesi sanomaan tytön isää kummi-isäksi, jonka tyttökin hyväksyi eikä komennellut poikaa.

Kummi-isäkin menehtyi varhain hivuttavan taudin murtamana. Ei jäänyt Martalle ja Laurille isää eikä Erkille kummi-isää. Aikoja sitten on poika varttunut mieheksi ilman isää, kuten toisetkin isättömät, ehkä joskus haikein mielin kaivannut isää ja kärsinyt isättömyydestä. Korvaukseksi on saanut olla isänä omille pojilleen.

PIKKUPOIKIEN AJATUSMAAILMA.

Lapsuudestani rippikouluikään kuoli kotonani kahdeksan ihmistä, neljä aikuista ja neljä lasta. Tosin perhekin oli iso ja monihaarainen. Samana yönäkin kuoli kaksi ihmistä yhdeksän tunnin välein: mummo ja pikkuveli Johannes. En tosin itse paljoa muista, mutta äiti kertoi, olinhan vasta kuusivuotias, mutta jotain kumminkin. Sen muistan hyvin, kun pihalle oli tuotu kaksi arkkuja hautausmaalle lähtöä odottamaan. Mustassa arkussa oli mummo musta huivi päässä toisessa arkussa oli pieni Johannes-veli.

Kun mummo ja Johannes oli saatettu kirkon hautaan, kuten meille lapsille sanottiin, jatkui elämä taas entiseen tapaan arkipäivän askareissa. Elämän on jatkuttava. Jäihän meitä pieniä lapsiakin vielä kolme: Antti-veli kolmannella vuodella, kirjoittaja ja sedän toisella vuodella oleva pikkutyttö Aini. Siihen aikaan ei ollut lapsilla liiemmin leikkitarvikkeita "raateluksia". Ei ollut meilläkään kovin ihmeellisiä viihtymyksiä. Joka jo pystyi istumaan tuolilla, nostettiin avatun pöytälaatikon eteen viihtymään. Laatikossa säilytettiin nahkapaloja, naskaleita ja muuta rojua. Sieltä sai sitten mielensä mukaan sortteerata mieluista tavaraa.

Antti-veljen ollessa kolmannella vuodella, hänet oli nostettu kerran taas tuohon pöytälaatikon äärelle. Hän oli ottanut nahkapalan ja naskalin ja ruvennut sillä tokottamaan nahkapalaa laatikon reunaa vasten, niinkuin oli moni muukin ennen sitä tehnyt, koska laatikon reuna oli kulunut rosoiseksi. Äiti, isä tai joku muu aikuinen oli Antilta kysynyt, mitä siitä tulee? Antti vastasi tekevänsä Naatekselle (Johannekselle) kenkiä, etteivät Naateksen jalat palele siellä kirkon hauvassa. - Ihmeellinen ajatus ja vastaus pieneltä pojalta. - Tämän muistan aikuisten kertomana - ja on se mielessäni pysynyt.

Toinen tapaus, kymmenkunta vuotta myöhemmin. Ukko kuoli ja hänet vietiin riiheen, jossa vainajia säilytettiin ennen hautajaispäivää. Alta 3-vuotias Yrjö-veli taapersi perässä riihen kynnykselle seuraamaan tapahtumien kulkua. Näki, kuinka ukko nostettiin riiheen "lauvalle" ja niin hän rupesi "paarumaa" (moittimaan) aikuisia, että "työ mokomat puotatta ukon ja jätättä ukon tän riiheen, ukol voip männä vaik roskat silmii."

VARHAISLAPSUUDEN PELOT

Lapsena pelkäsin ukkosta ja kovaa tuulta "suur'tuuliaista". Ukkosta pääsi piiloon peiton alle, tækki korviin, jolloin ei paljon kuullut jyrinää eikä nähnyt salamoita. Mutta tuulelta ei oikein sekään suojautuminen sopinut. Oli mielikuva, että jos ei olisi puita, ei olisi tuultakaan.

Muistan hyvin tapaukset, mistä nuo pelot olin saanut. Ollessani n. 5-6 vuotias, nousi kerran "mereltä" päin ukkospilvi. Oli varhaiskevät ja illansuu. Kuopmäen suunnalta nousi pilvi ja tuli "päälle". Jyrinä ja salamointi oli kauheaa. Kaksi kertaa löi salama ihan lähelle kamarin päätyyn kallioon ja tuvan päätyyn kallioon.. Ryske oli valtava. Kerran taas tuuli oli irrottanut veneen laiturista ja se kellui yksin lahdella. Mielestäni se oli hyvin pelottava asia. Serkku-Pekko kiusasi usein "pienempäänsä" sanomalla kovalla tuulella, että nyt taas "suurtuuliainen" vie taas veneen.

Vanhempana en ole enää kärsinyt ukkosen- enkä tuulen pelosta.

Tarinoita

ISO-ISÄNI, "UKON", KERTOMAA.

Kauan sitten, ehkä kahdeksannen vuosisadan alkuaikoina, jolloin petoeläimet: karhut ja sudet, "hukat", asustelivat lähimetsissä, olivat kulutaakin kalliimpien kotieläinten hengen uhkana.

Kerron tässä pari ukoltani kuulemaa tarinaa. Olettaisin, että eivät nämä tapaukset olleet hänenkään lapsuudessa tapahtuneet, vaan on hän kuullut isältään tai ukoltaan. Ukkoni oli syntynyt v.1857.

Jossain pellon perällä karhu oli hyökännyt hevosen kimppuun, säkään, kaataakseen hevosen ja tietysti tappaakseen, mutta hevonen oli niin voimakas, ettei kaatunut, vaan laukkasi Piimäeltä solasia myöten kotipihalle, karhu selässä. Karhu tavoitti toisella etutassullaan portin pylvästä kiinni, mutta hevosella oli niin kova vauhti, että tassu jäikin portin pylväseen hevosen juostessa pihaan. Karhu tietysti saatiin tapettua ja hevosen säkäkin saatiin paranemaan aikaa myöten. Hevosiahan tietysti aina kasvatettiin kotona, niin Lapinlahdellakin, kun oli iso kyläkin. Eräänäkin kesänä oli ollut 13 varsaa kylässä. Varsan lihahan maistui hukankin suussa, joten hukat aivan erityisesti vainosivat varsoja tappaakseen ja niin selvää jälkeä olivat sinä kesänä saaneet tehdä, ettei jäänyt kuin 3 varsaa koko Lapinlahden kylään: meille, Nenoseen, yhtä en muista. Vahvat ruunahevokset suojelivat varsoja.

UKON KEHTOLAULU POJAN LAPSILLE.

Voi mie poloinen poika, tein mie vastoin valtavanhempaini. yöt mie öitsissä kävelin, päivät aitassa makasin.

JÄRKYTTÄVÄ MURHA

Järkyttävä murha tapahtui Kurkijoen Pohjiin kylässä v.1923 Kurkijoen markkinoiden aikaan, joko markkinoiden aattona tai ensimmäisen markkinapäivän iltana.

Talon, jossa varakas liikemies oli kortteeria markkinoiden aikana, piti olla luotettavan. Kuitenkin talon vanhempi poika, jo perheellinen, houkutteli kyseisen liikemiehen illalla muka jostain tietämästään talosta hevosen oston. Tällä matkalla kyseinen talon poika ampui tuon liikemiehen.

Poliisikuulusteluissa ei poika ollut kuitenkaan tunnustanut, mihin oli ruumiin kätkenyt. Huhuja ja arveluja asiasta liikkui. Mutta aivan ylluonnollisella tavalla murhatun ruumis löytyi.

Eräs Lopotissa asuva naisihminen oli unessa saanut tietää, että murhatun ruumis on nahkatehtaan rannassa olevassa karva-avannossa. Tätä unta pidettiin vähän uskomattomana, mutta joka tapauksessa sieltä oli liikemiehen ruumis ylös nostettu.

SURULLINEN KIRKKOMATKA.

(Poutasen tädin kertomaa)

Ennen vanhaan ei nuorilla ollut vapaa-ajan ongelmia. Oli Vain työtä, työtä ja taas työtä. Allekirjoittaneen nuoruudessa sentään oli laulukuoroa, opintokerhoa ja nuorisoseuratoimintaa, mutta aikaisemmin, josta aion kertoa, ei ollut näitäkään. Vain sunnuntaisin nuorilla oli mahdollisuus mennä kirkkoon ja varsinkin kirkonmäelle tapaamaan muita nuoria. Silloinkin, kauan sitten oli nuoria kokoontunut Puputtiin Nenosesta ja kai muistakin taloista tarkoituksena mennä kirkolle syksyistä peilikirkasta jäätä pitkin liukua laskien. Niin lähti sitten iloinen nuorisojoukko matkaan. Kuten usein syksyllä, ei jää olekkaan jäänyt yhtä vahvaksi joka paikasta. Ehkä virtapaikoissa tai jostain muusta syystä, on ohut jää eli "valvatos". Niin silloinkin. Sittasaaren kohdalla oli ollut valvatos. Kun jää oli kirkas ja musta, ei valvatosta voi kauemmaksi huomata. Yksi pojista, Nenosen poikia, otti liu'ut etummaisena suistuen valvatokseen. Tytöt solmivat huiveistaan köyttä ja yrittivät auttaa, mutta turhaan. Sinne hukkuu naapurin poika kirkkomatkalla toisten palatessa itkien takaisin.

TARINOITA ENTISAJAN SUUTAREISTA

Suutarit ja räätälit olivat entisajan kysytyjä ammattimiehiä; syksyisin suutari tekemään kenkiä perheelle ja räätäli päällysvaatteita valmistamaan. Silloin ennen niitä tuotteita ei ostettu kaupoista, kuten tähän maailmanaikaan, eikä niitä ollut tarjollakaan, eikä myöskään rahaa, millä ostaa.

Kotikylässäni oli minun muistini aikaan useitakin suutareita. Kerron nyt tässä suutarista, joka oli eräänä syksynä joskus 1930-luvulla suutaroimassa kotonani. Hän oli Römpsyn Ville, jo vanhahko mies. En ollut kuullut hänen oikeata sukunimeään. Liikanimensä hän oli saanut äitinsä mukaan, sillä äitiä sanottiin Römpsy-Anniksi.

Annas olla. Tämä suutari sai jostain syystä ripulin. Totta kai oli kiusallista juosta yhtä mittaa pihan perällä huussissa eli ulkokuoneessa, niin kuin silloin sanottiin. Niinpä äitini antoi suutarille jotain lasten vatsalääkettä, mikä tehosikin vaivaan. Helpottuneena Ville loihe lausumaan: "Mitä ruumii multii se miina miul mahto antoa, ko nii tuppas ku tulpa takapuolie." Suutari lienee ollut taikauskoinen, kun käytti Apteekin lääkkeestä mainittua nimitystä.

Oli se suutari-Villen äitikin ollut aika rempseä naisihminen. Kun hän oli jostain syystä riitaantunut naapurin isännän kanssa, nosti hän helmansa ylös ja näytti paikkansa edestä ja takaa. Oli sitten kumminkin pahoitellut, että tuli näyttäneeksi mokomalle miehelle tummasen pyllynsä. Siihen oli naapuri tokaissut: "Elä ole pahoillais, olen mie parempiiki näht". Toinen kuulemani tarina ajoittuu jo viime vuosisadan puolelle. Muuan suutari oli ollut niin ikään talossa kenkiä tekemässä jossain salokyllillä, Elisenvaaran puolessa. Salokylä- nimitys tuli kai siitä, että rantakyläläisillä oli siellä isojaossa saatuja metsä- eli salopalstoja. Kyseisen talon anoppi ja miniä eivät oikein tulleet toimeen keskenään, vaan riitelivät yhtenäin. Kun miniä sitten eräänä päivänä lähti kylään ja emäntä jäi suutarin kanssa kahdestaan, sai suutari sanomaan: "Nyt minä tiedän, kummassa se syy on, kun te aina riitelette. Kyllä syy on miniässä. Kun emäntä on nyt yksin kotona, ei kuulu minkäänlaista riitapuhetta". Emäntä ilostui tästä ikihyväksi, kun sai kuulla suutarin suusta totuuden. Siitä hyvästä hän kiehautti suutarille ylimääräiset kohvit, eikä kai tullut siinä hyvän mielen hykkyrässä ajatelleeksi, että eihän se riitelemineen oikein yksin suju, jos ei ole toista osapuolta. Suutari varmaan nauroi partaansa, kun sai ylimääräiset kohvit.

Lieneekö ollut sama suutari, joka erään talon tuvassa suutaroidessaan katsahti ikkunasta ulos ja näki vanhan ukon lähestyvän taloa. Ehkä hän luuli ukkoa kerjäläiseksi, mutta saattoipa myös tuntea tulijan. Joka tapauksessa talossa oli naitava tytär, kuten ennen oli tapana sanoa aikuisista tyttölapsista. Suutari kehotti tyttöä antamaan ukolle leipää, kun tämä tulee tupaan. Talon tytär teki työtä käskettyä suutarin

neuvon mukaan ja tarjosi ukolle leivänkannikkaa. Siihen ukko sanoi: "Minulla on, tyttö rukka, leipää enemmän kuin tässä talossa onkaan" Ja lähti sen siliän tien matkoihinsa. Ukko olikin rikkaan talon isäntä, joka oli lähtenyt poikansa pyynnöstä kysymään talosta morsianta, sitä samaa leivänantajaa. Ukko oli siis kysyjä, "pitkät virsut", kuten kysyjää oli ennen vanhaan nimitetty. Näin kävi tytölle tosi köpelösti. Ties vaikka kuinka hyvät naimakaupat menivät sivu suun suutarin narrauksesta.

Ja vieläkin tarinaa suutareista:

Muoin ei kuulemma ollut kuin yksi suora lesti, millä tehtiin kenkä molempiin jalkoihin. Sattui silloin olemaan laiskanpuoleinen suutari talossa. Kun hän maanantaina aloitti suutaroinnin, niin vasta lauantaina oli yksi kenkä valmiina. Siitä sanonta: Se on yksi, sanoi suutari lauantaina. Tallainen vauhti ei sopinut isännälle, joka kivahti: "Tie toine ja mäne helvettii." Kautta aikojen on sanottu kulkevasta tai kulkevista ihmisistä, kuten meistä karjalaisista aikoinaan: Vaeltaa kuin Jerusalemin suutari. Sanonta pohjautuu legendanomaiseen tarinaan Ahasverusnimisestä juutalaisesta suutarista Jerusalemissa. Ahasverus kielsi Jeesusta levähtämästä hänen taloaan vasten. Tästä syystä Jeesus tuomitsi hänet vaeltamaan ilman lepoa aina viimeiseen päivään saakka. Sananlasku sanoo suutareista: Suutar syöp lihat, pilkkoi nahat ja viimeks viep viel rahat.

VOINVIENTIREISSU KÄKISALMEEN.

(Martti-enon kertomaa)

Voinvientimatka on tietenkin tapahtunut siihen aikaan, kun osuusmeijeri ei ole ottanut kermoja vastaan tai syrjäkylistä ei ole kuljetettu. Kermat oli kirnuttu kotona voiksi ja itse markkinoitu. Niinpä silloinkin lähti kaksi naapurusta, J. Kuokkanen ja M. Lukka, voikorit lastattuna soutuveneeseen, Käkisalmeen soutaen kotivoita markkinoimaan. Ei ole tiedossa, myivätkö voit torilla, tinkiin vai kauppoihin. Joka tapauksessa korit olivat tyhjä, kun kotimatalle lähtivät soutamaan. Laatokan laineet, kuten tiedetään, ovat arvaamattomia makean vetensä vuoksi. Niin silloinkin. Marjasaaren selällä oli niin kova aallokko, että suurin kare tuli suoraan veneeseen ja vene täyttyi vedestä melkein reunoja myöten. Tyhjillä voikoreilla he rupesivat mättämään vettä pois veneestä. Toista yhtä suurta kareta ei enää tullutkaan, joten vene ei enää täyttynyt vedellä. Siinä sai katsoa kuolemaa silmästä silmään, niin järkyttävä tilanne oli. Juho Kuokkasen ja Martti-enon kuolema ei ollut määrätty tapahtuvaksi Marja-saaren selällä. Rantaan saapuessaan, vedettyään veneen maalle, olivat he hiljaisia miehiä tuon hirveän kokemuksen jälkeen. Olivat saaneet kääntyä kuoleman portilta takaisin.

Viljo Kuokkaselta jälkeensä saadun tiedon mukaan ko. voinvientimatka on tapahtunut v. 1918 - kullassi-aikaan.

YKSINKERTAISUUTTA.

Entisaikoina, jolloin ei ollut kouluja, lääkäreitä, psykologeja eikä muutakaan neuvontaa, elivät ihmiset luonnonlapsina mistään tietämättöminä. Papit ja pappien rouvat olivat silloin ne ainoat oppineet, joihin kansanhmiset turvautuivat mitä ihmeellisimmissä asioissa. Niinpä eräskin nuori neito, jolla oli mukamas sulhanen, meni pappilaan, koska koiranleuat olivat puhuneet pahaa tästä sulhasesta, ettei se mukamas olisikaan kaikilta osin miehen veroinen, sanoi papille: elkää hyvä kirkherra tietämättä vihkikö. Kirkkoherra tietysti kyselemään, että mikä vika sulhasessa on, onko raajoissa vikaa? Tyttö tähän, että ei hyvä kirkherra, raajoin mittää vikkaa ole, mut munnii ei oo nynnnyykää. Lienee kai ollut sama neitokainen, jonka kaunista hametta papin emäntä ihasteli ja kysyi, että onko se ihan pissillä värjätty. Tyttö tähän: mistäs ne talonpojat pissii saap, kusella vaa.

Uskomuksia, taikoja

KAUNIKKI

Kaunikki oli ruskean ja valkean kirjava kippurasarvinen lehmä. Kaunikin oli isä käynyt ostamassa Korpisaaresta. Tarkalleen en muista, oliko kevät vai syksy, kun lehmä meille tuotiin. Mutta Poutasen täti oli meillä oljassa, kuten hänen tapansa oli syksyisin ja keväisin käydä lapsuuskodissaan, kun oli aika päiviä leskeksi jäänyt ja lapset lentäneet pois Amerikkoihin asti. Kaunikki ei tottunut olemaan uuden karjan kanssa laitumella metsässä, vaan tuli aina yksin Piimäelle ammumaan ja vesi virtasi pitkin poskia, ikään kuin olisi itkenyt. Maidon tulokin tietysti ehtyi melkein kokonaan. Maidon takiahan lehmä oli toisten lehmien lisäksi hankittu. Taas eräänä aamuna Kaunikki tuli Piimäelle ammua loiluumaan. Poutasen täti oli sanonut naisille, äidille ja Elissa-tädille, sedän mämmälle, että antakaapas naiset, mie lähen ajamaan sen lehmän metsään. Minkälainen mahtoi se vihta olla, jolla täti Kaunikin mehtään ajoi, ei ole tiedossa.

Isä oli kyllä huomannut, kun Korpisaaren emäntä hänelle navetasta kytkyestä lehmän irrotti, oli siinä ollut tavallisuudesta poikkeavaa meininkiä. Kaipa emännälle hoidokki oli niin rakas, ettei olisi raatsinut luopua, tai oli niin kade, ettei olisi suonut siitä mantereen puolella maitoa heruvan, kun piti lehmää antaessa konstailla.

Täti ei koskaan taioista puhunut, vaikka oli vanhan kansan ihminen, vaan kai hän vastalääkkeen lehmän ikävöintiin tiesi, kun ei Kaunikki sen kerran perästä enää tullut toisten lehmien sakista mäelle ammumaan.

KUN EMÄNTÄ TAIKASUOLOILLA MIELUISTA VÄVYPOIKAA YRITTI.

(Mummon, äidinäidin, kertomaa)

Vanhaan aikaan ei maalaistalon tyttärillä ollut kuin kaksi mahdollisuutta: päästä naimisiin tai jäädä kotiin veljien perheille ijäksi ilmaista työtä tekemään.

Niinpä sitten äiditkin koittivat tätä asiaa edesauttaa konstilla millä hyvänsä, että tyttäret olisivat päässeet miehelään. Ja toki rikkaan talon ainoat pojat olivat kysytyä tavaraa. Niistähän olisi kaikin mokomin pitänyt vävypoika saada.

Niin tässäkin tapauksessa. Kolme potraa poikaa lähti Lapinlahdelta tyttötaloon vieraaseen kylään. Tietysti karjalaisen tavan mukaan kävi emäntä heti kahvin keittopuuhin, laittaen kolme kuppia riviin tuvan pöydälle, kun poikiakin oli kolme. Annas olla. Yksi pojista huomasi emännän hapuilleen jotain erikoista hyllyn tienovilla ja solautti jotain keskimmäiseen kuppiin ennen kahvin kaatamista, kaipa taikasuoloja, ajatellen, että pojat ottavat kahvia siinä järjestyksessä, kuin penkillä istuivat. Mutta tämä rikkaan talon ainoa poika (ukkonni, äitini isä) jolle suolakuppi oli tarkoitettu, vaihtoikin kupin naapurin pojan eteen juotavaksi.

Ja niin tehoisat suolat oli emäntä kuppiin solauttanut, että siitä talosta oli naapurin poika morsiamen kotiinsa vienyt. Kovin oli avioelämä risaista ollut, kun konstilla naitettiin. Eikä emäntä saanut vävyksi sitä poikaa, jonka olisi halunnut. Pääasiahan tietysti oli, ettei tytär jäänyt vanhaksipiiaksi. Tyttärillähän ei siihen aikaan tainnut juuri sanavaltaa naimiskaupoissa olla.

NORPPA KUOLEMIEN ENNUSTAJANA.

Joskus yhdeksännen vuosisadan taitteessa tai alkuvuosina sattui seuraavanlainen tapaus Lapinlahdella, kotikylässäni. Ala-Kuokkasen talo oli kauniilla paikalla salmen rannalla, noin kymmenkunta metriä veteen. Rapun edessä oli tasainen sileä kallio.

Tämä sattui syksyllä, jolloin oli jo lumihärmää maassa. Talossa oli ollut räätäli tekemässä talvivaatteita väelle. Hän lähti käymään ulkona asioillaan ja tultuaan ulos, tapasi norpan rapun edestä. Silloin, kuten vielä myöhemminkin oli korenta porstuan nurkassa joka talossa. Sillä kannettiin vesisaavi kaivolta kotiin. Räätäli tempasi korenon nurkasta ja tappoi norpan. Tämä norppa ei ollut suinkaan noussut lähirannasta maalle, vaan oli raahautunut päinvastaiselta suunnalta, niemen merenpuoleiselta rannalta aina tänne asti. Lumihärmässä näkyi kulkureitti.

Vanha sanonta: Kummaksi kalat kuiville tulevat, piti tässäkin tapauksessa paikkansa. Tästäkin talosta kuoli vuoden sisällä kuusi ihmistä, jäi vain kaksi alaikäistä nuorta, tyttö ja poika. Tytär Miina avioitui Pekko-enoni kanssa, joka menehtyi tuberkuloosiin jo alle kolmekymmppisenä. Tämän jälkeen Miina avioitui Korpisaaren pojan Martti Kuosan kanssa. Miina menehtyi myöhemmin kielisyöpään.

Poika, Pekka, koulutti itsensä kansakoulunopettajaksi Sortavalan seminaarissa ja avioitui opettaja Irja Savolaisen kanssa. Molemmat kuolleet ja haudattu Jyväskylässä. Heiltä jäi 2 poikaa, Esko ja Pertti, jotka kenties olisivat kiinnostuneita edellä kerrotusta suvun historiasta.

TAIOILLA IHMEELLINEN TEHO

(Mummon kertomaa)

Kateus on ollut kautta maailman sivu olemassa ihmisten ja kokonaisten kansojenkin keskuudessa. Se on teettänyt ihmisillä mitä ihmeellisimpiä asioita. Sananlaskukin sanoo: Kateus vie kalatkin vedestä. Niin tässäkin tapauksessa. Eräs oman kylän poika ei ottanutkaan morsianta omasta kylästä, vaan toi nuorikkonsa peräti toisesta pitäjästä. Tämäkös kävi erään oman kylän emännän maksoille. Hänelläkin olisi näet ollut naitava tytär ja oli tietenkin hengessään toivonut tätä samaista poikaa vävykseen. Emäntä pani mielessään koston itämään.

Siihen aikaan oli ollut tapana, että sulhanen ja morsian kävivät ensimmäisenä pyhänä häiden jälkeen kirkossa. Niin silloinkin.

Sillä aikaa, kun nuoripari oli kirkossa, oli tämä oman kylän emäntä, joka toivoi tyttärtään miniäksi mainittuun taloon, tullut kylään tähän taloon, mikä tosin oli ollut perin harvinaista. No, eihän kylään tai naapuriin tulossa sinänsä mitään vikaa ollut, mutta emännälläpä oli metkut mielessä. Tahtoi kostaa Jussin Annille, viattomalle ihmiselle. Ajatteli tietysti, että nainen tulee ensiksi tupaan, miehen jäädessä hevosta riisumaan, kuten tavallisesti. Vaan nyt ei näin käynytkään. Anni poikkesikin aittaan jollekin asialle ennen tupaan tuloaan. Silloin ei ollut morsiamilla omaa kamaria, vaan piironki tai kiristu ja muut kotoa tuodut myynit säilytettiin nimikkoaitassa. Näin Jussi ehtikin tupaan ennen Annia. Heti kynnyksen yli astuttuaan Jussin jalkaa alkoi kovin kivistämään, eikä mistään lääkäriissä käynneistä eikä muista parannuskeinoista ollut apua. Sen ajan mukaan, kun muut keinot eivät paranemiseen olleet auttaneet, kutsuttiin poppamies paikalle. Tämä poppamies oli katsonut kynnyksen vieressä olevaa lattiapalkin rakoa. Sinne oli tämä naapurin emäntä tehoisat lääkkeensä solauttanut sillä välillä kun Jussin äiti kävi kahvimaitoa porstuan komerosta "sulanista" hakemassa. Kun poppamies oli sanottavansa sanonut, lähti Jussi tätä tietäjää iltamyöhällä pois viemään, ajoivat he hautausmaan ohi, oli poppamies poikennut hautausmaalle.

Oli siellä kumppaneita ollut, koska oli puhetta kuulunut. Kerrassaan karmeata meininkiä nykyihmisen kuultavaksi ja uskottavaksi.

Oli tämä mies Jussille sanonut: Jos tahdot, tämä ihminen kuolee heti. Mutta ei Jussi sitä tahtonut. Oli noita lisännyt, että kyllä tunnustamaan tulee. Kuten oli sitten tullutkin. Kerran kun Jussi oli tullut asioiltaan Lopotista, lautamieskin kun oli, oli tämä sama emäntä ollut varttumassa Jussin tuloa ja sanonut: Mie siul sen ihmeen tein. Jussi, ukkonni, oli jalkavaivaisena kuollut.

Tuntuu kai sadulta ja aivan uskomattomalta. Mutta olen tämän omin korvin kuullut ja sanatarkasti mieleeni painanut, asianosaisen ihmisen, mummoni kertomana.

Vanhoja työtapoja

PELLAVA, PELLOVAS siemenistä kankaaksi

Pellovas ja villa olivat ne raaka-aineet, josta minun lapsuudessani ja nuoruudessani ennen sotavuosia maalaistaloissa tehtiin kaikki päälle pantava, niin alus- kuin päällysvaatteetkin, kuin myös sänkyvaatteet. Kaikki valmistettiin kotona käsityönä.. Ei silloin naiset olisi joutaneet televisiota töllöttämään; olisi kai keträtessä lanka ja rihma tullut niin paksua, ettei olisi harakan rutkusta rullalle sopinut. Villan käsittely ei ollut niin monen mutkan takana kuin pellavan. Villa kerittiin lampaista, kartattiin pariin kertaan, tehtiin leppeiksi, jotka kehrättiin lankoiksi sarssin kuteiksi, villapaitalankoiksi sekä sukka- ja kinnaslankoiksi. Karttaaminen oli raskasta työtä, varsinkin kun kartattiin musta ja valkoinen villa sekaisin, jotta saatiin harmaata lankaa. Ne piti kartata moneen kertaan, jos mieli saada tasaista. Sitten aikaa ennen sotia, kolmekymmenluvulla tuli Hiitolan karttuutehdas. Siellä mejänkin äiti kävi sitten villat kartoittamassa. Sai suorittaa samalla kyläreissun, kun setä vaimoineen asui Hiitolassa. Oli jo suuri helpotus kun ei enää tarvinnut käsin kartata. Sai vaan ruveta heti kehräämään lankoiksi, kun tehtaalta tuotiin. Mutta sitten pellavasta. Pellavan kylvöaika oli tuomien kukkimisen alku aikoina. Pellava kylvettiin ahomullukseen (syksyllä heinämaasta kynnettyyn mullukseen), mikä ei kasvanut rikkaruohoa. Siihen aikaan ei tunnettu vielä rikkaruohomyrkkyyä. Pellava piti kylvää hyvin tiheäksi. Harvasta kylvöstä tuli karkeampaa kuitua. Pellavamaa oli kukinta-aikaan kaunis, sinikukkainen. Pellava valmistui tavallisesti elokuussa, siinä rukiin leikkuun jälkeen. Tuolloin pellava nyhettiin juurineen maasta. Pellavapijot (käden suuruinen, sormet ja peukalo ylettyivät yhteen) pantiin ristikkäin "kilikalle". Pellavan nyhtään osallistui tavallisesti koko talon naisväki, joskus miehetkin. Nyhtämisen jälkeen pellavat ruohkattiin: maahan levitettiin hurstin ja säkit ja ruohkuulauta keskelle. Ruohkuulautaan oli tehty piikit, joiden väleihin syltyt irtosivat. Kilikat kannettiin viereen ja pijo kerrallaan vedettiin ruohkuulaudan piikkien läpi. Syltyt kuivattiin tavallisesti kalliolla (meilläkin oli syltlykallio). Syltyt puitiin riihen lattialla. En muista tuullettiinko vai seulottiinko ne puhtaksi. Näin oli siemen seuraavaa kevättä varten. Tämän jälkeen pellavat sidottiin ruisolkisiteillä roivaiksi, joihin pantiin monta pijo. Roivaat vietiin likoon: iskettiin tapit pystyyn järven pohjaan kuin karsinaksi ja lehdeksiä pantiin pohjalle, sitten veteen, lautoja päälle ja niiden päälle kiviä painoksi niin että roivaat painuivat sukkeluksiin. Parin viikon päästä ne nostettiin pois liosta ja levitettiin aholle kuivumaan ja valkenemaan. Levityksen oltua maassa jonkun aikaa, saanut sadettakin, valennut ja kuivunut, koottiin pellavat kuvoiksi. Kuvot korjattiin katon alle varttumaan loukutusta. Syksyllä, kun kaikki ulkotyöt oli tehty; viljat korjattu, perunat ja juurikasvit kellarissa, alkoi pellavien puhdistus. Niitä ahdettiin saunan orsille ja lauteille aina niin paljon, minkä ehtisi yhtenä päivänä loukuttaa ja lipsuta. Sauna lämmitettiin kuumaksi (pellavien piti olla hyvin kuivia), että saatiin puhtaaksi luista. Loukussa oli viisi rautaa; kolme alapuolella ja kaksi yläpuolella kannessa, jolla hakattiin toisia rautoja vasten niin että "luut" särkyivät. Tämän jälkeen pijot lipsuttiin. Lipsussa oli vain yksi rauta. Lipsutessa pellava pehmeni ja pivoa puisteltaessa karisivat päistäreet pois. Lipsuamisen jälkeen pivot pantiin 25 pivon vihkoille varttumaan häkläämistä ja harjaamista. Häklä oli uusi keksintö pellavien puhdistamisessa. Se tuli kuvioihin joskus kaksikymmentäluvulla. Muistan, kun isäni teki meille häklän, jota sitten naapuritkin lainasivat. Häklässä oli kaksi puolta, tiheämpi ja harvempi. Häklä oli tehty pärekatonauloista, jotka oli viilattu suipoiksi ja teräviksi ja lyöty 60-70-senttisen laudan molempiin päihin erikoismenetelmän. Häklä kiinnitettiin penkkiin nauloilla ja työ sai alkaa. Häklän harvemmallalla puolella otettiin pahemmat tappurat ja tiheämmällä puolella toiseen kertaan, mikä oli jo pehmeämpää ja parempaa tavaraa, rohdinta. Nämä tappurat ja ruohkimet tehtiin kuontaloiksi, jotka olivat sitten jo valmiit kehrättäviksi. Jäljelle jäi siis pellavan paras osa, aivina. Aivinapivojakin harjattiin vielä villakartalla, joten pellavasta tuli kuin silkkiä, josta kehrättiin virpripimaa (suutarilankaa) ja ompeluripimaa. Sitä mikä lähti vielä villakarttaan harjattaessa kolmatta kertaa, sanottiin paatosteeksi. Kun pellavat oli käsitelty, laitettiin aivinat 50 pivon letille, josta sitten suollettiin kuontaloksi sitä mukaa kun kehrättiin.

Kehräminen aloitettiin tappuroista, joista kehrättiin posteihin, astia- ja käsipyöhykkeen loimet ja kuteet; ruohkimista housukoston loimet ja ennen vanhaan kuteetkin. Aivinat kehrättiin palttinaan eli paitakankaan loimiksi tai kuteiksi tai molemmiksi. Palttinaan käytettiin usein ostopumpulilankakudetta. "Kynttel kysy, Paaval panettel: onko rihmat riukusella, onko kankahat kehitty?" Joten kankaiden tarpeet piti olla ajoissa kehrätty, että päästiin kutomaan. Kun pellavakankaat, palttinat, kostot, piitsot ym saatiin kudotuksi,

otettiin ne pois tukilta, kasteltiin märäksi ja levitettiin keväthangelle valkenemaan aikanaan aijalle kuivamaan ja edelleen tuvan pöyvän päällä leipälapion varren ympärille pankottavaksi ja silenemään. Nyt kankaas oli valmista. Seuraava vaihe olikin postelien, pyyheliinojen, paitojen ja pöksyjen valmistaminen. Kyllä oli monta vaihetta ja sai olla ahkera, ennenkuin pellavaisen paidan päällensä puki. Olisi suotavaa, että nykyinen sukupolvi ajattelisi menneitten sukupolvien ja esiäitien työmäärää; kuinka puutteellisissa oloissa he elivät ja olivat varmasti tyytyväisempiä kuin nykyinen sukupolvi.

Lisäys: Oli vielä maalikoistakin pellavaa, jotka nyhtämisen ja ruohkaamisen jälkeen levitettiin suoraan aholle, jossa ne saivat olla useita viikkoja pehmenemässä. Maalikosesta tuli kauniin harmaata kuitua, joista kehrättiin pöytäliinojen ja sängynpeitteiden kuteita.

PIISKOISTA JA PIISKAN VARSISTA

"Kurkijoen piiskat ne lännessä läisky, siellä ne varsatkin vaihdettiin." Läiskyiväthän ne Kurkijoella tehdyt piiskat ympäri Suomea. jopa ulkomaita myöten. Piiskahan oli ennen hevoskaudella joka talon tallin naulassa. Olin kuullut sanottavan: mitä parempi hevonen, sen parempi piiska. Rummonsuon kylä taisi olla kuuluisin piiskojen tekijöistä ja markkinoinnista koko Kurkijoen pitäjässä. Rummonsuon enon (isän enon) Pekka Pajun talossa olivat naisetkin tehneet piiskan siimoja, tytär Eriikkakin, joka oli taitava muihinkin käden taitoihin. Kotikylässäni, laatusassa Lapinlahessa en ollut kuullut kenenkään tehneen piiskoja, kuten en "rehellistä vääryyttäkään", vemeleitä, joissakin taloissa ehkä kotitarpeiksi, mutta ei myytäväksi, paitsi ennen sotia naapuristoon muuttaneet Innaset. On hyvä asia, kun sitäkin vanhaa käsityöperinnettä ja ansiomuotoa, piiskan tekotapaa yritetään elvyttää nuorten sukupolvien nähtäväksi ja kuultavaksi, miten entisinä aikoina rahaa tienattiin. Raha oli kovan työn takana. Piiskan varsista minulla on jonkinlainen muistikuva. Sen piti olla sopivan paksuisesta kasvavasta tuomesta, ei mistään oksasta. Muistan kotona olleen piiskan varren päässä toisesta puusta sorvatun nupinkin. Antti-veljeni kertoi, että hänen ollessa vielä pikkupoika. tuli Rummonsuon eno kylään sisarvainajansa kotiin Lapinlahden Puputtiin, pyysi hän sisarensa pojan poikaa, Anttia, hakemaan metsästä piiskanvarsipuita, tuomisia keppejä, joita Puputin rantametsissä taisi olla enemmän kuin Rummonsuolla. Eno tietysti maksoi Antille hankintapalkan. Liekö ollut kappaleluvun mukaan vai urakkakauppa, ja oliko palkka markoissa vai penneissä. Joka tapauksessa ensimmäinen palkka itse omasta työstä

PUUAIJOISTA JA AIJAN PANOSTA (teosta)

Ennen sotia Karjalassa, kuten muuallakin Suomen maaseudulla käytettiin puuaitoja tilusten rajoilla ja peltojen ympärillä. Lähinnä muistelen kotini, Kurkijoen pitäjän Lapinlahden kylän Puputin tilan (tilan nimi: Jääskeläisen mäki) aitoja ja aitojen panoa. Karjaa: lehmiä, hevosia ja lampaista laidunnettiin metsälaitumilla, joten peltojen ympärillä täytyi olla aidat, etteivät nuo eläimet päässeet sotkemaan viljapeltoja.. Keväällä ennen karjan ulos laskemista käytiin tarkistamassa aidat ympäriinsä. Missä oli heikko kohta, se korjattiin, jos korjaamalla sai vielä pitävän, mutta huonompiin kohtiin täytyi tehdä uutta aita. Se oli huono talon pidon merkki, jos aijat oli päästetty joka kohdasta niin huonoiksi, että eläimet pääsivät viljapeltoihin. Kotonani ei ollut tai ei tarvittu paljon raja-aitoja, ainoastaan kahella rajalla ja nekään eivät olleet kovin pitkiä. Laatokka oli rajana useita kilometrejä, mutta olihan peltojen ympärillä aitoja sitä enemmän. Aijan panossa tai teossa, kuten kaikessa, oli työtä useammalle hengelle. Seipäät hakattiin ja terotettiin ja haavasta halottiin aijakset. "Haapane aijas ja katajaine seiväs on lujinta maalimas". Kyllähän petäjästäkin halottiin aijaksia, mutta muuta puuta ei aijaksina käytetty. Seipäät oli katajasta, kuten vihtaksetkin. Vihtaksien hautominen oli keskenkasvuisten poikien hommaa, miksi ei tietysti tyttöjenkin. Lahoista aijaksista tehtiin "lekko" (nuotio). Siinä vihtakset hGuvottiin notkeiksi niin että taipuivat seiväsparin ympäri kuin remmi. Seiväsparin väli oisko ollut metri tai ei sitäkään (oli paljon pidempi=kirjoittajan huomautus) Askelilla se kai mitattiin. Aijaksia oli varattu jo ennemmin, jotka sitten hevosella ja reellä ajettiin aijantekopaikalle, eihän joka paikassa ollut sopivaa aijaspuuta aijanpanon lähellä. Tosin kelpuutettiin aitaan vanhasta aijastakin purettuja kovia aijaksia. Aita tehtiin kolmen vihtaksen kanssa, siis joka seiväspariin kierrettiin kolme vihtasta aijaksiaen väliin. Aijakset pantiin särin suomukseen. Aina muutaman seiväsparin välein pantiin varokas eli tukiseiväs puolin ja toisin, joka kiinnitettiin ylimmäisellä vihtaksella, joten aijasta tuli erittäin vahva. Hyvin tehty aita kesti kymmeniä vuosia ja oli kaunis katsellakin.

REEN TEOSTA

Talvisin tehtiin kotona rekiä, niitä kun tarvittiin kolmelle ajettavalle hevoselle. Isäni teki eräinä talvina useampiakin rekiä, jopa vieraillekin. Hän teki reet viisikaplaisia. Jalakset haudottiin seuraavasti: Kun tuvan uuni oli lämmitetty ja siivottu, "havuttu", haudottiin jalas uunissa. Veistetyin jalaksen painettavan kohdan ympärille käärittiin märkä säkki ja sitten aikansa oltuaan uunissa, taivutettiin puusta tehtyyn muottiin. Peukalonpaksuisista tuomista, "kainalovitsoista", toinen pää käännettiin ensimmäisen kaplaan ympäri ja sitten "sepäpajuksi" ja sitten vielä varsinainen sepäpaju vahvistukseksi. Kaplaiden päälle laitettiin höylätty melko kapea puu, "kausta", jossa oli reiät kaplaita varten sekä kirveskolo. Jalaksien kiilaamisessa lovelliseen pölkkyyn pajuttamista varten täytyi olla tarkkana, että reestä tuli suora. Näitä em. pölkkyjä sanottiin "hevoiksi", joiden väli oli n.62 cm, joka oli silloinen "raideleveys". Kaikki reethän kulkivat lähes samoja raiteita pitkin. Vaikka kyseessä oli vain puureki, oli sen tekemisessä monta eri vaihetta ennenkuin reki oli valmis ulos vietäväksi. Laskujeni mukaan k.o. reessä oli 22 eri puosaa, jotka kaikki tehtiin erikseen yksitellen, koneita kun ei ollut sarjatyön tekemiseksi. Näihin edellä selostettuihin rekiin piti v. 1940 20-30 asteen pakkasessa evakkoon lähdettäessä sovittaa kaikki tarpeellinen mukaan otettava mikäli vain hevonen jaksoi vetää. Määränpää oli tuntematon. Tämän päivän maalaistalojen pojilla eikä työilläkään ole monella ehkä aavistustakaan yli 50 vuoden takaisista ajopeleistä eikä varsinkaan niiden valmistamisesta.. Löytyisiköhän vielä kurkijokelaisista työreen tekijää? Ikävällä muistelen lapsuusaikaani. Talvisin pakkas- ja pahansään aikaan ja iltapuhteina miehet nikkaroivat ja naiset tekivät käsitöitä, kehräsivät tai karstasivat. Lapset leikkivät "raatelivat" puhtailla lastuilla, laittelivat monenlaisia ristikoita. Kellään ei ollut yksinäistä eikä käynyt aika pitkäksi vanhoillakaan ihmisillä. Jokaiselle riitti askartelua ja mikä mukavinta, yhteisissä tiloissa - tuvassa.

RUISAHOS.

Ruis leikattiin sirpeillä ja sidottiin lyhteiksi, joista tehtiin kuhilaat. Ensin latvat taivuttaen tehtiin 4 jalkaa. Joka jalan päälle ja väliin lyhde sekä kaksi lyhdettä "hatuksi", Näin syntyi 14 lyhdettä käsittävä kuhilas. Kun nämä kuhilaat olivat kuivaneet pellolla, ajettiin ne hevosella ja reellä riihelle, jossa ahdettiin ahos. Kotonani oli niin tilava riihi, että sinne sopi yht'aikaa 25 kuhilasta kuivamaan. Ahtaminen aloitettiin riihen perältä. Vieritettiin ensin 3 parsiriukua vierekkäin, johon lyhteen ahdettiin pystyyn vierekkäin. Ahtaja seiso ahilaudalla ja toinen henkilö antoi lyhteen kerrallaan ahtajalle. Parsia ja ahilautaa siirrettiin sitä mukaa kun työ edistyi kohti ovea. Uunin kohdalle jätettiin tyhjä paikka parsille tulipalon vaaran takia. Riihtä lämmitettiin vähintään pari kertaa ennenkuin vilja oli rutikuivaa. Riihipuuna käytettiin yksinomaan lehtipuuta, tavallisesti leppää, ei missään tapauksessa pihkapuuta. Kun ahos oli tarpeeksi kuiva, pukeuduttiin aamulla aikaisin riihivaatteisiin "riihikoihin" ja aloitettiin varsinainen pölyinen, raskas pintityö. Haravalla pudotettiin sen verran lyhteitä alas, mitä lattialle ladottuna sopi. Kotonani oli tavallisesti 5 henkilöä pintihommassa. Kaksi paria pui riuskoilla ja yksi henkilö käänsi sen jälkeen lyhteet ja heitti katkotut siteet latvapäähän. Näin puitiin lyhteet molemmin puolin, jotta jyvät olisivat mahdollisimman tarkkaan irronneet. Tämä kääntelijä saattoi olla vaikkapa keskenkasvuinenkin. Lyhteen siteet katkottiin puukolla tai sirpillä. Kun lattiallinen oli puitu, puisteltiin oljet ja laitettiin kuvoille, joitten siteet oli tehtävä jo edellisenä iltana valmiiksi aamua varten. Ne tehtiin kosteista oljista sitomalla, solmeamalla yhteen latvoista ja vähän hierontamalla. Lyhteistä katkotut siteet myös puisteltiin haravalla ja pantiin kuvolle. Se oli rikkakupo. Sama toistettiin, kunnes parsilta oli pudotettu kaikki lyhteet ja puitu. Ja kun riihen peräseinä oli näkyvässä, sanottiin, että "murkina näkyy". Viimeksi "siivottiin" vielä lattialla olevia jyviä enemmistä tähkistä haravalla kiehattamalla niin, että tähkät saatiin pinnalle, josta ne varpaluudilla lakaistiin pois. Tätäkin toimitusta tehtiin useamman kerran. Tämän jälkeen lemetit kasattiin latukan oven pieleen kasalle. Nyt nostettiin tuultos-kone latukasta riihen puolelle ja ruvettiin massinoimaan. Yksi mätti viljaa tuuttiin, toinen kiersi konetta ja kolmas siirsi puhtaat viljat laudalla koneen leuan alta kauemmas kasalle. Kun viljat oli massinoitu, mitattiin rukiit sakkeihin 20 litran kapalla. Yhdestä ahoksesta tuli noin 4-5 hehtolitran puhdasta ruista. Viljasäkit vietiin eloaittaan ja olkija rikkakuvot sarraimeen. Riihen seinät nuohottiin märällä vastalla, laastiin lattia puhtaaksi. Ja niin oli riihi taas kunnossa seuraavaa ahosta varten. Pintimiehet (ja -naiset) kävivät saunassa kylpemässä ja pesemässä riihen pölyt pois. Tämän jälkeen lähdettiin päivän varsinaisiin töihin, lähinnä tietysti laitettiin uusi ahos riiheen.

SUORIEN RUISOLKIEEN ERILAISIA KÄYTTÖTAPOJA.

Riihessä riuskoilla puiduilla suorilla ruisoljilla oli maa laistaloissa monenlaista käyttöä. Ensinnäkin vanhaan aikaan täytettiin postelit suorilla ojilla, eli patjan täytteenä. Ja vielä varhaisempina aikoina tuotiin jouluksi olkia tuvan lattialle, joka saattoi kuvata sitä, että Jeesus-lapsi syntyi seimeen pahnoille. Suorista oljista saa myös monenlaisia joulukoristeita: tähtiä, himmeleitä, pukkeja ja monenmoista muuta, kun vain taitoa riitti..

Kattamiseen käytettiin myös suorja olkia. Vielä 20-luvulla katettiin meilläkin 2 isoa sarrainta ruisoljilla, mikä kuulemma oli kestävämpi kuin pärekatto ja kauniskin se oli, kun vain oli hyvin tehty. Myöskin tilapäiseen kattamiseen ja peittämiseen sekä alustaksi tarvittiin suorja olkia. Esimerkkinä voi mainita närtteiden, heinäpielesten, kaurakaappunoiden ja juurikasviaumojen pohjaksi ja katoksi sekä muihin tilapäisiin kylmältä ja kastumiselta suojattaviin paikkoihin. Tällöin oljet sidottiin latvoista yhteen, joten se levisi kuin kanan siivet. Sitä nimitettiin "hakkulaksi" ja se oli oivallinen kate vaikka perunakopareenkin päälle. Siteenä ruisolkia käytettiin myös, mm kupojen, pellavaroivaiden sitomiseen. Kauan sitten oli oljesta tehty köyttäkin. Kirkon kellotkin oli kuulemma nostettu kellotorniin olkinuoralla. (Liekö Olkinuora-sukunimikin saanut alkunsa olkinuoran tekijästä.) Ruisolkia käytettiin myös karjan rehun jatkeena appeen seassa isopyöräisellä käsin kierrettävällä ja jalalla poljettavalla silppukoneella silputtuna. Myös kuivikkeena, alasina, kassaralla pölkkyllä lyhyeksi hakattuna. Tuiki tarpeellinen oli ennen ko suora ruisolki, jota ei nykyisin enää mistään juuri saakaan, eikä se kelpaa juuri muuhun kuin poltettavaksi leikkuupuumurin jäljiltä.

Kummitädin muistolle ja hautajaisia perheessä

KUMMITÄDIN MUISTOLLE

Jälleen on piirretty risti pitkän ja vaiherikkaan elämän päätepisteeksi. Täti oli kai saanut jo synnyinlahjaksi harvinaislaatuisten luonteen; sopeutuvaisuuden ja vaatimattomuuden, jota hän elämänsä aikana paljon tarvitsi.

Tullessaan nuorikkona naapurikylästä apen ja anopin ja viiden veljeksensä lisäksi kahdeksanneksi perheen jäseneksi. Seitsemän vuoden kuluttua sai hän kälykseen ja työtoverikseen äitini. Muistan tädin usein sanoneen: -A myö elimmä yhes 22 vuotta Miinan kans, eikä huolint viel millokoa ajatella, et ruvetoa riitelemmä, aikoa ei riijelty.

Kuinka raskaita olivat nuo kaksi vuosikymmentä. Syntymiset ja kuolemiset eivät olleet harvinaisia vieraita. 12 lasta syntyi tänä aikana tässä perheyhdyskunnassa ja kahdeksan ihmistä, aikuisia ja lapsia korjasi Tuoni, tädiltäkin kaksi lasta ja miehen. Ja jälleen kaksi viimeistä vuosikymmentä: kotoa lähdöt, evakkotaipaleet, ainoan pojan menetys ja viimeksi pitkäaikainen jäytävä sairaus, sitoen viimeiset vuodet melkein liikuntakyvyttömäksi. Mutta aina hän oli kohtaloonsa tyytyväinen. Ei hän koskaan valitellut vaivojaan. Oli aina iloinen kun meni hänen luonaan käymään. En osannut aavistaa, että oli viimeinen hyvästijättö tädille viime syyskesällä. Nyt on täti poissa ja voi olla iloinen, että hän pääsi pois niin raskaista kärsimyksistä.

Kummitädin kaunis muisto tulee säilymään mielessäni elämäni ajan.

Katri, ristitytär

Kummini, Eerik-setäni emännän muistolle.

MIELENI MINUN TEKEVI AIVONI AJATTELEVI MUISTELEMAAN MENNEIDEN VUOSIKYMMENIEN TAPAHTUMIA

Kotiperheessäni Karjalassa. Viime vuonna (1997) joulukuun 3 päivänä vanhin veljistäni, Antti, sai yllättäen ijäisyyskutun.

81 vuotta takaperin (1916) tuona samana päivänä nukkui mummo (isän äiti) pois sekä kolmen kuukauden ikäinen pikkuveli, Johannes. Itse en tuosta ajasta paljon muista, olinhan silloin vasta 6-vuotias, mutta muistan äidin kertoneen, että vain 9 tuntia oli näiden kuolemantapausten väliä. Kuitenkin muistan joulukuisen hämärän hautajaispäivääamun. Sisäpihalla oli kaksi avointa arkkua, "kirstua". Toinen oli musta ja siinä oli mummo musta huivi päässä ja vieressä pienessä valkoisessa kirstussa oli pikkuveli. Siinä olivat matkaan lähtijät samasta kodista. En ymmärtänyt kuolemasta muuta, kuin mitä aikuiset sanoivat: mummo ja Johannes vietiin kirkon hautaan.

Elämän on jatkuttava eteenpäin kun takaisinpäin ei pääse, oli äidilläni tapana sanoa. Niin oli jatkuttava kotonani Puputissakin, vaikka kaksi perheen jäsentä oli yht'aikaa pois saatettu. Meitä lapsia jäi kolme. Itse olin 6-vuotias, Antti-veli toisella vuodella ja Erik-sedän tytär, Aini vuoden vanha, synt.3.12.1915. Ainin veli, Pekko oli jo toisilla kymmenillä.

Tuvassa oli iso ruokapöytä, jossa oli kaksi laatikkoa. Toisessa säilytettiin ruokailuvälineitä ja toisessa miesten tavaroita, nahkapaloja, pikilappu, naskaleita ym. Pienet lapset nostettiin usein ko. laatikon eteen istumaan, viihtymään, leikkimään eli "raatelemaan" (kuten ennen sanottiin) laatikon tavaroilla.

Kerran Antti oli ollut "raatelemassa" laatikon tavaroilla. Hän oli ottanut laatikosta nahkapalan ja naskalin, jolla tokotti nahkaa laatikon reunaa vasten. Joko isä tai äiti oli kysynyt: mitä sie tiet? johon Antti oli

sanonut tekevänsä "Naatekselle" (ei osannut sanoa:Johannekselle) kenkiä, ettei Naatekselta kylmä jalkoja kirkon hauvassa.

Kuinka ihmeellinen oli tuon vajaan kolmevuotiaan lapsen ajatusmaailma ja vastaus.

Tasan 81 vuotta oli kulunut tuosta edellä mainitusta tapahtumasta, kun silloinen pikkupoika saatettiin Jyväskylässä Seppälänkankaan hautausmaahan (20.12.97).

Kiitävi aika, vierivät vuodet

Jatkan vielä muistelustani joulukuisilla hautajaisilla: Kolmet, kotona Karjalassa joulukuussa pidetyt hautajaiset ovat nuo edellä mainitut mummon ja pikkuveljen hautajaiset v.1916. Joulukuun 12 pnä 1919 kuoli Erik-setä. Joitakin muistikuvia on sedästä ja hautajaisista on jäänyt mieleeni tavattoman kova pakkanen ja äiti kertoi, että kirstuntekijä oli tehnyt niin matalan kirstun alaosan, etteivät kannen reunat ylettyneet kiinniasti. Isäni kuoli marraskuun 30 pv 1927 ja hautajaiset olivat 12 pv joulukuuta. ja nyt siis Antti-veljen hautajaiset 20 pv joulukuuta 1997.

Vuosina 1912 -1927 kuoli kotonani Karjalassa 8 henkilöä ja vuosina 1910 - 1930 syntyi 12 lasta.

Suku tulee, toinen menee,
maa pysyy ennallaan
on laki, joka ei koskaan vanhene.

POUTASE TÄT.

Tyl täs mielehein käyvä kirjuttamoa iel mainitust tätist. Jos mie vähä ensi selostan häne juurijoa.

Heä ol syntynt Kurkjove Lapilahel, ommoa sukkuu Puputti, vuonna 1854. Sit heä ol joutunt naimisii Ihojärvel, vai lie heä olt Kankaskylleä. Myö ko oltii nuorii ja tät ol meitä ja leikkii ymmärtävä, ni myö kysyttii tätilt, et mite heä tul Poutase tuntemoa, ko Lapilaht ja Ihojärv ei olliet ehkies noapurkyllyi. No, tät sano, jot heä näk Poutase yhe ker Nenose pihal. Nenone ol siihe aikoa Puputi likimäine noapur. Poutane tul sitä perreä kysymä eli kosimoa, ja tät män sitä kyytii naimisii Ihojärvel. No, myö sit toas kysyttii, jot millos työ sit riijasitta, ko nii vähä aikoa olitta tunteniet. Ni tät vastas, jot eik häntä olt aikoa riijata, ko Poutane el neljäkymment vuotta.

Tät ol jeänt leskeks jo ammo aikojoa ja lapset männiet Amerikkaa. Heä jäi elämeä yksineä mäkkieh ja se tais tulla vähitelle vanhaks ja hataraks. Siit heä ol läkseimenä siel Ihojärvel ja Kankaskyläs talolois. Tät ol terve, suoraryhtine, vankka immeine. Heä ruukkas käyvä syksy-keyvväi entises kotonoa "oljamis". Tät sanoki ain ko tul ja toi rinkelii tuomisiks, et tytär se on isä koton ko kuninkas linnassoa.

Naiset, miu äitiin ja kummitättiin, setäemäntä, varustiit ain kinnaslankat tätil tulemaks, ko tät tul syysoljamii. Siit heä neulo kinnasneulal miehil kintoat talveks. Yhten syksyn tät ol toas tavallisel "oljamreissulloa" meil. Ol suntak oamu ja hämära. Syksy ol jo nii pitkäl, jot järves ol jeät kantavii. Äitiin ja kummitättiin olliit tavallisel oamutöil leäväs ja tät ol lapsii kans tuvas. Tätti pyrki aina oamusil ryvittämmeä ja heä sano, jot yskä on verestäin. Heä ruukkas ottoa "ettertärpättii" sokerpala peäl yskärohuks. Teä ettertärpäti sanottii ollie puhistettuu tärpättii. Se ol kahe-kolmekymmenä ramma putelis.

Siel koapis ol muitaki samalaisii putelloi, joukos miu silmätippaputel. Miul ko ol enne kouluikkeä silmät kipijät, ni isä käytti Viipuris silmäleäkäris. Se ol sellasta rohtuu, et se tek silmä mustuaise suureks, niet silmil ei vähheä aikoa näht oikei mitteä. Niihä sit sinäki suntak oamun tät otti yskärohtuu. Äit ja tät ko tultii leäväst, Poutase tät sano, niet kahtokoas naiset, ei taint sattuu oikiis putelist se miu yskärohtuin. Ja niihä siin ol käynt, et tät ol tiputtant sokerpala peäl niitä miu silmätippoain.

No oleha vait, elä virka mitteä. Silmätipat olliitki nii tehosi, et tät tul humaloo, ei peäst uloskoa ko kahe henke pit taluttoa. Tät voa nauro ja hoasto mukavii.

Siit ajateltii, et pitteä männä leäkärilt kysymä, et onks teä silmätippahumala kui vuorallista. Serkkuin Pekko läks potkukelkal lopottii, ko ol iha kierä jeä. Leäkär ol sanont, et kyl heä siint selkijä ilma mitteä, niiku sit selkiskii iltoa männes. 'Eikä olt mitteä rapuloakoa toisen päivän, niinko viinast kuuluu oleva. Se ol huuvista humaloo.

Tätki peäs leppeämeä oma pitäjä hautuumoaha vuotta enne talvsottoa. Ei tarvint tätin nähä enneä evakkomatka ankeuksii.

VUOTUINEN TÖIDEN AIKATAULU MAALAISTALOSSA.

Lähinnä muistelen syntymä- ja lapsuuskotini työrytmiä Kurkijoen Lapinlahdella Puputissa, Jääskeläisenmäen tilalla no: 29 1920-1930-luvuilta. Talvella, tammikuussa, jolloin melkein aina oli kovat pakkaset ja lumipyryt, "nivatoksia" aijan seipäihen tasalla. Kovina pakkas- ja pahasääpäivinä eivät miehetkään lähteneet hevosajoihin, vaan nikkaroivat tuvassa. Isä teki työrekiä, useitakin, naapureillekin. Serkku-Pekko nikkaroi sila-aisoja ja teki saanreenkin, eli pyhärein. Tehtiin sontakoikkia, heinähäkkiä, reen aisoja, korjailtiin rikki menneitä ajoneuvoja ja hevosvaljaita ym. Ei tunnettu sellaista sanontaa kuin: "vapaa-ajan ongelma". Naiset tietysti hoisivat karjan: lehmät, lampaat, sijat ja siinä sivussa lapset sekä muun tupahuushollin. Kehräsivät villat kevätpuolella kudottavien sänky-, alus- ja päällysvaatekankaiden tarpeet. Miehet ajoivat talviajoja: savettiin soita viisi -kuusi hehtaaria, ajettiin hiekkaa tieosuuksille Ohtalahenpohjasta. Rummonsuolta ja Tiilkuusta ajettiin heinät ja kaurat. Nämä maakappaleet olivat kauempana varsinaisesta kotitilasta. Lantaa ajettiin navetasta useampaan kertaan talvessa, oli myllyreissut, rehun ajo karjalle, jäiden nosto kevättalvella, rankojen ajo polttopuuksi seuraavaa vuotta varten, riihialoiksi pihkatonta puuta, kuten leppää tai muuta lehtipuuta. Ainakin kerran muistini aikana myytiin tukkipuita, halkoja ehkä useammin. Rahdin ajoakin oli joskus vieraassa metsässä. Vielä viimeisillä kevätaamukylmillä tehtiin viimeisiä ajoja ennen rekikelin loppumista. Naiset kutoivat kankaat kevätpuolella; sarssit miehille ja naisille palttinat, kostot, piitsot ym. Sänky- ja alusvaatteet ommeltiin itse. Sarssikankaille, joista tehtiin miehille ja naisille. päällysvaatteita, kutsuttiin räätäli niitä tekemään, kuten suutari syksyllä kenkiä tekemään. Ajokelien loputtua oli kesähalkojen teko vuorossa talvella ajetuista rankoista. Sitten keväällä mulloksien jo vähän kuivuossa, levitettiin toukomaille ajetuslantatunkiot ja edelleen sitä mukaa kun maat kuivuivat, alettiin hankmota maita kylvökuntoon, alkoi "touvon pano". Peruna ja juurikasvit laitettiin viimeisimpinä maahan, pellava kaikista myöhempään tuomen jo kukkiessa. Ennen touon tekoa otettiin kellarista siemenperunat itämään riiheen. Kun toukotyöt oli saatu tehdyksi, korjailivat miehet aitoja ja pantiin uutta aitaa missä vanhasta ei enää ollut korjattavaa. Siivottiin metsästä talvella kaadettujen puiden oksat ja latvukset röykkyihin. Naisilla oli jo kankaat kudotut ja kankaspuut pois tuvasta. Alettiin kevätsiivoukset. Otettiin tuplat eli toiset lasit pois. Tupa tuli ikäänkuin avarammaksi ja tietysti valoisammaksi. Pestiin tuvan matto (sisäkatto) ja seinät, siivottiin ja pestiin aitat, sauna, kellari ym. Lehmät laskettiin metsään kesäkuun alussa, kymmenennen päivän tienoilla. Lehmien uloslaskupäivä olikin suuritapaus. Voi sitä kellojen helinää, kun joka lehmällä oli kello kaulassa ja päästettiin vapaaksi talven vankeudesta. Ei ne malttaneet ensimmäisenä päivänä paljon ruohoa syödä, vaan juoksivat ympäri metsää. Kun kevät eteni ja ilmat lämpenivät, kiskottiin parkkia. Parkkivihkot kuivatettiin seinävierillä. Kun ne olivat rutukuivia, lastattiin veneeseen ja souvettiin lopettiin nahkatehtaalle myytäväksi. Saatiin joku kymppi rahaa, millä ostettiin retonkia leninkiksi ja pojille tyykkiä pyhäpaijoiksi. Ennen juhannusta tehtiin kesantotyöt. Ajettiin lanta karjasuojista kesantopellolle, levitettiin ja kynnettiin. Juhannuksen jälkeen tehtiin kylpyvastat ja lampaille talven varalle vihkoja lepistä. Niin lähestyttiinkin jo heinäntekoaikaa. Miehet kunnostivat vielä heinäntekovälineitä, haravia, viikatteita, hangon varsia ja tekivät uusia heinäseipäitä. Heinänteon jälkeen valmistui ruis leikattavaksi. Se leikattiin sirpillä ja tehtiin kuhilaille, joihin laitettiin neljätoista lyhettä: jalka jalan päälle ja joka väliin ja kaksi hattulyhettä. Ohra valmistui rukiin leikkuun jälkeen ja pellava nyhettiin samoihin aikoihin. Rukiin kylvöaika oli elokuun 20. päivän tienoilla, Maunon ja Samulin päivän aikoihin. Ruis kylvettiin, mikäli mahdollista, uutisella. Sanontahan kuului: uutista ei pie säkkii säästää. Rukiit puitiin riihessä riuskoilla. Jos oli aikainen kesä ja syksy, saatiin rukiit puitua suoraan kuhilailta, ettei tarvinnut tehdä nartteita. Viimeisenä valmistuivat leikattavaksi kauratkin, jotka leikattiin lyhteille kuten muutkin viljat. Perunan kaivo ja juurikasvien otto olivat niitä viimiesimpiä korjuutöitä. Otettiin jossain välissä lehmätkin läävään. Tarkkaa päivämäärää ei ollut, vaan se riippui ilmoista ja syömisistä ulkona. Syyshommista oli jäljellä enää syyskynnöt ja ojankaivuut. Sanontahan kuului: Mikkona pitteä olla perunat kuopas ja naiset tuvass. Ulkotöiden loputtua Oli naisilla pellavien loukutus ja puhdistaminen kehruukuntoon.

Myöhään syksyllä ennen lumen satamista räykettiin polttopuita metsästä. Kalastustakin harjoitettiin vähän kotitarpeiksi, kun ranta oli niin lähellä.. Keväällä jäiden lähdettyä hauet tuli kutemaan kotilahdelle rantakaisliikkoon ja ojansuuhun. Haukia pyyvettiin rantarysillä ja saikin aika vonkaleita. Kesällä kalastettiin verkoilla ja onkittiin sättäonkella. Tämä onkittaminen oli paremminkin pienten poikien hommia. Souvettiin tai huovattiin uistinta syksyisin. Pimeinä tyyninä iltoina käytiin tuulaalla "tuulastamassa".

Syksyllä pojat kalastivat myös pitkällä siimalla kauempana selillä, lähempänä Kurkiniemeä. Saaliina matikoita , joskus runsaastikin. Näissä touhuissa ja töissä vuosi alkaakin olla loppuillaan. On lähdettävä uudelle kierrokselle, samanlaiseen työjärjestykseen .

Murresanoja Kurkijoelta

Ahavoittaa	kuivata suolakalaa
Ahelmus	lumikinos
Aherikko	sorainen ja kivinen maalaji
Ahilauta	lauta, josta ahtaaaja ylti lyhteet parsille
Ahos	riihen parsille ahdetut lyhteet
Ahtaija	mennä pieneen tilaan
Aijaija	mennä vähän joka paikkaan, tunkeija
Aijas	pitkittäin halkaistu puu lapeaidassa
Aika-immeine	täysikasvuinen ihminen
Ainone ahava	kovaa menoa
Aitimus	eläin, joka ei pysynyt aitauksessa
Aivina	tappuroista puhtaaksi puhdistettu pellava
Ajella	kaulita piiraskakkaroita
Akkiloija	varjella
Ako	ehkä, ehkäpä
Alassui	ylösalaisin
Alast, alaset	naisen paidan ala-osa piitsosta
Allas	sian kaukalo
Alme	lapamato
Alpakka	kangaslaatu
Ammo-aikojoa	kauan sitten
Ampoar	varastohuone
Apa-leipä	palkolliselle annettu leipä vapaa-ajaksi
Ape	ruumenista ja silpuista kostutettu elänrehu
Apinoittoa	matkia
Aprakat	veronmaksu papille luontaistuotteina
Aprikoija	Ajatella tarkoin
Arentilainen	vuokralainen
Armoton	orvoksi jäänyt
Arssinoija	arvostella
Artteli	sakki, joukko
Auskava	avokätinen, antelias
Avessuoni	huutokauppa
Avitto	auttaa
Ehättäijä	keritä, mennä kiireesti
Eisteä	lisätä, suurentaa
Elo-oma	eläin, jota ei panna teuraaksi
Emantoija	pitää huushollia
Emintimä	äitipuoli
Enne muino	kauan sitten
Enskotella	sopeutumaton, hangoitella vastaan
Entrata	suunnitella
Epatsu	pahasisuinen
Eppoittoa	peruuttaa
Ete kehate	laiskasti, huolimattomasti
Etehine	hyvä hevonen
Etosa	nokkela, viisas

Etterterpetti	puhdistettu tärpätti
Euvoitella	antaa ymmärtää kautta rantain
Evukset	eläinten rehut, syötävät
Evuttoa	hyödyttää
Eärestvieri	laidasta laitaan, ei valikoida
Eärijäine	liika loimi kankaassa
Hairahtua	erehtyä
Hairinko	erehdys, virhe
Hairinko	erehdys
Hajalline	rikkinäinen
Hajalloa	hujan hajan, tavarat levällään,
Hakkula	suorista ruisoljista tehty kate
Haksahtoa	erehtyä
Hamutat	länkien toppaukset
Hankura	iso, pitkäjalkainen
Hantuukki	pyyheliina
Hapras	hauras, mureneva
Harakoija	hyppiä yli hajareisin
Haristoa	nähdä huonosti
Hattauttoa	tukistaa
Havuta	luutia tuhkat uunista
Hekkeä	siinä on, ottakaa
Hemesti	naisseuralainen
Hempoa	ontuu
Hervottoa	väsyttää
Hetas	hyväsydäminen, kohtelias
Hirvii	uskaltaa
Hirvitteä	pelottaa
Hitunaine	ohueksi kulunut vaate
Hiuvota	sulaa, sulattaa
Hivut	perunankuoret
Hoahattoa	mennä kiireesti
Hohkiet	yritykset, meiningit
Holakka	haalea
Holostoi	maaton, irtolainen, koditon
Honska	leikkipuhe, huumori
Hori	koi
Huimenis	hoivissa, keralla
Hukel	levoton. ei ole kauan paikoillaan
Hulentka	väljä vaatekappale
Hulhaval	"joron jäljillä" maailman harteilla
Hulpilo	kankaan reuna
Huohla	männyn kyljessä tervaskolo
Huohtoa	huokuu lämmintä
Huokoittoa	hengästyttää
Hupa	heikko, huonokuntoinen
Hupeloittoa	vähän huono olo
Hurakka	pelottava olo
Hursti	rohdinkankaasta tehty iso vaate
Hyrri	vedensekainen piimä

Hyyhmä	lumisohjo
Hyymistellä	viluissaan tai peloissaan
Hyyppii	huuhkaja
Hyyrätä	vuokrata
Häileä	heilua
Härilleä	lehmän kiima
Härkin	männyn latvasta tehty sekoitin
HöIvätä	voidella
Hönttö	vähä-älyinen, narrattava
Höperehteä	puhua perättömiä
HöpIä	hauras, kestämatön
Höpsytellä	puistella, tuulettaa
Hörtyy	paljon monenlaista tavaraa
Hötäkkä	kiire
Hötäkkä	kova kiire
Iest silmi	hyvä edestä, paha takaa
Ikraija	nuorten ilonpitoa, nauramista
Iletteä	hävettää
Ilka	kuje
Ilkii	häpeä
Ilkkuu	iloita toisen vahingosta, ivata
Ilkosilloa	alasti
Ilvietö	ilkeä, hävytön
Imisä	naaras
Isäntimä	isäpuoli
Itujauhot	ruismaltaat
Jakku	nojaton istuin
Jeäpuras	jääpuikko
Joakker	ankkuri
Jukura	itsepäinen
Juleta	rohjeta
Juohe	veteen tehty aita
Jurikka	tottelematon
Jurrittoa	olla puhumatta, vihoissaan
Jurtoavel	itsepäinen
Juska	savupelti
Jussikko	luonnonheinä
Just senko	juuri äsken
Jututa	käydä kärkeä
Juuma	Äkkisyväne järvessä tai lammessa
Juustamaito	juuri poikineen lehmän ensimmäinen maito
Jykkii	painava
Jälttää	raastaa veitsellä esim.lantusta raastetta
Jären	kovin, varsinkaan
Järetö	tottelematon
Järkineä	heti
K.irassi	Paloöljy
Kakkara	ohut leivonnainen
Kalenat	juhlit
Kalhemmittai	kautta rantain

Kalkkerehtoa	olla tiellä, jaloiasa
Kaltata	jynssätä
Kamakka	pelottava
Kamareis	olla kunnossa
Kammihta	vastapari
Kamproatti	seuralainen, toveri
Kamsrootti	seuralainen
Kanneluut	lapaluut
Kapana	jäälohkare
Kapelus	puute
Kapli	kaksikädensijainen kolomarauta
Kapusta	puukauha
Kare	vaahtopäinen aalto
Karkattoa	jokin asia painaa mieltä
Karotti	pitkulainen emaliastia
Karsinoituu	ravistuu
Kartsakka	raaka, kylmä ilma
Karve	kiven päällä kasvava jäkälä
Kasattunt	kuivunut leivän kannikka
Kassara	havukirves, vesuri
Kastar	rukiin seassa kasvava hukkavilja
Kaulailla	halata
Kaulata	silittää pyykkiä palikoilla
Kausta	työreen pajujen ja kaplaiden päällä oleva puu
Kavata	varo, muista se
Kavattoa	katsoa perään totella
Kellur	kellokaula lammas
Kenkki	lahja
Kenkätä	antaa ilmaiseksi
Kennäs	kumpu, kumpare
Ketros	nilkka
Ketterä	sukkelaliikkeinen
Ketteä	nylkeä
Ketturehtoa	pyöriä maassa, piehtaroida
Kevopelatos	linnunpelätin
Kiehitteä	selvitellä roskia näkyviin
Kierä	lumeton jää
Kiessit	pyhäkärryt
Kiirat	seinäkellon painot
Kilikal	yhdessä kasassa
Kinnerkoukku	polvitaive
Kipakka	äksyluonteinen
Kirstu	ruumis- tai kapiroarkku
Kitajoat	esim.lapset kinastelevat
Kivisteä	särkee
Kivotella	houkutella
Kivuloine	sairaloinen
Koappera	pirteä, reipas vanha ihminen
Koappuna	kauralyhteistä koottu pieni keko pellolle
Koarittoa	valittaa

Koarto	vyyhden osa
Koasku	tarina
Koassa	ohraryyneistä keitetty ruoka
Kohastie	suoraan, oikopolku
Kohma	vaahto
Koht'silleä	kohta
Koikat	pyöreäpohjainen laatikko reen pajujen päällä
Kolkka	nurkka
Kontrahti	kauppasopimus
Kontu	maatila
Kopelo	kömpelö
Koppineula	hakaneula
Kopra	koura
Kopsa	tuohesta tai puusta tehty suola-astia
Korstien	savupiippu
Kortata	kurkottaa
Korventoa	polttaa sian ruhosta harjakset
Kosahtoa	säikähtää
Kossi	salvettu isosika
Koste	paikka, johon ei tuuli käynyt
Kotvia	varttua, odottaa
Kousikka	vesikauha
Kousikka	vesikauha
Kovertti	kirjekuori
Kukertoa	teeret soitimella
Kukkopeä	ääriään myöten täynnä
Kukuttoa	syöttää palloa pallopelissä
Kulakka	nyrkki
Kulassi	matkamyyjä, mustapörssi
Kulkku	kaula, kurkku
Kullaija	käydä kyläilemässä
Kuohane	varjo
Kuohar	salvaja
Kurnoal	separoitu maito
Kurohkatappi	parireen alustan kiinnitykseen
Kurvihtat	teerenpilkut, kesakot
Kuvalline	kunnollinen
Kynneppeä	kyynärnivel
Kyntelöitteä	kylmettyneiden käsien tai jalkojen polte
Kyty	morsiamelle sulhasensa veli
Känä	kauna, vihamielisyys
Köijätä	kuljettaa
Könkät	hevosen tai lehmän takapolvet
Könttä	iso pala
Lahantka	korkeajalkainen pyykinpesuastia
Lahhii	pehmeä, miellyttävä iholle
Lainota	niellä
Lakkoatti	asiapaperi
Laklattoa	puhuu paljon
Lamota	sortua

Lasku	puusta tehty astia, leili
Latukka	riihen kupeessa ruumensuoja
Lautsii	tuvan sillan alusta
Lautsii	tuvan sillan alla oleva kylmä säilytyspaikka
Lavus	nuotan yläpaulan koho
Lehahtoa	esim.lintu lentoon
Leikit	tanssit
Lekettä	paljon monenlaista tavaraa
Lekkerehteä	olla tekemättä mitään
Lekko	nuotio
Lella	kiltti
Leuka	ikkunalauta,
Leve	villasta karstattu suikale kehrättäväksi
Leävä	navetta
Liehtar	tien näyttäjä, opas
Liehvinä	ensimmäinen lampaasta keritty villa
Liekku	keinu
Lientelehteä	pilveilee,sadetta enteilevä
Liepakka	hautovan kuuma, ukkosta ennustava ilma
Lietsu	poissa kotoa,kulkemassa
Lietsu	olla pois kotoa
Lievä	langassa kierän vastakohta
Liikata	ontua
Liipata	teroittaa veista nahkaremmiin
Liiri	katajanmarjoista valmistettu juoma
Liistiet	alusta reen pajujen päällä
Liitta	hella
Linkku	puusta tehty oven salpa
Lipsu	pellavalihta
Liri	pissa
Lissoa	survoa
Litkat	kaupantekijäiset
Litvinki	tili
Liuvaija	käydä yhtä mittaa
Loahata	teurastaa
Loarata	valella vedellä
Lokata	kyniä kana tai lintu
Loma	rautakanki
Lonkalloa	raollaan
Lopotti	kauppapaikka, kirkonkylä
Lotnikka	kirvesmies
Louta	laatikko
Lovehtii	puhuu palturia
Luhti	navetan tai tallin vintti
Luiskata	terottaa viikatetta
Luisteluo	särkyä, jomotusta "luissa"
Luokkuija	irtautua, erota
Luukka	aura
Lyyssi	miesten pusero
Lyyvä liekoa	epäröidä

Lähettäjä	mennä äkisti, suinpäin
Läksei	vieraissa nurkissa asuja
Läksijäist	juhlat morsiamelle miehelään lähtiessä
Lämpsä	pieni pala
Lärpätteä	juoruilla
Läylöi	tekee pahaa
Maho	ei tiine, ei kantava
Maiva	syöttikala koukussa
Majokas	jukuri (esim.eläin)
Malkki	emaliastia
Mallikka	palaneessa ihossa rakkula
Manata	haastaa käräjiin
Manerkka	pieni peltinen maitoastia
Marajoa	olla tyytymätön
Marikko	hyvä marjapaikka
Marjaskarhu	vihainen, pelottava ihminen
Massinoija	puhdistaa jyvät ruumenista koneella
Matlakka	viekas, lipevä ihminen
Matto	välikatto
Mauruta	kerjätä, anella
Mer'aijjuu	hylkeen rasvaa
Metka	mukava, kiva
Metla	varsiluuta
Meä tiijä	kenties, mene ja tiedä
Meähnä	mäti, kutu
Mirna	säyseä, hyväluontoinen
Moanitella	suostutella
Moasi	kärrin akselin rasva
Moaster	hyvä tekemään esim.käsitöitä
Moatka	iso rysä
Moikka	piipun öljy
Mojottoa	laulaa pitkäveteisesti
Morkata	moittia
Moska	tyhmä, tomppeli
Most-puit	ehkäpä
Muhka	kuhmu
Muhotella	hymyillä
Mukki	korvallinen juoma-astia
Murkina	aamiainen
Murtai	eläin poikii ennen aikojaan
Murtiekkaine	neliniitinen kangas
Mutka	käsi­käyttöinen pintiväline
Muurehtuu	puutuu, tulee tunnottomaksi
Mynninki	pöllitupakan puinen jatke, hulkki
Mynster	kaava, malli
Myrtyy	maito hapantuu, pilaantuu
Myynit	morsiamen myötäjäiset
Myyskyt	tavarat
Myyvitteä	auttaa menemään
Myötämöisi	lopullisesti

Mähehtynt	lahonnut, haurastunut
Män mätteähe	kuoli pois
Märkä	mätä
Märkänyö	lahoa
Naju	äly, ymmärrys
Nakoma	tuttava, hyvä ystävä
Nakottoa	istua nätisti
Naperkka	pieni marjakori
Natsaiju	kaupantekijäinen
Nehti	puhdistamaton tärpätti
Neitti	vihityn naisen musta verkkopäähine
Neveskä	miniä
Neävelit	miesten poskiparta, pulisongit
Neävelit	poskiparta
Nieklijäine	ampiainen
Nieta	mustaharjainen ruskea hevonen
Niipastuu	loukkaantuu
Niipotniekka	arvaamaton ihminen tai eläin
Nikkari	puuseppä
Nilkinäinen	höyhenetön, karvaton
Niplakka	limainen, liukas
Nirama	pieni puro
Nirikkannoa	vieri vieressä, tiheänä
Niukahtoa	venähtää
Niuvoi	sitaa yhteen
Nivatos	lumikinos, nietos
Niverä	visa (koivu, pahka, niska)
Noalikoija	pilkata, ivata
Noasti	siisti, hyvin pukeutunut
Nohova	nöyrä (tekemään ja lähtemään)
Nokulaine	nokkonen
Nori	lehmän utarevika
Norri	toti, alkoholisekoitus
Nujuta	telmiä, peuhata
Nukkavieru	väsyneen, kuluneen näköinen
Nuljahtoa	lähteä pois paikaltaan
Nuuruu	sairastaa, sairaaloinen
Nuuvemiehet	morsiamen saattajat sulhasen kotiin
Nyrhi	pieni tylsä kirves
Nyykälleä	kallellaan
Nyöry	ryppy
Näivettyä	kuihtua
Näkysä	riittoisa, piisaava
Näköpeät	poskipäät, posket
Näkösä	näyttävä
Nännä	lehmän vedin, tissi
Näpykkä	näppylä
Näre	kuusipuu
Närte	ulos varastoidut viljalyhteet
Näskämäisilleä	istuu kyynärpäät pöydällä

Nästyykki	nenäliina
Oaluva	lakoviljan kasvanut vihanta vilja
Ohimovika	nivustyrä
Ohta	rakennuksen pääty
Ohto	isokokoinen olento
Oistare	suuri ja uljas
Ojakaine	mustaherukkapensas
Okkula	vähän tottelematon
Oljamissa olo	olla vierailulla pari viikkoa
Opissoija	komentaa
Opotta	aidattu metsä- tai peltoalue
Oppimassa käynti	käydä hakemassa kylään
Orehka	entisajan leivonnainen
Orsikot	morsiamelle varatut vaatetavarat
Ortel	järjestys, komento
Pahna	sikolätti
Pahnapohjimaine	viimeksi syntynyt
Pajokka	annos
Pakra	keksi, puoshaka
Panka	korin tai ämpärin sankka
Pankko	kangaspakka ja uuninpankko
Panneija	johonkin asiaan tai pyhävaatteisiin
Pantka	tiivis pötkö, esim.sikuripötkö
Papurikko	täplikäs hevonen
Parhuta	soittaa suuta, olla aina äänessä
Parissikka	osto- ja myyntimies
Partti	parvi (kaloja ym)
Patasaksa	saviastioita myyvä kulkukauppias
Patokka	ohut pitkä keppi
Pehko	pensas
Peijuon	konstikas, konstaileva
Peitto	piilo
Pekurek	yhden hengen ajoreki
Pemistellä	koristella
Peretniekka	nuottaesiliina
Perota	kengän päällinen
Pertsu	turmio, pahatapainen
Pesorkka	syvennys uunin kupeessa
Pettäjäist	vasta kirnuttua voita
Pieji	kankaan leveys
Pieles	heinistä ulos tehty auma
Pileke	hellahalko
Pillautuu	pahenee, mätänee, homehtuu, happanee
Pinnar	kankaan pingoitin
Pirlaita	täysinäinen, piripintainen
Pistelöitettä	harmittaa
Pitskit	tulitikut
Poahtoa	suksien tervaus avotulella
Poametti	järki, tolkku
Poapo	lapsenpäästäjä, kättilö

Poaruta	torua, moittia
Pojintima	poikapuoli
Pola	väliaikainen makuupaikka
Polsa	kahdella kädellä kierrettävä seingpora
Polti-ora	suippopäinen kuumennettava rauta
Porstuu	ulkoeteinen
Posa	rahalompakko
Posero	hankala työ, homma
Postel	patia
Potloskoa	laittaa vahviketta, tallaa
Potslojoks	mennä koko kehon varaan, loikomaan
Poukku	pyykinpesu
Povota	hevosen kiinnilaittoriimu tai nuora
Puhkupäittäi	toisin ajoin, ajoittain
Puhuva (hevonen)	keuhkovikainen hevonen
Puistoa	pyytää
Pulvana	kankaasta tehty houkutuslintu
Puo1päine	päivällinen
Purlakka	maansa myynyt mies
Purrikka	iso vasikka, raavas
Purtsa	perunanuija
Purtsukka	ahdas tila
Puukkoi-peäkköi	mennä ilmoittamatta, yllättäen
Puuska	lesken taloon mennyt kotivävyksi
Pyristäijä	piristyä
Pyryperreä	joutuin, sukkelaan
Pärmäntti	sanasota
Pärskytteä	roiskia vettä
Päte mitteä	ei paljon mitään
Pätemätö	mitääntekemätön
Pönkä	tuki
Pörpähteä	kuolla, heittää henki
Pössi	maha, vatsa
Rahvas	kansa
Rainta	lypsyämpäri
Raks	napinläpi
Raksukka	lenkki
Rammettuu	Puutua, tulla rammaksi
Rampkat	ikkunan pokat
Ramppi	haka
Ramu	huonokuntoinen
Rannikkoat	kalvosimet
Ranssi	uunin kuvun reuna; sepele
Ranstakka	pitkä vihta
Rantii	pieni rantanuotta
Rapelehtoa	tehdä kiireesti, liikkua rivakasti
Raslata	harsia
Ratti	suppilo
Ravi	rako uunin ja seinän välissä
Rehmeä	kahlata hangessa, ryteikössä

Reikäjakku	reiällinen jakkara, lapset opetettiin sen avulla
Reimi	marjasoppa
Reistailuo	esim.kone ei kestä kunnossa
Rekkoi	miesten pukukangas
Rellesteä	elää kuin viimeistä päivää
Remel	nahkahihna
Rempsii	rehvakas, leventelijä
Reppänä	savuluukku riihessä ja saunassa
Reslat	levikkeet työreen päällä
Retale	huono, mitään sanomaton
Retinki	lasku, laskelma
Reuhkana	olla rikki,särkynyt
Reähkä	ihottuma, karsta, rivo ihminen
Riehtilä	paistinpannu
Riehtiläs	liian vilkas, "ylenannettu" kävelemään
Riesa	vastus
Rieska	rikotuista ohraryyneistä rasvan kanssa uunissa haudutettu puuro
Rieskamaito	vasta lypsetty maito
Rihveli	kynä, millä kirjoitettiin kivitaluun
Riipassi	järki, tolkku
Riipassi	järki, tolkku
Riplattoa	roikkuu huonoissa kantimissa
Ripsut	hapsut
Riski	kiltti, tottelevainen
Rissentkat	miesten pyhäkengät, patinit
Ristikkoine	ruudullinen
Rist'äit	sylikummi
Riuska	puintiväline riihessä puitaessa
Rivit	rohtuma hevosen jalan vuohisessa
Rivitä	tilkitä
Roamakka	nopealiikkeinen
Roasoa	(monta)kertaa
Roassala	vene, jolla vietiin kalat elävinä Pietariin
Roatelu	lasten leikit
Roatoa	tehdä työtä
Roatossi	lämpömittari
Rohtu	lääke
Rokuli	vapaapäivä
Rokuto	hävytön
Romahko	vahinko
Rossi	rintaneula
Rostoi	huonotekoinen
Rotinat	viemiset vastasyntyttäneelle
Ruja	roska
Runelehtoa	mennä vähän joka paikkaan
Runtukka	luukku lattiassa
Runtukkaniikka	ruudullinen kangas
Ruohkata	irroittaa syltyt(siemenkodat)pellavasta
Ruohopäine	vihreä, vihertävä
Ruokkia	perata kaloja

Ruotilaine	taloon myyty köyhä
Ruppiima	ruokaväli
Rutajoa	murtumisääni, esim. heikko jää murtuu
Rynteät	rinta, rinnukset
Ryvitteä	yskittää
Ryykiä	hevonen satuttaa jalkansa juostessa
Ryykäijä	lähteä väkisin, nopeasti
Ryysteä	juoda kuuluvasti
Ryytmoa	puutarha
Ryöhtymä	rohtuma, ihottuma
Ryövellä	liata
Räksylleä	sian kiima
Räkötteä	aurinko paistaa kuumasti
Rännäijä	tunkeutua, rynnätä
Rännäl	kahvinpaahdin
Räntty	heikko, heiveröinen
Räntty	vähäpätöinen
Röijy	pusero
Rökelteä	kirjoittaa epäselvästi, sotkea
Rökälehteä	kulkea huonoissa vaatteissa
Röykky	esim.pitkistä Wila 21 akasattu
Sakar sorm	pikkusormi
Sakara	aisan pää, johon rahe oli kiinnitetty
Sakata	moittia
Saksa	kauppamies
Salkka	kademieli, kateellinen
Salvo	viljalaari
Sapiloat	heinien pitkät kantoseipäät
Sapiskoa	moitetta, torumista
Sarra	laudoista tehty heinäsuoja
Sarssi	puolivillainen, kotikutoinen vaate
Sarsuta	kulkea peräkkäin
Sarven	lonkkanivel
Sasu	rusto
Satka	elävien kalojen säilytysrakennelma
Saverikko	aisan perärauta
Seksi	keksi
Selti	silli
Selvä	etevä
Sermi	reessä ja kärryissä edessä oleva suojus
Sertinki	puuvillakangas
Setakka	olla vieraassa kyydissä kaverina
Seve	katon räystääs
Seärys	housun lahje
Seässynät	yksityisiä pikkutavaroita
Siera	kovasin
Siestyttelleijä	jäähytellä
Sihkura	likinäköinen
Siityy	lämpö tasaantuu (saunassa)
Sikane	heinistä tehty kasa pellolle

Silakka	suolakala
Silat	pyhävaljaat
Silentka	miesten liivi
Sipposa	nirso, ei kaikki kelpaa
Sirrata	viskata vihoissaan
Siti, sitikka	ensikesäinen varsa
Sitkai	kylvöleveys
sivut	ristiselkä
Soahka	pyhäreki
Soakkunoija	puhella, haastella, tarinoida
Soimi	karjan rehupöytä
Solast	aidat tien kummallakin puolella
Sopakka	hämärä
Sopottoa	kuiskata
Sorrii	kaunis
Sorttierata	lajitella
Sotka	vaateharja
Sottu	tili, laskut selväksi
Sotura,sottu	väljen selvittäminen
Soussi	kastike
Sovohka	puinen jauhokauha
Suikata	perata muikkuja
Suikii	soikea
Suislavoittoa	ohentaa sopivammaksi
Sukkai	pikilangan päähän laitettava harjas
Sulana	ruokakomero
Sulkasalo	höyhenetön kana
Suohane	marjojen kukat
Suoppoi	tehdä käsillä hidasta, tarkkaa työtä
Suotta	ilmanaikojaan
Survojaine	hyttysparvi
Suupakka	haalea
Syrjäkarrei	välttelee, väistelee
Syräppä	parvi,kasa, paljon "jotain" yhdessä paikassa
Sähäkkä	kipakka, tulinen
Sälkeevä	2-3 vuoden vanha hevonen
Säppii	ahdas, liian pieni
Säpäleinä	silppuna
Särentäine	pölkystä halkaistu halko
Sättä	onkimato
Tahhii	jauhoinen peruna
Talterikki	lautanen
Tamppu	tervasuti
Tarajoat	pohtivat asijoita
Tarakka	pieni kuorma (heinäkuorma)
Tarosal	näkyvällä paikalla
Tarraija	käydä kiinni, turvautua
Tassi	teevati
Tassii	vetää, kiskoa
Tauhkoa	monenlaista tavaraa

Teljo	veneeseen istuin
Telläijä	mennä sekaan, mukaan kutsumatta
Tenkelikko	nastat kengän koroissa
Terminä	sovittu aika tapaamiselle
Termäs	pieni kumpare, töyräs
Terna	pienikasvuinen
Terstautuu	kyllästyy
Tervas	pihkainen mäntypuu
Tetri	teeri
Teätinä	enon tai sedän vaimo
Tiehie	pois
Tiera	hevosen kavioon tarttunut lumi
Tiijustella	kysellä, ottaa selvää asioista
Tiiraila	katsella salaa, ottaa selvää
Tiissii	nuuskii paikkoja
Timpermanni	puuseppä
Tirskuttoa	aivastuttaa
Tisuri	vahtivuoro
Toano	äsken
Toari	katajanmarjakalja
Toasa	pesuvati
Toisii	lähin naapuritalo
Tokana	juomalasi
Topata	parsia
Toppuneula	parsinneula
Torosa	vähän huonokuntoinen ihminen
Torppu	Pellavakankainen eväspussi
Tostoal	kelpaamaton, tähteeksi jäänyt
Totkut	kalanperkeet
Touvo-olkii	kauran olkia, pahnoja
Touvopano	kevätkylvö
Tuima	suolaton
Tukuta	korjata heinät pellolta
Tunnuttoa	lehmä ennen poikimista
Tupakaiset	kihlajaiset entisaikaan
Tupina	paksu, tanakka (ihminen)
Tutierata	kysellä, udella asioita
Tutkapeät	kankaan loimen loppu
Tuultoa	puhdistaa viljaa tai marjoja tuulen avulla
Tuusa	jalallinen lasinen sokeriastia
Tuutti	tuohesta tehty marja-astia
Tykkäret	peltosarat
Tyytinä	syltty
Työnnäijä	ahtautua ahtaaseen paikkaan
Täppelehteä	tunkeija
Tärvelys	tekele, joka on mennyt pilalle
Tökkii	pistelee
Tökötti	puhdistettu terva
Tölmä	tylsä (teräase)
Töpehtii	syleksii

Törky	paljon joutavaa tavaraa
Törttöi	tuhma teko
Uhku	sohjoa keväisen jään päällä
Uhvatta	patahanko
Uhveluttoa	nukuttaa väsyttää
Uilot	yksipohjaiset nahkakengät
Ukotuhnio	vanha, pölyävä maamuna
Ulo	asumattoman huoneen ja koiran haju
Umakka	sumuinen (Päivä)
Ume	sumu
Ummel	ei tule ulostetta/sotkeentua, loppua
Umpmähkeä	tietämättä mitään edeltäpäin
Uperot	roskat
Upokkoat	isot, rumat jalkineet
Urkk	leikattu, salvettu sika
Urmakka	rohkea, yritteliäs
Ussauttoa	kehoittaa, yllyttää
Utala	ahkera
Uti	lampaan vuona
Uutti	naaraslammas
Vakkaine	sylilapsi
Vakustoa	antaa hyviä neuvoja
Valantka	syvällä oleva siikakala
Vallaija	käydä usein
Valvatos	jäätymätön paikka järvessä
Vamelja	sukulaiset tai muuta sakkia
Vanari	öljylyhty
Vanunki	rautalanka
Vappiet	verkkojen kuivatusseipäät
Varistoa	kuumentaa
Varma	ahkera
Varokas	puuaidan tukiseiväs
Vartta	pitkävirtainen pyykin sotku, karttu
Vastakset	lehtevät rauduskoivun oksat, vastantekoaineet
Veiterä	rivakka
Vekki	laskos
Vemmel	luokki (hevosen valjaissa)
Veres	tuore
Veresteä	muistella vanhoja asioita
Vero	ruoka-ateria
Verstakka	höyläpenkki
Vesselä	sukkela liikkeissään
Veätteä	kutsua kotieläimiä
Viehka	tiemerkit talvella molemmin puolin tietä
Vieru	paksusta puupölkystä tehty jyrä
Vihviläs	kovakortinen luonnonheinä
Viiko	viipyä pitkään, kauan
Viilekkiet	kannattimet esim repussa
Viipseppuu	Vyyhdenteossa käytetty "puu"
Viisikko	kauralyhteistä neljä "jalkaa" ja yksi "hattu"

Viitolikas	arvaamaton
Vilkkä	hanko, talikko
Vinka	haiku, häkä
Vinkerpor	sormustin
Vinni	ullakko, vintti
Vintilä	pora
Vippoittoa	muistuttaa jotain
Vippoittoa	muistuttaa
Virma	pinttynyt paha tapa
Virruu	venyä
Visku	pikkupoikien"hyppyrimäki"
Viskuukone	käsin kierrettävä viljan puhdistaja
Voaja	liekatappi
Voarnikas	sian täi
Voartoa	antaa toiselle, toiselle ei
Voava	vauva
Voipuu	uupua, väsyä
Vokki	rukki
Volis	(omassa)vallassa
Volli	vekki
Vormyntär	holhooja
Vuitti	osa, annos
Vulmahti	asianajaja
Vuntka	vetelä, laiskansorttinen
Vuohinen	hevosen nilkkanivel
Vuottoa	odottaa
Vuottoa	odottaa
Väive	nautaeläimen syöpäläinen
Väkikarttu	välikapula
Väk'loan	vaihtotyö
Väk'pakol	vasten tahtoa
Välkki	tilava
Vällei	pian
Vänikkä	naisten hiuslaite, nuttura
Vänkär	apumies
Västi	miesten liivi
Yhelaine	samantekevä
Yhymies	yhtiökumppani
Yks'niitine	tosikko, huumorintajuton
Yle-annettu	heittiö, viisastelija
Yliset	naisen kotikutoisen paidan yläosa
Yökunnis	olla yötä kylässä
Yökyöpel	Valvoa myöhään yöllä
Ähmisseä	vihoissaan, suutuksissaan
Ähätös	talvinen pohjoistuuli
Äijimys	ahne
Äijä	paljon, runsaasti
Äijä-vähä	jonkun verran
Äimöiksis	tajuton, pökerryksissä
Äkkii	kakkii, ulostaa

Äkkinäine	outo, osaamaton
Äkkäillä	kiukutella
Äkköitteä	harmittaa
Ämmil	kun työ ei onnistu, menee pieleen
Äpärikkö	odelma, heinäkorjuun jälkeen kasvava uusi heinä
Ärritteä	kurkottaa tai yrittää saada toinen suuttumaan
Äyskär	veneen veden äyskäröintiväline
Öitsit	tanssia ja teen juontia pikkutunneilla
Ökö	esim. rikas isäntä

Sanontoja

- Onni on hiljainen vieras, useimmiten sen huomaa vasta, kun se tekee lähtöä
- Mieli on kuin laskuvarjo, se toimii vain avoimena
- On niin köyhä, että kun nousee puuhun, ei maahan jää mitään
- Miehellä on tahtonsa, mutta naisella on keinonsa
- Päivä, jolloin ei naura, on mennyt hukkaan
- Sydämellä on vankiloita, joita järki ei aukaise
- Tulis joului, niin sais yöllä syödä ja päivällä maata
- Kuta pienempi tie, sitä isompi joului
- Kauneus on katoavaista, mutta rumuus vain lisääntyy
- Viha ei tukehuta vihaa, rakkaus tukehuttaa vihan
- Eilinen on ohi, huomista et tunne, elä siis tätä päivää
- Tosi rohkea on se, joka uskaltaa olla tavallinen
- Ystävän kanssa ei mikään tie ole pitkä
- Pienessä hetkessä piilee onni
- Arvokkainta maailmassa on ystävyys
- Ei sillä ole väliä, onko rikas vai köyhä, kunhan on rahaa tarpeeksi
- Hulluna on hyvä olla, kunhan ei vain järki puutu
- Aamulla vireä pyörii, illalla laiska hyörii
- Köyhä on talo, missä kanat laulaa ja kukko on hiljaa
- Siinä talossa vallitsee rauha, missä mies on kuuro ja vaimo sokea
- Sitä tietää tulevansa vanhaksi, kun kynttilät maksavat enemmän kuin kakku
- Vilpittömyys on lasia, hienotunteisuus on timanttia
- Neljä asiaa ei voi pitkään salata: tietoa, rikkautta, köyhyyttä tai tyhmyyttä
- Ei hyvin syöden säästetä, eikä säästären hyvin eletä
- Rakkauden hetkillä on siivet, eron hetkillä kainalosauvat
- Kaunista on kaikki, mikä nähdään rakkauden silmin

- Tuntematonkin ystävä on ystävä
- Luova työ luo tilaa uudelle työlle
- Elämä on kuin polkupyörä, se kulkee niin kauan kuin pumppu kestää
- Ei niin köyhä, ettei auttaa voi, eikä niin rikas, ettei apua tarvitse
- Sitä oppii vain silloin tällöin, mutta koko päivän unohtaa
- Nuoruus tuntee kyyneleet ilman suruja, vanhuus surun ilman kyyneleitä
- Usko, toivo, rakkaus. Ne on kolme sanaa, monta kertaa vahvemmat kuin satatuhatta valaa
- Ensimmäiset lapsuusmuistot ovat kuin elosalamat syysyön taivaalla
- Hätävalhe voi syntyä vihasta tai rakkaudesta, mutta aina se syntyy hädästä
- Kuka tahansa voi ottaa osaa ystävän murheisiin, mutta tarvitaan todella hieno luonne ottamaan osaa ystävän menestykseen